

BİLİM_{ve} SANAT

97

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

NİSAN 1989

(KDV Dahil) 2000 TL.

ARTIK DEMOKRASİYE DAHA YAKINIZ

TÜSTAV

DÜNYA, NATO, TÜRKİYE

FIVE EVENINGS

5 A K Ş A M

●1985 İSTANBUL SİNEMA FESTİVALİ

THE THEME

T E M A

●1987 BERLİN FİLM FESTİVALİ
ALTIN AYI ÖDÜLÜ
●1988 İSTANBUL FİLM FESTİVALİ

THE COMMISSAR

DIRECTED BY
Alexander Askoldov
FEATURING
Nona Mordukova
Rolan Bykov

THE COMMISSAR

●1988 BERLİN FİLM FESTİVALİ
GÜMÜŞ AYI ÖDÜLÜ
●1989 ANKARA FİLM ŞENLİĞİ
●1989 İSTANBUL SİNEMA GÜNLERİ

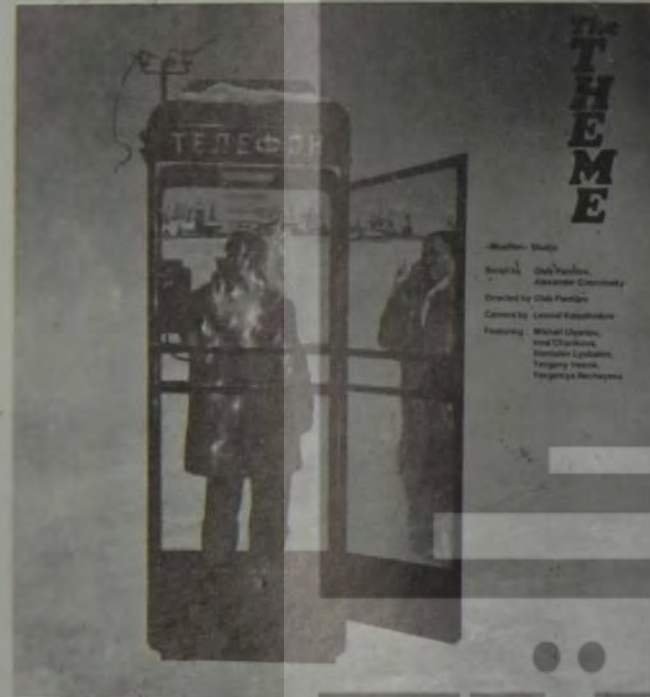
S İ N E M A L A R D A

BİLİM ve SANAT

Sahibi
MAHİR VECDİ BAŞKESİK

Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖZER ESME

TÜSTAV

Yazışma adresi: G.M. Kemal Bulvarı Onur İş Hanı
7. Kat No: 170 Kızılay-ANKARA Tel: 125 52 02 Po-
sta Çeki No: 12526-1 • İzmir Temsilcisi: Haluk DÖ-
LENEKEN • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box:
38045 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi:
Duran TAŞTAN Altmannen Str. 1 404 Neuss • İs-
viçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56
5614 Sarmenstorf • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULU-
DAĞ 19 Necmi Alkiran Sk. Lefkoşa/Kıbrıs • Dizgi:
Yeşim, Tel: 117 57 52 • Sayfa Düzeni: Ali YILDIZ
Tel: 131 07 86 • Film: Arsu Ofset Tel: 229 70 22

Yaygın Dağıtım Tel: 513 77 10 İst. Abone: Yıllık
12.000 - Altı Aylık 7000.-TL Avrupa Yıllık 40 DM -
ABD (Ucukla) 30 Dolar - Avustralya 35 Avustralya
Doları

• Başlı: ÖZYESİM VEB OFSET TESİSLERİ
A.Ş. Tel: 287 31 82

SUNUŞ
Bilim ve Sanat

4

NATO, TÜRKİYE, DÜNYA
Söyleşi: Aykut Göker/Hasan Esat Işık, Haluk Gerger,
Galip Yalman

6

ÇİÇEKLERİN SAHİPLERİ VARDIR
Ayfer Coşkun

15

BAĞIMSIZLIK ve ANADİL
Demirtaş Ceyhun

16

GÜNEŞ, KARBONHİDRAT ve RUHSAL ÇÖKÜNTÜ
Sabahattin Ögün, Aysun Umay

20

GENÇAY ŞAYLAN
"SİYASAL SİNEMA BİR HESAPLAŞMADIR"
Söyleşi: Taner Gürel

22

AYTAÇ ARMAN
"TÜRK SİNEMASI KABUK DEĞİŞTİRİYOR"
Söyleşi: M. Vecdi Başkesik

26

2'İNCİ ANKARA FİLM ŞENLİĞİ'NİN ARDINDAN
Oğuz Onaran

28

ELEŞTİRMEN GÖZÜYLE
ANKARA 2. FİLM ŞENLİĞİ'NİN ARDINDAN
Burçak Evren

30

TÜRK SİNEMASI'NDAN BİR KESİT
Musa Aydoğan

32

İNGİLİZ KÜRTLERİ
Abdullah Yılmaz

33

VAGİF İBRAHİMOĞLU
"ÇAĞDAŞ BİR SOVYET SİNEMASI YARATILMAYA
ÇALIŞILIYOR"
Söyleşi: Semir Arslanyürek

34

27 MART DÜNYA TİYATROLAR GÜNÜ 28'İNCİ YILINDA
Ayşegül Yüksel

38

YUNAN KADINLARININ BARIŞ ve DOSTLUK ÇAĞRISI
Dr. Özen Aşut

40

HANGİ ANKARA
Seyfi Başkan

42

SAĞLIK PERSONELİ ve SENDİKALAŞMA
Dr. Ata Soyer

44

TEOMAN ALPTÜRK
"PİRİNCE GÖRE SU SALINIYOR"
Söyleşi: Bilim ve Sanat

48

DÖNÜŞ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Yüksel Pazarkaya

50

Foto: Mehmet Güzel

Artık Demokrasiye Daha Yakınız

Bilim ve Sanat

BİLİM ve SANAT'ın geçmiş sayılarına şöyle bir göz atılacak olursa, ülkemizde son yıllarda yapılan her seçimden sonra, dergimizde seçimlerin sonuçlarıyla demokrasinin gelişmesi arasında yakın bir ilişki kurmaya çalışan yazıların yer aldığı görülecektir. Seçimler, ne tür kısıtlayıcı kurallara bağlanmış olurlarsa olsunlar, 12 Eylül'le birlikte yerleştirilmiş olan dikenli tellere, seçmenin iradesiyle gedikler açmaya elverişli fırsatlar ve olanaklar olarak karşımıza çıkmıştır. İstisnasız her seçim, ulusal egemenlik ve demokrasi kavramlarına tepeden bakan ve onların yerine "seçkin"lerin keyfilğini ikame etmeye çalışan anlayışları ve politikaları geriletken sonuçlar yaratmıştır.

Seçim mekanizmaları ile anti-demokrasi ve keyfilik, birbirlerini dışlayan olgular olduğuna göre başka türlü de zaten beklenemezdi. Uzun, zor ve ıstıraplı bir süreç yaşanmıştır, ama bu sürecin sonuç alıcı olduğu da ortadadır.

26 Mart Yerel Seçimleri hem bu gerçeği bir kez daha doğrulamış, hem de demokratikleşme sürecinde eskiye göre daha hızla yürünmesine olanak tanıyan sonuçlar üretmiştir. Sonuçlar, toplumumuzda politizasyonun arttığını, seçmenin demokratik hak ve özgürlüklere daha sıkıca ve daha korkusuzca sahip çıktığını, ekonomik yaşam koşullarının bir an önce düzeltilmesini istediğini, demokratik gelişimin frenlenmesine, anti-demokrasiden yarar uman manevralara tahammülü olmadığını göstermiştir. Yerel yönetimlerde de, demokrasiyi, katılımcılığı, çevrenin ve kültürün korunmasını istemek bakımından ileri çizgilere sahip olan programlar seçmenin desteğini almıştır.

Bu seçimlerden sonra, artık demokrasiye eskisinden

çok daha yakın bir noktada bulunduğumuz, sanınız tartışmasıdır.

Böyle bir noktada bulunurken ve geleceğe yönelik umutlar da hayli artmışken, sorumluluklarımızdan ve görevlerimizden söz etmek, belki de pek hoş kaçmayacak. Çözümüne daha yakın olduğu düşünülen bir konum, ilk bakışta görev ve sorumlulukların azaldığı bir konum olarak görülebilir. Ama tam bu noktada sorumluluklar bir kat daha artmış, serinkanlı yaklaşım gereksinimi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Asıl güzel olan da böyle bir konuma ulaşmış olmaktır. Tabii gereklerini yerine getirebilirsek!

Siyasal mücadelenin sıcaklığındaki artış, özellikle somut olarak hemen önümüzde duran siyasal güce **karşı** olmak mantığını öne çıkartabilir ve asıl önemli olanın neye **karşı** değil, neden **yana** tutum almamız olduğunu bize unutturabilir. Başka türlü söyleyecek olursak, siyasal mücadelenin bir anlamda "pozitif", yani neyin istendiği, hangi alternatif programın en geniş güçlerce adım adım uygulanmaya sokulabileceği geri plana itilebilir ve "negatif" yani (gerçekçi bir alternatif programı savunmak yerine, varolanı alaşağı etmek, geçici başarılar için bunalımı turmandırmak) ağırlık kazanabilir. Bugüne kadar, kendi aralarındaki önemli farklara karşın demokratik bir rejim için mücadele ettiklerini belirten güçler arasındaki makas, öne geçme "yarışı" nedeniyle açılabilir; seçmenin açık tercihi karşın koltuğunu terk etmek istemeyen bir siyasal iktidara karşı yoğunlaşabilecek bir siyasal mücadele, başka anti-demokratik güç odaklarının varolduğunu unutturabilir.

Ülkemizin hiç de "kolay" bir durumda olmadığını söylemek bile gereksiz. Siyasal sistemde, ekonomik alanda en büyük bir tahribat yaşandığı,

demokrasiyi içine sindiremeyen açık ve örtülü odakların varlığı bir an bile unutulmamalı. Demokrasiden ve onun vazgeçilmez mekanizmalarından yana anlayış birliği ne kadar geniş bir tabana yayılabilirse, somut, yapıcı, gerçekçi alternatif programlar ne kadar geniş bir çevre tarafından paylaşılabilirse, siyasal kültür ne kadar geliştirilebilir, farklı siyasal güçler arasındaki diyalog ne kadar ilerletilebilirse, demokratik gelişme o kadar sağlıklı bir yaşam bulabilecektir. Son seçimler, yarattığı yeni umut ve fırsatların yanı sıra, bizleri böylesine bir sorumlulukla da karşı karşıya bırakıyor.

Son seçimler, seçim mekanizmasının çözümleyiciliğini yeniden ortaya çıkartırken ve bizi yeni sorumluluklarla yüzyüze bırakırken, siyasal yaşamımızın eksiklik ve ayıplarını da gözler önüne sermiştir. Siyasal yaşamımızda bu kadar vazgeçilmez bir yeri olan seçimlerin, ulusal iradenin parlamentoya olabildiğince eksiksiz yansımaları ve parlamentonun üzerinde gizli ya da açık hiçbir güç odağının bulunmaması açısından eksikleri ve ayıpları olduğu da bir kez daha görülmüştür. Ne böyle bir seçim yasasıyla, ne de söz, düşünce, konuşma ve örgütlenme özgürlüğünün böylesine kısıtlı olduğu, dahası Komünist Parti liderlerinin hapiste tutulduğu koşullarda daha ileri adımlar atılamaz. Dolayısıyla en önce yaratılması gereken anlayış birliği, bundan sonraki seçimlerin söz, düşünce, konuşma ve örgütlenme özgürlüğünün varolduğu, insan haklarına saygı gösterildiği bir ortamda yapılması konusundadır.

Bu ve benzeri sorunlar, en geniş siyasal güçler tarafından açıkça tartışılmalı ve bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır. Aynı şekilde, örneğin ülkemizdeki ağır ekonomik sorunların nasıl aşılabileceği, bilimsel ve teknik alanda nasıl atılım yapılabileceği, kül-

türsüzleştirme politikalarının önüne nasıl geçilebileceği, yerel yönetimlerin nasıl etkinleştirilebileceği gibi sorunlar da alabildiğine geniş ve yapıcı bir temelde tartışılmalıdır. Şimdi bizlere düşen görev, neyin **yanında** olduğumuzu daha geniş bir temelde, daha bir titizlikle araştırmak, tartışmak, belirlemek ve gecikmeksizin yaşama sokabilmektir.

Tabii, bunun vazgeçilmez bir önkoşulunun söz, düşünce, konuşma ve örgütlenme özgürlüğünün bütün gerekleriyle gerçekleşmesi olduğunu bilerek...

Dergimiz de, kendi payına, bunları yapmaya çalışacaktır.

Künyemizden de anlaşılabilir gibi, son sayılarda dergimizin yönetiminde kimi değişiklikler oldu. Öncelikle dergimizin sahibi olan BİLSAN A.Ş. ekonomik zorluklar nedeniyle varlığına son vermek zorunda kaldı; dergimizin sahipliği de bu nedenle el değiştirdi. Bu değişimin dergimizin yayın politikasında hiçbir değişiklik yaratmayacağını belirtiyor, BİLSAN A.Ş.'nin bütün ortaklarına ve onlar adına dergimizin sahipliğini büyük bir özveriyle yürütmüş olan, halen de yazı kurulumuzda aynı özveriyi sürdüren İlhan Alkan'a en içten teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz.

Dergimizin künyesinde artık Genel Yayın Danışmanı olarak Güney Gönenç ismine de rastlamıyoruz. Güney Hocamız, 1402'liklerden birisi olarak ayrılmak zorunda kaldığı üniversitesine, sevgili öğrencilerine hukuksal kanallardan geri dönmüş bulunuyor -ki bu da bizim için en büyük teselli. Hocamıza da, şimdiye kadarki çalışmalarından ötürü içtenlikle teşekkür ediyoruz, Güney Hoca daima bizlerle birlikte olacak.

Sevgiyle... Dostlukla...

Dünya, Nato, Türkiye

Söyleşi: Aykut Göker

ABD ile SSCB'nin silahsızlanma ve karşılıklı kuvvet indirimine yönelik girişimleri, NATO ve Varşova Paktı'nın yanısıra, tüm dünyayı doğrudan etkileyen yeni bir sürecin başlangıcı oldu.

Arkadaşımız Aykut GÖKER, Eski Dışişleri Bakanlarından Hasan Esat IŞIK, SBF Eski Öğretim Üyesi Doç. Haluk GERGER ve ODTÜ Eski Öğretim Üyesi Galip YALMAN, bu yeni sürecin Türkiye'ye ilişkin yansımalarını tartıştılar.

□ A. GÖKER: Silahsızlanma ya da karşılıklı kuvvet indirimi konusunda iki büyük gücün, yani ABD ve SSCB'nin, ortaklaşa attıkları adımlar bütün dünyada yeni bir süreç başlatmış görünüyor: 1987 Aralık'ında imzalanan ve "Orta Menzilli Nükleer Kuvvetlerin Kaldırılması"nı öngören anlaşma, "Viyana Görüşmeleri", "Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetlerde Karşılıklı İndirim Görüşmeleri"... Daha önce, "Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"- Ve dahası belli sıcak çatışma bölgelerinde meydana gelen tutum değişiklikleri, örneğin Sovyetler'in Afganistan'dan çekilmesi,

Vietnam'ın Kamboçya'dan çekilmesi. Bütün bunlar herşeyden önce somut, somut olduğu için de önemli ve umut verici adımlar ya da en azından, ileriye yönelik yeni uluslararası politikalar oluşturmaya değer bir takım gelişmeler olarak algılanabiliyor. Bu gelişmeler çerçevesinde öncelikle Sayın Hasan Esat IŞIK'tan öğrenmek istiyoruz; gerçekten umutlu olunabilir mi; umutlu olmamızı gerektiren başka somut gelişmeler var mı; örneğin içinde yaşadığımız bu süreç, askeri bloklaşmalar somutunda, Kuzey Atlantik ve Varşova Paktları somutuna nasıl yansıyor; bir değişim izleyebiliyor

muyuz; bu gelişmelerin Türkiye'deki yansımaları ne olabilir?

□ H. Esat IŞIK: Ben de sizin gibi umut verici gelişmelere ilişkin samimi düşüncemi belirtmekle başlamak istiyorum. Öyle gözüküyor ki, bu gelişmeler, dünyanın soğuk savaş zamanındaki ortama göre daha umut verici bir duruma bizi götürmektedir. Buna sevinmemek elde değil. Yalnız, bu sürecin devamlı olabilmesi için, dikkati elden bırakmamak gerektiğine de kuşku yoktur.

Çok önem verdiğim bir konu var; oradan başlamak istiyorum. O da şu: Dünyada barış, herkes ne derse desin, birtakım emellerin, ihtisaların, düşüncelerin dengelemesine bağlı bir harekettir. Yani, insanlar tek bir fikirde birleşecekler ve o fikrin etrafında barış gerçekleşecek biçiminde bir düşünce eğilimi içinde değilim. İnsanlar, benim kanımca daima birbirlerinin fikirleri, güçleri arasındaki dengeyi bulmadaki maharetleri, başarıları ölçüsünde barışı gerçekleştirebileceklerdir.

Bugünkü konuşmamızda da bu fikirden hareket ederek bir değerlendirme yapmaya çalışacağım.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış bir gerçek var: Her ne kadar dünya iki bloka ayrılmış gibi gözüküyorsa da, yönetim, iki blok arasında değil, iki büyük devlet arasında bir denge arayışı olarak gözüküyor. Bugüne kadar da -son gelişmeler de dahil- bu durumun değişeceği bir ortama doğru gidildiği izlenimini ben alamıyorum. Bana öyle geliyor ki, demin sözünü ettiğim ve kaçınılmaz olan dünya dengesi, iki büyük devletin dudakları arasında olmaktan kurtarılıp, devletler grubunun ortak sorumluluğuna verilemedikçe, bu dengeler ne kadar basiretle ortaya konabilmiş olursa olsun, birdenbire ortadan yok olabilir. Dilerdim ki, bu yumuşama süreci içerisinde, yalnız bloklararası ilişkilerde değil, bloklar içi ilişkilerde de bir değişim olsun. Yani, bloklar içi demokrasi bugüne kadar olduğundan daha fazla olsun.

Kısa bir parantez açarak, bu bloklar içi demokrasiye değineyim. Bloklar içi demok-

rasi konusunda iki blok arasında bir farklılık olduğunu kabul etmek lazım. İkisinde de bence, biraz gönlümüzce bir demokrasi mevcut değil. Fakat birinde bu durum daha belirgin bir şekilde ihmal edilmiş; ötekinde de belki iradeyle, feragatle ihmal edilmiş gibi bir durum var. (İki tane blok oluşmuş. hangisi hangisinin ürünüdür sorusu, sanırım bugünkü konumuzun dışında kalması gereken bir konu). Bu iki bloğun oluşumları açısından bir fark var. Varşova Paktı'nı oluşturan devletlere dışarıdan bir rol verilmiş ve o rolü yüklenmişlerdir. NATO çerçevesindeki durum böyle değildir. NATO'da büyük devlet müşteri toplamamıştır, adeta büyük devletten bir talep olmuştur.

Fakat, bu oluşum farkına rağmen esas güç, ikisinde de, başlıca iki büyük devlette olmuştur. Ve bence soğuk savaş döneminin şiddet olmasının temelinde de bu oluşum yatar. Eğer blokları oluşturan üye devletler kendi grubu içerisindeki hareketleri tartışarak, ortak bir görüş oluşturmaya durumunda olsaydılar, dünyanın birkaç defa karşılaştığı sıcak savaşın eşiğinde olma durumu önlenebilirdi.

Şu sırada yapılanların umut verici olduğunu söyledim; buna inanıyorum da. Ama, bloklararası ilişkilerde gerçek demokrasiyi gerçekleştiremezsek, umutlarımız her an yeniden kaygılara dönüşebilir.

Blokların oluşumlarındaki farkı söyledik; biraz da bugün demokrasiye dönüştürme blokları ne durumdadır konusuna değinelim. Bana öyle geliyor ki, bugün demokratikleşme ters bir durum var. Yani, Varşova Paktı ülkelerinde blok içi demokratikleşme arzusu, hırsı, ihtiyacı NATO'ya oranla çok önde gidiyor. NATO ülkeleri, bildiğiniz gibi iki hölgeden oluşmuş bir ittifak durumundadır. Bir Amerika kıtası var, bir de Avrupa. Avrupa kıtası, savunmasının külfetini o günkü koşullar altında, yani kendisi çok bitap olduğu için Amerika'ya devretmiş ve sonradan ekonomik kalkınmasının gerçekleşmesinde yararını gördüğü için, bundan sıyrılmak yolunda bir çaba göstermemiştir. Şimdi de böyle bir çabayı üzerine almak eğiliminde gözüküyor. Onun için ben, blok içi demokratikleşme konusunda, Varşova Paktı ülkelerinin daha azimli, söz sahibi olmak için daha çok çaba sarfeder bir görünümde oldukları görüşündeyim. Profil umut verici, ama kanımca, şimdiden sonra, hemen yapılması gereken şey bloklar içi demokrasinin gerçekleştirilmesine yönelik adımlar iki blok içinde de kararlılıkla atılmasıdır.

Bu umut verici aşamaya çok ters bir yoldan gelindi. İlk gelişmeleri Reagan Dönemi'nden ele alırsak, başlangıçta,

bugünkünün aksi bir durum görüyoruz. Bloklar ya da blokların başındaki iki süper devlet, önceleri, birbirlerine üstünlük sağlamaya yönelik hareketleri ihmal etmezken, hiç olmazsa açıklamalarında, amaçlarının birbirleriyle anlaşmak olduğunu, silahlanmayı yumuşatmak olduğunu söylüyorlardı. Ama, Reagan'la birlikte bu durumda bir değişiklik olmuştur. Reagan "Bizim barışı sağlayabilmemiz için ötekenden daha güçlü olmamız zorunludur" biçiminde, dengeyi zorlayıcı bir tutumu ilan etmiştir. Benim kanımca, iki taraf da her zaman dengeyi zorlayıcı bir tutum içerisinde olmuşlardır.

Dengeden söz ederlerken de, hep kendi lehlerine olan bir üstünlüklü dengeden söz etmişlerdir. Ama, bu görüşlerini gizlemişler, açıkça söylememişlerdir. Reagan işte bunu açıkça söylemiştir. Reagan, bu amacını ortaya koyduktan sonra, oldukça endişeli, heyecanlı günler geçti; ama sonuç tam tersi oldu. Sovyetler hırçınlığa hırçın-

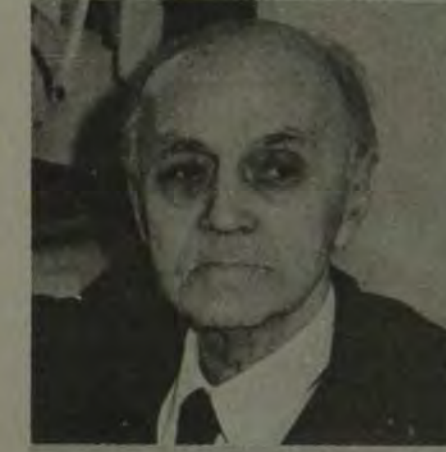
tıkayı benimsemek arasında, muhakkak ki ikincisi daha istikrarlı, daha inandırıcı olur.

Demim ittifak içi demokrasilerden söz ettim. Bu konuyu biraz daha genişleteceğim.

Burada da, milletlerin devletlerin kararında söz sahibi olmalarının önemine değinmemişim.

Bu unsur Sovyetler'de bugüne kadar oldukça ihmal edilmiş bir unsur olmuştur.

Bugün ne derece önemli olmuştur; bunu saptamak, en azından benim için oldukça zor, fakat bu eğilim Sovyetler Birliği halklarında, henüz kendi başına egemen olmak değilse de, devlet kararlarında etkin olmak açısından, kuvvetleniyor gibi bir izlenim içindeyim, bundan da memnunuz. Batı'da ise durum daha iradi bir görünümde; ittifak devletlerinin kendilerini bir büyük devlete teslim etmeleri bir zorunluluktan ziyade, bir çıkar kolaylığı olarak gündeme gelmiştir. İki blokta da ulusların etkinliği ar-

"... İki blokta da ulusların etkinliği artarsa, iki blokta da tek büyük devletin güdümünden kurtulup, ortaklaşa kararlar alabilmeye gidildiği ölçüde (...) ileriye doğru gitme ortamı bence kuvvetlenecektir...."

"... Dünya üzerindeki değişikliklerle memleketlerin bağımsızlıklarını daha kolay kullanacakları gibi bir görüşe varamıyorum."

lıkla mukabele etmeyip, "Gel bundan vazgeçelim" talebini ortaya koydular; talep onlardan geldi. Belki de, Amerika'nın başlangıçtaki katı tutumu, bu yumuşamanın çekirdeği oldu bir bakıma.

SSCB neden bunu yaptı; Sovyetler Birliği'nin yumuşaması sürecinde neler oldu? Sovyetler Birliği'nde, bir silahlanma yarışına girildiği takdirde, Amerika'nın bu alanda geri bırakılacağı umudu biraz kaybedildi gibime geliyor. Şimdi Gorbacov unsuru gündeme geldi. Gorbacov unsuru, yalnız dış ilişkiler olayı olarak ele alırsak, sanırım konunun tam çerçevesini kavrayamayız. Ama, Gorbacov olayı daha bir iç olaydır dersek, daha çok zannediyoruz, yanlış bir şey söylemiş olmayız. Gorbacov Sovyet toplumu içindeki dürtülerin de, özlüklerinin de bir temsilcisi haline geldi. Bu ayrıca yumuşama dönemine ilişkin umutları arttırıcı bir gelişme oldu. Çünkü, yalnız dışarıya karşı taktik olarak bir tavıra girmekle, milletin özlemi gereği bir poli-

tarsa, iki blokta da tek büyük devletin güdümünden kurtulup, ortaklaşa kararlar alabilmeye gidildiği ölçüde, başta değindiğimiz ileriye, iyiye doğru gitme ortamı bence kuvvetlenecektir.

Şahsen ben, iki büyük devletin üstünlüklü denge mücadelelerinden hâlâ vazgeçtiklerini sanmıyorum. Bundan vazgeçilmesi, bloklararası ve içi demokrasi ve daha da ileride, halkların devlet politikasındaki egemenliğine bağlı bir olaydır.

Biz okulda ekonomi okurken, bir "top tereyağı" karşılaştırması yaparlardı. Derlerdi ki, demokrasi geliştikçe tereyağını topa dönüştürmek zorlaşır. Bu bakımdan Sovyetler Birliği'nin korku verici bir üstünlüğü vardı; Sovyetler Birliği'nde tereyağının topa çevrilmesinde bir zorluk yoktu. Ama, son zamanki gelişmeler onların da bu konuda zorluk duymaya başladıklarını gösteriyor. Bu da, benim kanımca, daha iyi bir dünyaya ve daha sağlam temeller otur-

tolmuş bir barışa doğru yönelme olasılığı- nı artırıcı bir faktör oluyor.

Bu gelişmelerin bloklar içindeki etkisi ne olabilir. demiştiniz. Benim temennim, açıkladığım gibi bu gelişmelerin bloklar içindeki demokrasiyi artırmasıdır.

Türkiye'nin durumuna gelince: Türkiye'nin kendi içinden kaynaklı bir şey olması lazım, ben haklara sahip olma azmini, dünya koşullarından çok, toplumların yaşam felsefesinin belirlediğine inanırım ve buna da ulusal kurtuluş savaşımızı örnek gösteririm. En zor şartlar, muhakkak ki milli mücadele sırasında yaşanmıştır. Bağımsızlık konusunda en çok titizlik gösterilen dönem de yine o dönemdir. Ve her olay, memleket işgal altındayken bağımsızca ele alınmıştır. Onun için ben, burada, dünya üzerindeki değişikliklerle, memleketlerin bağımsızlıklarını daha kolay kullanacakları gibi bir görüşe varamıyorum. Bu bir istek meselesi, bu bir azim meselesi.

H. GERGER: "... Türkiye'nin modernizasyona 'evet' diyeceği, eğer Batı'da, NATO'da kararlaştırılırsa -ki henüz kararlaştırılmış değil- Türkiye'nin bundan kurtulabileceğini sanmıyorum.

Nitekim Türkiye'de aslında nükleer modernizasyon başladı; top başlıkları değiştirildi. Bu top başlıkları ve füzeler için gereken nötron bombaları Amerika'da imal ediliyor.

Atatürk der ki: "Kendi sorunlarınızı, bütün ölçüler nispetinde kendi kuvvetinizle halletmeye çalışınız ve bu davranışlarınız mutlaka kendi iradenize, kendi kararınıza dayanmalıdır." Birinde "tüm olanaklar ölçüsünde" diyor, öbüründe "mutlaka" diyor. Ben bunu, Türk dış politikasının çok temel bir düsturu kabul ederim. Bizde Atatürk'ün dış politikası deyince "Yurtta barış, dünyada barış" sözü akla gelir; bu muhakkak, ama hiçbir zaman yeterli olduğuna kani değilim. Hakkının elinden alınmasına ses çıkartmayarak da barış bozulmamış olabilir, ama bu Atatürk'ün ifade ettiği, milli mücadelenin özlemindeki barış değildir. Atatürk'ün bir sözü daha vardır: "Kimsenin toprağında gözüm yok, barış bozucu da değilim. Fakat, anlaşmalardan doğan haklarımı almazlık da edemem." Haklarınıza tasallutları görmezlikten gelecek barışçılık iddia etmek bence marifet değildir; bu kolaycılık ifadesi olabilir ve dilerim ki, bu silahsızlanma ve karşılıklı silah indimi

rimi konusundaki olumlu gelişmeler, Türkiye'nin tüm ülkelerin uluslararası çalışmalarında daha etkin bir şekilde söz sahibi olabilmelerine olanak versin.

□ **A. GÖKER: Özellikle NATO içindeki gelişmeleri değerlendirirken, acaba 1992'de oluşturulması düşünülen Avrupa Tek Ortak Pazarı, Sayın H. Esat Işık'ın değindiği NATO içindeki demokratikleşmeye bir katkıda bulunabilir mi? Sorusu da içinde olmak üzere, Sayın Haluk GERGER'den Sayın Hasan Esat IŞIK'ın koyduğu genel perspektif içerisinde, özellikle NATO konusunda biraz daha somuta inerek, bir gelişme, bir değişim gözleyebiliriz mi; böyle bir şey gözleyebiliyorsak, somutta, bunun Türkiye'ye yansımaları ne olacaktır? Türkiye bağımsız bir karar üretebilecek midir; ya da Türkiye'nin farklı bir düşüncesi var mıdır; Düşüncesini kabul ettirebilecek midir?**

vazgeçemiyor -bu doğasında var- hem de silah teknolojisi ve maliyetlerindeki gelişmeler nedeniyle militarizmle olan bağlarındaki sorunlar ortaya çıkıyor. Nükleer silahlarla öyle bir boyuta vardı ki bir savaş ve o savaşı çıkarmak emperyalizm için de intiharla eşanlamlı olacağı için, militarizm, belli bir noktaya kadar gidiyor. Ondan sonrası intiharla eşanlamlı oluyor. Maliyetler, konusundaysa bir araştırma şunu söylüyor: Eğer, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana otomobil fiyatları silah maliyetleri düzeyinde artmış olsaydı, bugün bir otomobilin, aşağı-yukarı 300.000 Dolar olması gerekirdi. Silah maliyetleri baş döndürücü bir hızla artıyor; kapitalizmin bu maliyetlere dayanma gücü oldukça kısıtlı. Henüz bu derin çelişki için bir çözüm öngören tahlil ben bilmiyorum. Çağımızda emperyalizm, gerçekten militarizmden soyutlanabilir mi, yoksa doğasındaki bu virüsle ama çok ileri gitmeden yaşayabilir mi; yoksa artık kapitalizmdaki egemen sınıflar, gerçeği görüp, militarizmden uzaklaşmış bir kapitalizm çerçevesi kurabilirler mi? İyimser görüşler de var, kötümser görüşler de. Doyurucu yanıt getiren bir tahlil henüz yok.

NATO içindeki çelişkili tavirlara gelirsek, aslında bu, yeni süreçle de başlamış bir şey değil. Yumuşamayla ilgili bir süreç. Özellikle, yumuşamanın başlangıcında, Batı Avrupa'nın küçük ülkeleri hariç, NATO içinde, Amerika başta olmak üzere, yumuşamaya karşı sıcak bir bakış yoktu. Nitekim, yumuşamanın doruk noktasını ifade eden Helsinki Nihai Belgesi'nin imzalanma sürecinde Amerika çok açık bir biçimde, "Biz buraya doğrusu baskı altında ve kerhen gidiyoruz..." demiştir... Fakat, yumuşamanın meyveleri ortaya çıktıkça, Batı Avrupa'da yumuşamanın nimetlerinin sürekli ve kalıcı olması yönünde bir irade belirdi. Bunun başında F. Almanya var.

Nedenleri de sadece ekonomik ve ticari değil. Tabi bu da çok önemli; yumuşamanın ekonomik ve ticari meyvelerini tattıkça Batı Avrupa'da, bunun sürekli olması gerektiği ve soğuk savaşın nasıl handikaplar ortaya çıkardığının bilincine varılması süreci belirginleşti, ama toplumsal nedenler de var. Mesela, B. Almanya ile ilgili olarak, parçalanmış ailelerin birleştirilmesi ya da hiç olmazsa birbirlerini görebilmeleri sorunu var. Ve tabii, Hasan Bey'in çok haklı olarak vurguladığı, blok içi demokrasinin soğuk savaş dönemlerinde, her iki blokta da ortadan kalkması, gerginlik azaldıkça, ortaya çıkması gibi çok çeşitli nedenlerle, yumuşamanın sürmesi lehinde, Batı'da, bir çıkarlar grubu oluştu. Bütün BATI'ı ve her ülkedeki tüm kesimleri kapsamıyor ama, çok güçlü kesimler bir blok oluşturduklar;

yumuşama devam etsin, en azından soğuk savaşa geri dönüşün, diye. Bu çelişki bugün de sürüyor. Bir taraftan Sovyetler Birliği'nin, Doğu-Batı silahsızlanma görüşmelerinde gösterdiği gerçekten olağanüstü esnek tutumu, artı Gorbaçov'un yine gerçekten son derece radikal girişimleri karşısında, bunlara olumlu yanıt verilmesi ve dolayısıyla da Doğu-Batı ilişkilerinin, yumuşamayı derinleştirerek, daha olumlu bir yönde sürdürülmesini isteyen bir kesim de var NATO'da; buna karşılık, hâlâ, soğuk savaşçı bir kesim de var.

Örneğin Amerikan yeni sağında -ki iktidardadır- aslında, Doğu-Batı ilişkilerindeki gerginliğin, Amerika'nın Batı dünyasındaki konumuna olumlu etki yaptığını dair son derece yaygın bir görüş vardır. Hatta Amerika'nın 45'ten sonra soğuk savaşı çıkarmasının ve Reagan'la yeni sağın, soğuk savaşçı bir tavır almasının, Amerika'nın Sovyetler Birliği'yle hesaplaşmasından değil, kapitalist dünyadaki rakipleriyle hesaplaşmasından ortaya çıktığını söyleyebilecek kadar ileri gidenler de var ki, bu, çok da yabana atılacak bir görüş değil. Özellikle bugün kapitalist dünya içinde, AET'ye ve ülkeler düzeyinde de Almanya'ya ve Japonya'ya karşı, ekonomik ve politik alanda gerileyen ABD için soğuk savaş gerginliği, Batı dünyası içindeki, liderlik konumunu sürdürmesi açısından önemli. Batı'daki gerginlik taraftarlarının güçlü olmasının bir nedeni de bu. Çünkü, Amerika nihayet tabii önder ülke konumunda. Bir bütün olarak NATO'nun varlık nedeni o.

İkincisi Batı toplumlarının, Batı Avrupa da dahil olmak üzere, bir Sovyet tehdidi-ne ihtiyaçları var. Çok çelişkili bir durum da burada ortaya çıkıyor. Bir yandan Batı kapitalizmi, demin anlatmaya çalıştığım gibi, Doğu-Batı mücadelesinin sertleşmesinin getirdiği ekonomik faturayı ödeyecek kadar güçlü değil. Elbette, demokratik kamuoyunun baskısını da buna eklemek gerekir. Öte yandan ülkeler içinde belirli sektörlerin silahlılanma yarışındaki rolü, muazzam bir güç elde etmeleri konusu var. Askersel-sınai kompleks hiç kuşkusuz, Batı kapitalizmine özgü bir fenomen ve bu fenomenin hâlâ kendini sürdürmek için Sovyet tehdidini ihtiyacı var. Bu çelişkiler yumağını çözmekte Batı oldukça zorlanıyor. NATO bu süreç karşısında kendi tavırını tam olarak ortaya koymamış olmakla birlikte, iki süreç aşağı-yukarı ortaya çıkmış durumda: Birincisi, bir taraftan silahsızlanma görüşmeleri yapılır, hatta silahsızlanma anlaşmaları imzalanırken, öte tarafta NATO'nun gerici kesimleri, yeni bir silahlılanma yarışını başlatma-

nın eşğine gelmiş olma başarısını kendi açılarından göstermiş durumdadırlar. "Modernizasyon" kavramı adı altında son derece tehlikeli yeni bir silahlılanma sarmalı kapının eşikindedir. Modernizasyonu da ikiye ayırmak gerekir: Nükleer Modernizasyon ve Konvansiyonel Modernizasyon. Önemli olan belki şu sıra Nükleer Modernizasyon. Ancak bu modernizasyonun nereden kaynaklandığını kavrayabilmek için şunu unutmamak gerekir. INF Anlaşması iki politik iradenin, isteyerek belirlediği bir anlaşma değildir. "Sıfır Çözüm" ü, yani INF Anlaşması'nın kendisini ilk önce Başkan Reagan önermiştir. Batı, bunu "Nasıl olsa Sovyetler Birliği kabul edemez" diye önerdi Sovyetler Birliği Gorbaçov döneminde gösterdiği olağanüstü esneklik sonunda, bu öneriyi kabul edince Batı'nın büyük bir şaşkınlık yaşadığı ve NATO içinde sızlanmaların başladığı biliniyor. Çok etkili çevreler "imzalanmasın" dediler. Ama, o

diğimiz bu çerçevede içinde ve bir anlamda başladı. Türkiye'de içinde olmak üzere başladı. Nükleer Modernizasyon'un LANCE II füzeleriyle ilgili bölümünde henüz bir netlik yok. Fakat, uçakları silahsızlanma görüşmelerine ısrarla sokmayan Batı'nın bu konuda da aşağı-yukarı kararını almış olduğunu sanıyorum. Orduların örgütlenmesinin ve doktrinlerinin savunmaya yönelik olarak değiştirilmesi düşüncesi Batı'da barış hareketleriyle çıktı. Şimdi, Sovyetler Birliği bunu yapıyor: İki şekilde yapıyor. Bir taraftan, örneğin Gorbaçov Doğu Avrupa'dan asker ve silah çekiyor; bunlar saldırıya yönelik güçten çekilen silahlar.

İkincisi, Sovyetler Birliği'nde ordu doktrinini ve eğitimini saldırdan, giderek savunmaya yönelik konseptler çerçevesinde değiştirme girişimi de başladı. Yani, Batı'da oluşmuş "yeniden oluşturma" kavramını, şimdi Gorbaçov aynı adı kullanarak

H. Esat IŞIK: "... Dünya dengesi iki büyük devletin dudakları arasında olmaktan kurtarılıp, devletler grubunun ortak sorumluluğuna verilemedikçe, bu dengeler ne kadar basiretle ortaya konabilmiş olursa olsun birdenbire ortadan yokolabilir..."

"Gorbaçov unsurunu yalnız dış ilişkiler olay olarak ele alırsak, sanırım konunun tam çerçevesini kavrayamayız. (...) Gorbaçov, Sovyet toplumu içindeki dürtülerin de, özelemlerin de bir temsilcisi haline geldi."

sıralarda Batı başkentlerinde Batı tarihinin gördüğü en büyük gösteriler yapıyordu. New York'ta, Londra'da, Stockholm'de ve diğer Batı Avrupa kentlerinde. Bir taraftan kamuoyunun müthiş baskısı, diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin olağanüstü esnekliği karşısında, Batı INF Anlaşması'nı imzalamamak için bu sefer biz Orta Uzun Menzilliler için "sıfır çözüm" önerdik, ama "Orta Menzilliler'de Sovyet üstünlüğü var" dendi. Sovyetler Birliği "Peki, biz Orta Menzilliler'i de kaldıralım" deyince yani "çifte sıfır çözüm" önerisini getirince, Batı INF Anlaşması'na kerhen imzalamak zorunda kaldı. Yani, INF Anlaşması'nın imzalanmış olması, bize, Batı'da silahlılanma ve yumuşama yönünde bir politik irade olmuştur yargısını verecek güçte değildir. Bu politik irade hiç yoktur da demiyorum. Ama, henüz buna karşı görüşler de oldukça güçlüdür, belki daha da güçlüdür.

Şimdi, Nükleer Modernizasyon özette-

uyguluyor.

Buna karşılık, NATO'ya baktığımızda farklı bir durum görüyoruz. Amerikan ordusu için hazırlanmış ve AIRLAND BATTLE Doktrini denen; düşman içlerini ve cephe gerisini kimyasal, nükleer ve konvansiyonel silahlarla entegre bir biçimde vurmaya dayanan yeni bir doktrin var. LANCE II füzesinin Amerikan ordusu için kabul edilen bu yeni doktrin içinde üretildiğini biliyoruz. AIRLAND BATTLE kavramının NATO askeri kavramlarıyla ilgisi yok. Buna karşılık LANCE II'yi NATO'ya getirmek ve NATO askeri örgütlenmelerinde ve doktrinlerinde giderek AIRLAND BATTLE'e, yani saldırıya yönelik yeni oluşumlar bugün fiilen başlatılmış durumda. Demek ki, modernizasyon ve saldırıya yönelik yeni askeri doktrin konusunda Batı'da son derece tehlikeli gelişmeler var. Ama, bu gelişmelerin homojen bir yapı oluşturduğunu, Batı'nın tüm unsurlarının bunu desteklediğini söylemiyorum. Bir çe-

lişki, bir kavga şu anda sürüyor.

Karamsar bir tablo çiziyorum ama, son olarak güvendiğim bir noktayı söylemek istiyorum: Batı ekonomisi, çağdaş kapitalizm gerçekten artık bu silahlanma yarışına dayanamaz bir duruma da geldi. Birincisi, silahlanma harcamalarının enflasyonu körükleyici müthiş bir etkisi var. İkincisi, bunu Amerikan örneğinde görüyoruz; dış ticaret açıkları ve Amerikan sanayiinin dış pazarlardaki rekabet gücünü yitirmesi, Batı için çok duyarlı bir alan olan istihdam alanında silahlanma harcamalarının son derece olumsuz etkileri var. Hemen bir tane örnek vereyim burada: 1 milyar Dolar'lık bir askeri yatırım, Amerika'da 70-80.000 arasında kişiye istihdam olanağı yaratırken, eğitim, sağlık ve hafif sanayi gibi alanlarda 100.000'in üzerinde insana iş sağlıyor. Yani, enflasyon olsun, istihdam olsun, dış ticaret açığı ve uluslararası pazarlardaki re-

Gerginlik döneminde artar, çatışma döneminde artar, soğuk savaş döneminde artar. Nitekim, yumuşama sürecine en son katılan iki ülke Almanya ve Türkiye idi. Buna karşılık, soğuk savaşın en militan iki ülkesi yine F. Almanya ve Türkiye idi. Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ettiğinde, Reagan'ı bir tarafa bırakıyorum, etekleri zil çalan iki ülke vardı: Pakistan ve Türkiye. Çünkü, bu iki ülkede kendi konumlarına önem kazandıracak uluslararası gerginlikler nedeniyle daha çok askeri ve ekonomik yardım almayı umut eden ve buna güvenmiş ülkelerdi ve öyle hükümetler tarafından yönetiliyorlardı. Türk dış politikasında yani resmi ideolojinin doğasında, yapısında bir soğuk savaşçılık, bir çatışmacılık yandaşı olmak yatıyor. Bu, sübjektif olarak, insanlar, hükümet adamları bunu istiyor anlamında değildir; resmi ideolojinin doğasında var bu soğuk savaşçı tutum.

G. YALMAN: "... Batı kamuoyunda Sovyet tehdidi artık öyle veri olan, tartışmasız kabul edilebilen bir şey olmaktan çıkıyor. Dolayısıyla, NATO'nun Sovyet tehdidine karşı kurulmuş bir savunma örgütü olarak uzun dönemde yaşaması için yeni bir kavram gerekli."

kabet olsun, son derece zorlanmaya başladılar. Bugün, enerji krizinin böyle yoğun yaşandığı dünyamızda Pentagon'un bir günde kullandığı benzin için ABD'deki tüm kamu ulaşım sisteminin 22 yıllık harcamasına eşit bir ödeme yapılıyor.

Bütün bunlar Batı'da yumuşamaya yönelik kesimlerin galebe çalması ihtimalini artırıyor.

Bu durumların Türkiye'deki yansımalarına gelince... Türk dış politikasının, tabi dönem dönem değişmekle birlikte, temel dürtüsünü gözardı etmemek gerekir. Türkiye, dış politikasını temelde, Türkiye'nin jeopolitik konumuna, bence son derece modası geçmiş, ilkel bir jeopolitik anlayışla, Türkiye'nin stratejik konumuna dayandırmaktadır.

Türk dış politikasında egemen olan "Türkiye'nin stratejik konumu ne derece önem kazanırsa Batı'dan borç alma hariciyeciliği de o derece başarılı olur." görüşüdür. Türkiye'nin stratejik önemi nasıl artar?

Dolayısıyla, Türkiye her zaman yumuşamadan kaçınmış bir ülkedir, korkmuştur. Farklı bazı dönemler olmuştur tabi; 78-79 Dönemi olmuştur, 65'ten sonra bir Demirel-Çağlayangil Dönemi olmuştur... Ama, yapısal olan bir şey vardır Türk dış politikasında. Bu politika bugün değişmediği gibi, özellikle askerlerin etkin oldukları dönemlerde güç kazanmıştır.

Dolayısıyla, Türkiye'nin bu yeni süreci kuşku ve endişeyle, kaygıyla izlediği kanısındayım. "Fazla yumuşama olmasın..."

Öyle sanıyorum; Türkiye, modernizasyondan yana ve Türkiye konvansiyonel modernizasyondan yana olmakla kalmıyor, üstelik yıllardır zorluyor Batı'yı bu konuda; "Ben modernizasyon istiyorum konvansiyonel silahlarda, yardım edin!" diyor. Bu, resmen devlet belgeleriyle açıklanmış bir şey. Tabi, konvansiyonel modernizasyon daha pahalı. Nükleer modernizasyon çok daha ucuz. Yalnız ucuzluk dolayısıyla değil, ona da geleceğim; Batı Türkiye'den nükleer modernizasyonu da istiyor. En çok

isteyen ise, bu modernizasyona en çok karşı olduğunu sandığımız F. Almanya. F. Almanya, aslında modernizasyona karşı olduğunu söylemiyor. Ama, SSCB ve ABD dışında, topraklarında kişi başına en çok nükleer silahın düştüğü ülkedir Almanya. Konumu itibarıyla da, bir nükleer savaşta savaş alanı olacak bir ülke. F. Almanlar'ın NATO'da söylediği şu: Modernizasyon yükünü NATO'da bölüşelim ve nükleer gücümüzü yaygınlaştıralım. Yaygınlaştırmada ilk akla gelenlerden biri de, hiç kuşkusuz, Türkiye. Türkiye'de tabi başka sorunlar var. Türkiye Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olduğu için, taktik amaçlı, "savaş alanı nükleer silahı" dediğimiz bir silah Türkiye'ye geldiği zaman, artık stratejik bir misyon işlevi görüyor, yani doğrudan Sovyet topraklarının derinliklerini vurabilme kapasitesine erişiyor. İşte bu durum, Türkiye'ye uzun menzilli nükleer silah yerleştirilmesini sorunlu kılıyor. Türkiye'nin karşı çıkmasından değil, böyle bir sorun olduğu için. Türkiye, eğer İspanya'nın yerinde olsaydı çoktan LANCE'leri de alırdı - eğer verirlerse - ötekileri de; nitekim Türkiye'de aslında nükleer modernizasyon başladı. Top başlıkları değiştirildi. Bu top başlıkları ve füzeler için gereken nötron bombaları Amerika'da imal ediliyor. Türkiye F-16'ları alarak havadan yere, nükleer füze gücünü, bunun menzili, ki nükleer modernizasyon esas olarak menzillerle ilgilidir, 1/3 oranında zaten artırdı. Topların Sovyetler'e ulaşacak ölçüde bir menzili yoktur. Onlar, Türk topraklarında kullanılmaktadır. Ama, buna karşılık F-16'lardaki aşağı-yukarı 1000 km yarı çaplı hareket alanı ile Sovyetler Birliği'ni vurabilecek konuma zaten gelmiştir Türkiye.

Türkiye'nin Ortadoğu bağlantısını da hiç unutmamak gerekir. Yani, NATO'nun ve ABD'nin gözünde, Türkiye NATO'ya girdiğinden beri her zaman esas olarak Ortadoğu ile ilişkilerde önem arz etmiştir. Döneme göre sıçrama tahtası, döneme göre jandarma olmuştur. LANCE II füzeleri olsun, toraklardaki nötron başlıkları olsun, F-16'lar olsun, bunların her zaman için özellikle nötron başlıklarının Körfez bölgelerinde çıkabilecek bir çatışmada, zaten çevik gücün üssü olmuş olan Türkiye'de Körfez'e yönelik temiz bir nükleer güç oluşturma özelliği de olacaktır. Batı Türkiye'ye nükleer silah yerleştirmekten öyle kolay vazgeçmez. Türkiye'nin kurnazlığı bana göre şu: Konvansiyonel modernizasyon için yardım uğruna, nükleer modernizasyonu şantaj olarak kullanmak. Nitekim, gazete haberlerinden de anlaşıldığına göre Dışişleri Bakanlığı'nın bir bölümü hariç, özellikle Genel Kurmay, nükleer moderni-

zasyondan yana. Zaten hükümet de öyle. Genel Kurmay'ın, askerlerin iç politikadaki ağırlığı da ortada. Bu durumda, Türkiye'nin modernizasyona "evet" diyeceği, eğer Batı'da, NATO'da bu kararlaştırılırsa, ki henüz kararlaştırılmış değil, Türkiye'nin bundan kurtulabileceğini sanmıyorum. Zaten NATO içinde, özellikle askeri ve stratejik konularda Türkiye'nin sözü geçmez. Bu konularda Türkiye'ye sorulmaz, karar verilir. Jüpiterler, karar verildi, Türkiye'ye yerleştirildi; Washington'da Dobrinin ile Robert Kennedy arasında karar verildi, çekildi. Dolayısıyla Türkiye'nin kendi ulusal çıkarlarına yönelik bir karar alabilecek bir konumda olduğunu ben sanmıyorum.

A. GÖKER: Sayın GERGER'in de söylediklerinden anladığımız kadarıyla, aslında, NATO'da şu anda su yüzüne çıkan belli yaklaşımlar, Türkiye'de zaten var olan resmi ideoloji ile aynı planda. Bunu da gözönünde tutarak, Türkiye'deki muhtemel siyasi gelişmeler çerçevesinde, Türkiye'nin, resmi ideolojinin dışında ve genel toplumsal çıkarları gözetenek oluşturabileceği bir politikası olabilir mi; bu politikanın oluşturulmasında dünyadaki umut verici gelişmelerin bir etkisi olabilir mi? Türkiye'nin yalnızca iç sorunlarını değil, Sayın Haluk GERGER'in biraz değindiği Türkiye'nin Ortadoğu'ya kendine özgü yaklaşımını da dikkate alarak, değerlendirmenizi sizden rica edelim, Sayın Galip Yalman

Galip YALMAN: Türkiye meselesine gelmeden Sayın GERGER'in söylediği, iki noktaya değinmek ve 1990'ların dünyasında yumuşama eğiliminin mi, yoksa üçüncü bir soğuk savaş evresinin mi gündeme geleceği konusunda, kafamdaki belli soruları dile getirmek istiyorum.

Sayın İŞİK aslında çok önemli bir noktaya değindiler: "Blok içi demokrasi" kavramı. Bloklar kendi içlerinde, demokratik bir biçimde mi oluşturuyorlar; yoksa bunu sistemin egemen gücü mü empoze ediyor?

Sayın GERGER'in de söylediği gibi, Batı'yı homojen bir kitle olarak tanımlamak gerçekten hatalı. 1945'ten başlayarak, değişik aşamalarda, gerek ABD'de gerekse Batı Avrupa'da değişik oluşumlar ortaya çıktı. Örneğin ABD'de Soğuk Savaş'ın kararlaştırılmasına giden 45-47 dönemi, kendi içinde çok tartışmalı bir dönem. İzlenecek dış politikanın ne olması gerektiği, Sovyetler'e karşı nasıl bir yaklaşım izleneceği savaşın zaferle çıkmış, ekonomik anlamda en güçlü ülkenin, bu gücü, başta Sovyetler Birliği olmak üzere, başkalarına belli dış politika çizgileri empoze etmek için kullanıp kullanmayacağı; Avrupa'ya ilişkin ola-

Eski Reagan' dan bir profil: "İnsan hakları mı, B. Milletler mi... Bırakın bu saçmalıkları"

rak, özellikle o dönemde, buranın bir pazarlık unsuru olarak görülüp, görülemeyeceği; Sovyetler'e ekonomik yardım verilirse, istenildiği gibi bir Avrupa haritası çizmenin mümkün olup olmayacağı gibi konular 45-47 döneminin ciddi tartışmaları...

Soğuk savaşın ilk on yılı sonunda 1956 Macaristan ve Süveyş eş zamanlı krizlerinden sonra Avrupa'da yeniden bir tartışma var. Savaş sonrasında ilk güçlü barış hareketinin Avrupa'dan gelmiş olması bir tesadüf değil. 60'lı yıllara, Küba Krizi'ne giden süreç de, özellikle farklı görüşlerin çatıştığı bir dönem ve farklı ağırlıklar var. Ama, bu ağırlıklar ne ölçüde egemen dış politika çizgisini belirleyebiliyor? Günümüzde de, özellikle iletişim araçlarının da etkisiyle dış politika sorunları, çok daha geniş ölçüde tartışılabilir. Ama kamuoyunu oluşturan unsurlar, ülkelerinin dış politikalarını ne ölçüde etkileyebilir, bence bu gündemdeki bir soru. Etkilediği görülüyor, ama tersinden bakıp hem de çok yeni bir olayı örnek göstererek, kamuoyunun etkisini yadsımak da mümkün. 1979'daki kararla 1983'den itibaren Orta Menzilli Füzelelerin Avrupa'da konuşlandırılması kararı alındığı aşamada, Türkiye çok farklı bir dünyada yaşıyordu. Ama o dönemde Avrupa'daki barış hareketi yeniden yükseldi ve füzelerin yerleştirilmesine karşı bir direniş başladı. Bu, dipten gelen bir dalga idi üstelik. Ve de belli ölçülerde hem Doğu'yu, hem de Batı'yı izledikleri nükleer politikaları açısından eleştiren bir yaklaşımdı. Müthiş yürüyüşler, gösteriler, kadın hareketleriyle birlikte gelişen muazzam bir olaylar zinciri yaşandı. Ama sonuç değişmedi ve o karar uygulandı. Onun için de çok da iyimser olmak kolay değil. Öte yandan, günümüzdeki modernizasyon tartışmalarında

Federal Alman hükümetinin modernizasyon konusunda Nato'nun bağlayıcı karar almasını erteletme çabalarının altında yatan, Alman toplumunun yeni nükleer silahların Almanya'da konuşlandırılmasına karşı çıkması. Yani, tabandan gelen hareketler mutlaka dış politika kararlarını etkiliyor diye de bakmamak gerekir; zaten sonuç alıcı olmuyor, öyleyse önemsiz de dememek lazım.

Türkiye açısından bakıldığında ise, tabi biz bütün gelişmeleri biraz dışarıdan izleyen bir toplumuz. En fazlası, milli duygularla "ya taksim ya ölüm" yani, ya şu, ya bu" kabilinden, duygusal, hamasi sloganlar atmaktan öte gitmez bizde toplumsal düzeydeki dış politika tartışmaları 1960'ların belli bir dönemi hariç o açıdan Batı daha farklı kamuoyu, yerine göre belli bir etkinlik kazanabiliyor. yerine göre kazanamıyor, ama örneğin "kazanamadı ve füzeler konuşlandırıldı" diye Batı'daki barış hareketlerinin hiçbir etkisi yoktur demek de doğru değil. Karar alma süreçlerine, sadece tek tek devletlerin değil, o toplumların da katılması önemli.

Soğuk Savaş'tan Yumuşama'ya, Yumuşama'dan Soğuk Savaş'a geçişi belirliyor. Ekonomik faktörler var burada: Blok için rekabetler, hegemonya mücadeleleri... Ama bunların dışındaki unsurlar da çok önemli. Genel anlamda "Üçüncü Dünya" diye nitelenen az gelişmiş ülkeler dünyasındaki gelişmelerin de bu geçişleri etkilediğine kuşku yok. Vietnam'ın, Cezayir'in benzerlerinin ulusal kurtuluş mücadeleleri süreci 1970'lerde Afrika'daki oluşumlar, İran ve Afganistan'daki gelişmeler bloklararası rekabeti de önemli ölçüde etkiliyor. Genel anlamıyla Üçüncü Dünya'ya ilişkin sorunların, bloklararası nükleer meselelerle bağlantısının kurulup kurulmaması sorunu,

özellikle Batı'da 1970'lerde çok tartışıldı. Amerika bağlantıları koparma stratejisiyle bir Soğuk Savaş'ı yeniden gündeme getirdiği halde, ilginç bir şekilde o bağlantılar yeniden belirleyici oluyor gibi geliyor bana. O açıdan o kadar garip değil, yani hem "Şahin" görünen bir Reagan dış politikasının birdenbire ikinci döneminde Yumuşama'dan yana olması. Gorbaçov da aslında bunu yakalamış gibi görünüyor. Şu ana kadarki başarısı da bu bence. Bunu da çok ustalıkla kullanıyor. İkinci ustalıkla kullanmaya çalıştığı, ama daha zor bir alan olan şey, Batı Avrupa-ABD ilişkileri. Şimdi Gorbaçov bir kavram attı ortaya: "House of Europe". Aslında, De Gaulle dış politikasında da var o. Atlantik'ten Urallar'a bir Avrupa. Ama, 1958'lerden 66'ya Fransa'nın Nato'nun askeri kanadının dışında kalmasına giden süreçte ortaya atılan bir kavram, 1980'lerin sonunda daha farklı bir anlam kazanıyor. Demin yine Sayın IŞIK belirtti, özellikle de Doğu Avrupa için demokratikleşme çabaları bir yandan, öte yandan Batı Avrupa entegrasyonunun iktisadi aşamadan siyasi aşamaya geçebilmesi arayışları, çok ilginç bir noktaya getiriyor işi. Amerika, aşağı-yukarı 40 yıllık dönemde hep şu var: Batı Avrupa ile olan iktisadi vs. rekabetinde de bir dengeleyici, dizginleyici unsur olarak "çekirim ha askerimi, gelmem senin müdafaana" kozunu sık sık kullandı. Bu artık kavramlaştırılmış: Amerika ile Avrupa'nın güvenliğinin birbirinden koparılması ya da koparılmaması. Avrupa hep böyle ikincil, bağımlı rolde: "Aman Amerika beni bırakmasın!" Tartışmanın bir boyutu bu. INF Meselesi'nin bu kadar büyük gürültü koparması da ondan. "Beni bırakıyor mu acaba?" sorusu var hep.

80'lerin sonunda Gorbaçov'un dünya sahnesinde giderek etkinleşen dış politikasına geldiğimiz zaman, Amerika'nın "Çekirim ha!" umacısı, etkisini kaybetmiş gibi artı. Bu çok ciddi; yeni NATO Genel Sekreteri'nin bir sözü var: "Şimdiye kadar, Soğuk Savaş ya da Yumuşama, hep şu vardı: Sovyetler Batı Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden bir unsurdur. Bu anlayış hakimdi; bütün politikaları bu temelde tartışıldık. Tehdit unsurunun varlığını kimse tartışmazdı." Şimdi, ilginç bir biçimde Batı kamuoyunda Sovyet tehdidi artık öyle veri olan, tartışmasız kabul edilebilen bir şey olmaktan çıkıyor. Dolayısıyla, NATO'nun Sovyet tehdidine karşı kurulmuş bir savunma örgütü olarak, uzun dönemde yaşaması için yeni bir kavram gerekli. Batı, Gorbaçov'un dış politikasına karşı politika oluşturma arayışı içerisinde. Buradaki tartışmalarda iki eğilim var: "Gorbaçov zaten gidicidir" diyenler ve "Gorbaçov başarılı

da olsa, ekonomik güçlüklerini attıktan sonra, Sovyetler Batı için yine tehdit oluşturun" diyenler. Sonuçta farketmiyor; "tehdit vardır" anlayışını sürdürme çabası var. Öte yandan, en azından Batı kamuoyu nezdinde bakarsanız, giderek daha fazla sorgulanan ve NATO Genel Sekreteri'nin ağzından bile belirtilmiş olan "yeni bir kavram üretmenin gerekliliği" durumu çok önemli geliyor bana. Ne olur, nasıl yönelir bilemiyorum. Ama, şu anda gündemde olan tartışma noktalarından bir tanesi bu.

Sözü buradan Türkiye'ye getirmek istiyorum: İran, Afganistan ve Türkiye'nin yeniden önem kazanması 1978'den başlayarak, 1980'lerde hep tartışılmalı. Nixon Doktrini denilen şey, bölgesel güçlere dayanma olgusuydu; İran da o çerçevede önemli bir faktördü. (İsrail ve giderek -Camp David Anlaşması ile birlikte- Mısır da öyle) Ama, bu kurgu çöktü; ardından 12 Eylül de geldi Türkiye'ye; hani nasıl derler, tam bir "cuk oturma" durumu oldu.

Gerçekten de, bağnazlıkta Menderes Dönemi'ni aratır bir biçimde, Amerikan yanlısı politikalar da gündeme geldi; bunlarda hiç kuşku yok. Ama, Türkiye-GERGER'in değiştiği gibi- kendine göre bir "şark kurnazlığı" izleyerek, belli kurnazlıklar peşinde oldu. Ama, 80 sonrasında hiçbir zaman 1950'lerde olduğu gibi Amerika'ya dönüp, "Sen Türkiye'yi kullanarak bölgeye yönelik hesap yapabilirsin" denmedi sanıyorum. Türkiye kendisi açısından çok şey verdi. (Yunanistan'la olan ilişkilerinde olduğu gibi) Ama, Doğu Anadolu'daki üslerin bölgeye yönelik olarak kullanılması gündeme gelse, yani iş, gerçekten aktif müdahale noktasına gelse, Amerika Türkiye'deki üslerine güvenerek bir müdahale yapabilir miydi sorusunun yanıtı, Lübnan olsun, Körfez olsun birtakım somut olaylarda görüldü ki, çok da kolay değil. Türkiye'nin dış politikasını yönlendirenler böyle istedikleri için mi ya da Amerika'dan görce bağımsızlığa sahip oldukları için mi, yoksa başka faktörlerle mi... Bu ayrıca tartışılabilir, ama Türkiye'nin kullanılması korkusunun gerçekleşmediğini de saptamamız gerekiyor. Potansiyel olarak o tehlike var. Buna karşılık birbirini dengeleyen farklı unsurlar da var gibi geliyor bana. Nedir onlar? 1980'ler Türkiye'si'nde şu üç unsur bence önem kazanıyor: Bu üç unsur da, Türkiye'nin "bağımsızlığının" temeli olan, yani kemalist devletin uzantısı, mirası olarak kutsal sayılan, tartışma konusu yapılmaması gerektiğine inanılan şeyler. İç siyasi rejimin niteliği, laiklik ve ekonomik gelişme. Bu üç mesele, birbirleriyle ilişkili bir biçimde 1980'ler boyunca giderek Türk-

ye'nin dış politika sorunları haline de dönüştü. Ben, bunu 80'leri daha önceki dönemlerden ayıran bir olgu olarak görüyorum. Yani, Türkiye'nin siyasi rejiminin niteliği sadece AT'ye girme meselesi olarak değil, bir dış politika konusu olarak da tartışılır hale geldi. En katı askeri dönemde bile, bu bir dış politika konusu olarak tartışma gündemindeydi. Bu, bence Türkiye'nin iç gelişmelerinin değerlendirilmesi açısından çok önemli. İkinci olarak, İslam meselesi sadece bölgedeki İslamcı akımların gelişmesine bağlı değil; bunların etkisi var belki, ama Türkiye'nin İslam ülkeleri ile olan ilişkilerinin giderek değişik boyutlar kazanması, bu ilişkilerin şarkvari bir pazarlık unsuru olarak kullanmak istemesiyle bağlantılı. Nitekim, "Avrupa bizi almazsa, öbür tarafa döneriz" de dediler. Bunu ciddi olarak düşündüklerini zannetmiyorum, ama bunun bir unsur olarak getirilmesi çok ciddi bir olay. Ben de katılıyorum; geleneksel Türk dış politikası, içerisinde soğuk savaş eğilimlerini barındıran bir politika. Ama, 1950'lerde bu unsura sahip değildi; o yeni bir boyut olarak geliyor gündeme. Üçüncü unsurun ekonomik olduğunu söyledim; hep vardı bu. Menderes Dönemi'nde vardı. "Aman stratejik konumumu kullanayım da, biraz daha fazla dış yardım alayım..." yaklaşımı, dış politikanın oluşturulmasında belirleyici etkenlerden birisiydi. Şimdi de ne deniyor: "Biz daha fazla dış yardım değil, daha fazla ticaret istiyoruz..." Ekonomik unsurdan esas kastettiğim başka: 50'lerden önce dış politika belli bir kesimin -ulemanın adeta- uğraş alanı idi. O anlamda da çok antidemokratikti belki; tartışılmazdı. 1950'lerden sonra dış politika meseleleri yavaş yavaş tartışma gündemine getirilme-

ye çalışıldı ama, Türkiye'deki toplumsal gelişmeye de bağlı olarak, 1980'lerde ekonomik olarak güçlü kesimlerin, Türk dış politikası üzerinde doğrudan müdahale ya da etkin rol oynama heveslerini, çabalarını gördük. Ne ölçüde gerçekten etkili oluyorlar, o ayrı. Dış politikayı belirleme, dış politika olayları içerisinde yer alma bir unsur olarak gözüküyor. "Resmi dış politika dışı bir dış politika mümkün mü"nin ipuçları da burada yatıyor diye düşündüm. Ama, bunların sonucunda çok farklı bir nokta ortaya çıkar diye bir tez ileri sürmüyorum.

■ A. GÖKER: Söz yeniden Sayın IŞIK'ın. Şu ana değin tartıştığımız konularda, yeniden değinmek ya da eklemek istediğiniz bir nokta var mı?

■ H. ESAT IŞIK: Sayın GÖKER, ilginç şeyler söyleyen iki arkadaşımın sonra söylenecek kadar çok şey var ki aslında; bir dergi boyutuna sığdırmak gerçekten mümkün değil. O yüzden, yalnızca tek bir şey söylemekle yetineceğim. Sözü GERGER'e verirken, Batı Avrupa Birliği'ne dönüşmesinin NATO içindeki demokratizasyona etkisi olup olmayacağını sormuştunuz; ona değineyim. Burada benim izlenimim şudur: Batı Avrupa Birliği'ne gidilmesinin en belirgin etkileri NATO çerçevesinde olacak gözüküyor. Bunun en belirgin kanıtı da, yenden "kanat" ve "merkez" kavramlarının ortaya atılmış olmasıdır. Bu, fevkalade belirgin bir biçimde gözüküyor. Oyle zannedişim ki, Avrupa'nın bütünleşmesinin bu aşamasında merkez Avrupa, kendisini eskisi kadar yoğun bir Sovyet tehdidi altında hissetmiyor; onun rahatlığıyla da, "Savaş çıkarsa" diyor, "bu, bana saldırıyla -yani Batı Avrupa'ya saldırıyla- olmaz!" "Olursa, bir dünya savaşı olur". Yani, "ben ilk

hedef olmaktan çıktım" gibi bir his içinde. Silahların dengeli olarak indirilmesi konusmalarında dikkat ederseniz NATO bir plan sundu. Bu planda, NATO içi memleketler değişik bir gruplaşmaya tabi tutuldu. Bu gruplaşma, işaret ettiğim noktayı teyit edici bir nitelik taşıyor. Türkiye, NATO Merkez Avrupa devletleri gözünde artık gerçek bir kader birliği içerisinde alınmasında yarar görülmeyen bir devlet haline geliyor. Bu, tabii, Türkiye'yi bir hayli düşündüren bir sorundur. Şimdiki halde, hükümet bunu görmezlikten geliyor; yapılmış olan o ilk önerideki birkaç ifade değişikliğiyle kendisinin tatmin olduğunu ilan etti. Tatmin eddiklerini zannetmiyorum, bu tamamen şekilsel bir durumdur. "Benim buna karşı çıkacak bir olanağım yok şu sıra, onun için en iyisi görmezlikten gelmek" diyor. Bu durum, Türkiye'nin NATO çerçevesindeki güvenliğini bir hayli tartışma konusu haline getirebilir zannedişim.

A. GÖKER: Teşekkürler Sayın IŞIK. Sayın GERGER; H. Esat IŞIK Bey'in son değindiği konuyu da kapsayacak biçimde ekleyeceğimiz bir şey var mı?

■ H. GERGER: Bu Tek Pazar meselesinde, onun NATO içi etkilerine Hasan Bey değindi. Ben de isterseniz Doğu-Batı ilişkilerindeki etkisine değineyim. Tek Pazar'a dönüşmesi, Batı'da kaçınılmaz bir olay. Hiç kuşkusuz, bu Tek Pazar'da kendilerine bir takım ekonomik, ticari avantajlar bekliyorlar. Bu meşru bir şey. Fakat, şimdiden bu pazar dışında kalanlarda sorun başladı. Eğer, Tek Pazar olayı bir yeni korumacılık biçimine dönüştürülürse, ki bu büyük bir olasılıktır, o zaman dışarıda kalan ülkeleri ikiye ayırmak lazım: Bir, batılı olanlar, bir de doğulu olanlar. Batı'da İsveç, Norveç, Avusturya'ya ağılamaya başladılar. Hatta, İsveç'te "Tek Pazar böyle işlerse, ekonomik refahımız bile tehlikeye girebilir" diyorlar. Norveç reddetmişti girmeyi, ama şimdi büyük bir olasılıkla girecek, sırf bu korkudan dolayı. Türkiye için, bunun, tabi son derece olumsuz sonuçları olabilir. Amerika, aslında, çokuluslu şirketler aracılığıyla kaleyi zaten içten fethetmiş olmasına karşın, orada bile korku var. Bu işin batılı ülkelerle ilgili yanı.

Doğu-Batı ilişkilerinde, doğrusu şöyle bir şeyden çok endişe ediyorum: Avrupa Tek Pazarı, giderek, Doğu-Batı ticari ilişkilerini aksatır; Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi dünya ticareti azalır, blok içi ticaret artmaya başlar ve Doğu ile Batı arasında zaten var olan teknolojik dengesizlik Doğu aleyhine daha da fazlalaşır ise, bu Doğu-Batı ilişkilerinde ister istemez bir gerginlik gündeme getirebilir. Yani, bir taraftan "Atlantik'ten Urallar'a Ortak Evimiz

Avrupa" biçiminde Avrupa'da bir yumuşama, en azından belli bir gerginliğin törpülenmesi süreci yaşanırken, 1992'de ekonomik faktör dolayısıyla, yani o silahsızlanmanın ve politik gelişmenin alt yapısında bir gerginlik unsuru ortaya çıkarsa, o benim korktuğum Doğu-Batı Soğuk Savaş'ının devamı, ihtimali daha da güçlenebilir. Bu olumsuzluğu önlemek, artık Batı devlet adamlarının ve Yumuşama'dan yana olan güçlerin basiretine bağlı. Onlarda bu basiret var mı, yok mu orasını bilemem.

■ A. GÖKER: Sayın Yalman, sizin eklemek istediğiniz noktalar...

■ G. YALMAN: Önce Sayın Gerger'in Avrupa Tek Pazarı yumuşamaya engel oluşturabilir endişesine katılmadığımı belirtiyim. Tam tersine Batı Avrupa ile Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa arasındaki ekonomik ilişkilerin giderek güçlenmesi daha büyük olasılık. Sayın IŞIK'ın belirttiği Merkez-Kanat meselesiyle bağlantılı olarak bir nokta daha var: II. Soğuk Savaş aşamasından çıkılırken, hatta daha o yaşanırken Batı Avrupalılar 1940'lardan kalma Batı Avrupa Birliği adı altında, bir örgütleri olduğunu hatırladılar, bu örgüt, 40 sene sonra yeniden doğdu; hızlı bir gelişim gösterdi ve Avrupa'nın yeni demokrasileri diye nitelendirilebileceğimiz İspanya ve Portekiz'in de kabulüyle, bir iki eksiğiyle, Ortak Pazar'ın savunma örgütü gibi gözükken bir şey çıktı ortaya. Yunanistan baş vurdu, tabi klasik yöntemle Yunanistan'dan sonra Türkiye'de başvurdu. Muhtemelen Yunanistan'ı alacaklardı, Türkiye faktörünün de etkisiyle şimdilik duruyor.

Batı Avrupa Birliği'nin ortaya çıkması, acaba NATO içinde Kuzey Amerika Batı Avrupa ilişkilerini nasıl etkileyecek diye bir soru var gündemde. Yani, bu örgüt 1990'larda giderek bütünleşecek bir Avrupa'nın askeri organizasyonu mu?... İspanya ve Fransa hala NATO'nun askeri kanadının dışında kalmayı tercih ederken, Batı Avrupa Birliği'nin içindeler. INF Anlaşması çerçevesinde, Gorbaçov'un esnekliği sonucu, anlaşma dışında bırakılan İngiltere ve Fransa'nın nükleer güçlerini de hatırlarsak, sınırlı da olsa nükleer güce sahip böyle bir Batı Avrupa Birliği'nin Avrupa Topluluğunun askeri organizasyonu olmaya aday bir oluşum olarak ortaya çıktığını da görmek gerek. NATO içindeki Merkez-Kanat ayrımlarının da, bununla birlikte düşünülmesi gerekir. Türkiye açısından bakarsak, Yunanistan'ın da entegre olduğu bir Batı Avrupa Birliği, hemen hemen Avrupa Topluluğu'nun savunma örgütü biçiminde işlemeye başlarsa, adeta NATO içinde bir farklılaşmanın belirmesi olarak ortaya çıkarsa, Türkiye'nin hem Batı

Avrupa Birliği'nin, hem de Avrupa Topluluğu'nun dışında iyice kenarda kalması gibi bir durum ortaya çıkacaktır ki, bunu getirecekleri çok olumsuz olabilecek gibi. Bu, bir anlamda Türkiye'nin Avrupa'nın dışında kalması demek. Ters, yani Türkiye'nin de bu oluşuma girmesi ne demek; bir de öyle bakmak lazım konuya. Burada önemli olan şu: İspanya NATO üyesi ama, NATO'nun askeri kanadına girmede. Batı Avrupa Birliği süreci içerisinde çok ilginç bir "orta yol" bulundu. Denildi ki, "Saldırıya uğrayan bir taraf, öbürlerinin yardımına gidecek." Bu, her türlü silahlı da içerebiliyor. (Batı Avrupa Birliği'nin temeli bu zaten) Halbuki, İspanya'nın NATO'nun askeri kanadının dışında kalmasının gerekçesi, nükleer silah kabul etmemesiydi. Ama, Batı Avrupa Birliği'ne girdiği zaman bu tip nükleer yükümlülükler ses çıkarmaz bir konuma girmiş oluyor. Balkanlar'da nükleer silahlardan arınmış bir bölge isteyen, Hindistan'ın da aralarında bulunduğu 6 ülkeyle birlikte dünya çapında nükleer silahlara karşı tavrı olan Yunanistan da, İspanya'nın koşullarıyla Batı Avrupa Birliği'ne girmeye hazır olduğunu bildiriyor. Türkiye'nin de bu oluşumun dışında kalmaması, belli nükleer yükümlülükleri dolaylı yoldan da olsa kabul etmesi anlamına gelir. Bu ABD ile ikili bir ilişkiye karşı, bu sefer de Batı Avrupa içinde başka bir rol üstlenmek demek. Şimdi, Türkiye'nin "Ne yardan, ne de serden geçtim" kabilinden bir tutumu var: "Aman Avrupa'nın da içinde olayım, Amerika'dan da vazgeçemeyim" diyor. Bunun zaman zaman ortaya çıkarabileceği sürtüşmeler, sorunlar olmasına rağmen, böyle de bir yaklaşım var. Bütün bunlar, AT'ye üyeliğe, salt ekonomik entegrasyon ya da salt demokratikleşme açısından bakılmasının yetersizliğini göstermesi açısından önemli. Onu özellikle vurgulamak istedim.

□ A. GÖKER: Teşekkür ederim Sayın

YALMAN. Evet, Sayın Haluk GERGER...

□ H. GERGER: Bu nükleer modernizasyon konusuyla ilgili olarak Türkiye'nin hali ortada. Basın, "devlette, hükümette şahinler var, güvercinler var" diyor. Güvercinler modernizasyonun bir bölümünü kabul edenler, şahinler ise hepsi olsun diyerler. Nükleer silah olmasın diyen olmadı gibi, modernizasyon olmasın diyen de yok. Türkiye'ye bu silahlar gelir derken, onun için karamsarım. Ortadoğu sorununu ve Türkiye'nin 12 Eylül dönemindeki tutumu konusu Galip açtı. 12 Eylül bizce, iç ve dış boyutu olan bir müdahaleydi. Anayasasından, muhtarlar yasasına kadar, iç boyutu yoğun bir biçimde yaşandı. Dış boyutu eksik kaldı gibi sanki. Bu, bir anlamda doğru; şöyle eksik kaldı: Türkiye bir savaşa bulaşmadı, bulaşmadı. Şimdi, şükrediyoruz; bir de dış boyutu tam olaydı, iyice felaket olurdu Türkiye için. Dış boyutun başta istenen doğrultuda gelişmesini önleyen altyapılar mı oluştu Türkiye'de? Hayır; konjonktürde ve Amerikan dış politikasında bunu gerektiren gelişmeler olmadı da ondan. Yoksa, 12 Eylül'ü yapanlarda bir direnme yoktu. Şansı vardı Türkiye'nin, olmadı. Bir iki örnek vereyim: 1982'de Türkiye Brüksel'de Amerika ile bir anlaşma imzaladı; NATO Anlaşması güya. Bu anlaşmanın ne kadar Ortadoğu, Körfez ve çevik güçle ilgili olduğuna ilişkin "Karanlıklar Prensi" Perle'nin bir sözü var: "Bu anlaşma, Sovyetler Birliği'ni Körfez'e ilişkin politikalarında da eğer caydırırsa, bu bizim için ek bir avantaj olur." Bu NATO'yla ilgisi olmayan doğrudan çevik güçle ilgili bir anlaşma yapıldı, demektir. Nitekim, Amerika çevik güçle ilgili olarak ne istediye almıştır. Türkiye'den, ama hepsi NATO çerçevesinde tabi. Havaalanlarının yenilenmesi, hava yollarının kullanımı, lojistik destek, depoların kullanımı, daha başka kolaylıklar... Bunların hepsi oldu.

İran Basra'ya giriyordu bir ara. Eğer,

İran Basra'ya girseydi, Türkiye Ortadoğu'da bir savaşa bulaşmayacak mıydı? Otomatik olarak bulaşacaktı, çünkü politik ve askeri tüm alt yapısı 12 Eylül'ün generaleri tarafından hazırlanmıştı. İran Basra'yı alamadı da, Türkiye savaşa bulaşmaktan kurtuldu.

Nixon Türkiye'ye geldiğinde şöyle diyor: "Devlet başkanınızı çok takdir ediyorum, çünkü yalnızca kendi ülkesinin çıkarlarını düşünmeyen, geniş bir bakışa sahip." Başka hangi çıkarları düşünür o zaman bir ülkenin devlet başkanı?

General Haig gayet açık bir biçimde şunu söyledi: "Şayet, Suudi Arabistan'da ya da öteki Körfez ülkelerinde, iç nedenlerden ötürü yönetim değişirse, bizim için bu müdahale nedenidir -zaten bu Carter Doktrini ve biz askeri müdahalede bulunuruz." Bu müdahalede Türkiye kullanılmayacak diye bir şey söz konusu olamaz, bütün bunlar kitabında gayet açık bir biçimde yazılıyor. Amerika 58'de İncirlik'i kullanarak Beyrut'u işgal etti. O zaman bir İncirlik vardı. Oysa, şimdi Amerika'nın birden fazla üsleri, havalanları, anlaşmaları var Türkiye'de. Haig'in söylediği bir olay olsaydı, o zaman, Türkiye, kesin olarak kullanılacaktı ve bir savaş alanı olacaktı. Şunu söylemek istiyorum; 12 Eylül döneminde Türkiye'nin Ortadoğu'da, Körfez'de bir savaşa bulaşmamış olmasında Türkiye'nin hiçbir rolü yok; Türkiye o maceraya bulaşmak için her türlü anlaşmayı imzalamış, her türlü açık çekivermiştir. Fakat, olayların gidişi böyle bir şeyi gündeme getirmede Türkiye kurtulmuştur. Bana göre 12 Eylül'ün beş generali Türkiye'yi çevik gücün üssü yapmışlardır.

Bugün böyle bir şey olur mu? Özal ne kadar 12 Eylül'ün bir uzantısı; ekonomiye kadar onun elinde, dış politikanın ne kadar Genel Kurmay'ın ve Cumhurbaşkanı'nın elinde, durum, bunlara göre belli olur, şimdi bunlara girmiyorum. Ama, bu konudaki tahminim, eğer Amerika Ortadoğu'da bir maceraya atılırsa, Türkiye kendi iradesi ve rızası dışında, kendisini ateşin ortasında bulur; altyapısı 12 Eylül'de hazırlanmıştır.

Hep karamsar konuştum. Ama, analizlerimde Türkiye'nin öbür yüzünü devre dışı bıraktım. Yani, resmi ideoloji ve 12 Eylül dış politikası çerçevesinde konuştum. Elbette başka bir Türkiye var; o Türkiye'yi analize sokarsak -ki bence o güçlü bir Türkiye- o zaman bu karamsarlıkları yenecek aydınlık bir Türkiye çıkabilir.

□ A. GÖKER: Çok teşekkür ediyorum. Dilerim, Sayın Gerger'in değindiği Türkiye'nin öbür aydınlık yüzü, bizi bu karamsarlıktan kurtarır....

Çiçeklerin Sahipleri Vardır...

Ayfer Coşkun

Doğrusu ilk kez gördüğümde, hiç bir anlam verememiştim. Geniş bir alana bakan oldukça eski yapılar, birinin duvarı dibindeydiler. Üç kırmızı, açmaya durmuş gül. Öyle gelişigüzel bırakılmadıkları belliydi. Buna nasıl karar vermiştim, anımsamıyorum. Yeni konulmuş olmalıydılar; üzerlerindeki yağmur damlaları tazeliklerini artırıyordu. Gri Paris sabahında, ancak mevsimsiz bir güzelliğin yaratacağı, o hemen yakalanan tadla duruyormuştu. "Bu güllerin sahibi olmalı" diye düşünürken, tam bunu düşünürken görmüştüm onu.

Yirmi yaşındaydı. Jean! Adı Jean'dı. Elindeki tüfeğe sınıksız tutunmuştu. Sırtını duvara vermiş, kıpırtısız, dünyayı dinliyordu. Gözlerini göremiyordum ama, biliyordum ki, kimselelere açmadığı, açmağa zaman bulamadığı sevdası kadar güzeldiler.

Saçları nasıldı, göremiyordum ama, biliyordum ki, düşerince savruluyordu rüzgârda. Dudakları güzel şeyler söylemek istiyordu kesin, ama kasılıp kalmışlardı. Korkuyor muydu? Ölümü düşünüyor muydu ya da düşünmüş müydü? Yirmi yaşında? Ölümü düşünmek için öylesine genç ki...

Karşılıklı duruyorduk. Ben onun öleceğini biliyordum. O bilmiyordu. Korkuyordu ama. Sırılsıklamdı elleri, alnı, apışarası. Biliyordum. Soluk alıp veriyordu, usa sığmaz bir hızla. Alıp veriyordu, alıp veriyordu, alıp...

Kurşunun sesini duymamıştım. Yerde yatıyordu. Hayır, hiç çırpınmamıştı. Onu bir de yaralı yaralı çırpınmamıştım. Tam şakağından girmişti kurşun. Hemen, bir soluk aralığında ölüvermişti. Üstelik o gün hava puslu, yağmurlu filan da değildi. Paris tarihinin en güzel nisanını yaşıyordu. Gökyüzü masmaviydi. Hayır, acı çekmemişti.

Başımı yerden kaldırdığımda, duvardaki pirinç yazıtla güllerden başka bir şey yoktu artık.

Fourniere Jean
1924-1944
Fransa için burada vuruldu
16 Nisan 1944

Ansızın, beklenmedik acıların vurduğu denli ağır, dayanılmaz gelmişti güller. Yağmur damlaları filan da yoktu üzerlerinde. Solmuş, büzülüp yitmişlerdi.

Yanımdan hızla geçen birisinin şemsiyesinden kurtulup hızlanan yağmurun altında yürümüştüm. Sırtımı gerideki ıhlamur ağacına verdiğimde, trafiğin o tanıdık gürültüsüyle birlikte her şey ağırdan, yerli yerine oturmuştu. Yeniden kızarmıştı güller ve yapılar yeniden yeşermişti.

Orta yaşlı bir çift pirinç yazıtın önünde durmuş konuşuyordu. Arada, yere, güllere bakarak sürdürüyorlardı konuşmalarını. Onlar giderken küçük bir kız çocuğunun uzanan elini durduruyordu annesi. Başıyla "Hayır" diyordu, duvardaki yazıtı göstererek bir şeyler anlatıyordu. Anlamış mıydı çocuk annesinin söylediklerini, bilinmez. Ama ilerdeki köşeyi kıvrılınca dek durup durup bakmıştı ardına. Anlayacaktı. O gün değilse bile bir başka gün. Yağmur hızlandığında hafiflemiş, duyumsanan ama görülmeyen bir ıslaklığa dönüşmüştü.

Henüz karanlıkta İstanbul. Gün doğmamış. Doğsa da bir şeyi değiştirmeyecek. İstanbul karanlıkta. Yolu nu şaşırmış bir martı Bozdağan Kemerlerine doğru süzülüyor. Martının beyaz kanat çırpışlarını görüyorum nasılsa. Süzülüp duruşlarını, karakola bakışlarını, orda burda tüten bacaları, bir de karakolu görüyorum.

Bütün erler uykuda, bütün erler. İngiliz erleri ise hiç durmadan ilerliyorlar. Nereye gideceklerini biliyorlar. Kendilerine güvenli, sıkça yaptıkları bir işi yinelemenin rahatlığı içindeler. Bizim erler uykudalar halâ. Yıllardır ilk kez düş görüyor biri. Ve düşünde "Hayırdır inşallah!" diyor. Ölecek altı kişinin içinde o, biliyorum.

Askerlik bitmiş, sırtında çubuklu bir gömlek. Bir çubuğu yeşil, biri al. Şehzadebaşı'ndan Aksaray'a doğru yürüyor. Yokuş aşağı vurmuş. Arada dönüp bakıyor karakola. Acaip! Her bakışında yaklaşıyor karakol, her bakışında yaklaşıyor. "Hayırdır inşallah!" diyor.

Ölecek kesin. Tüfeğine dokunamadan, kıvrıldığı yerde, karakola bakarken bitecek herşey.

Şaşkınlık korkuya dönüşmeden bitiriliyor iş.

"... Sabahleyin İngilizler bastı, altı kişi şehit oldu; onbeşe yakın da yaralı var. Şimdi İngiliz erleri dolaşıyor. Şimdi, işte! İngiliz erleri Harbiye Nazirliği'ne giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye kapısına. Teli kes! İngilizler buradadır."

(Harbiye telgrafhanesinden görevli Ali; 16 Mart 1920)

Gözüm önce bir duvar dibini sonra eski, paslanmış, yazıları silinmiş de olsa bir yazıt arıyor boşuna.

Çiçekler? Kırmızı güller...?

Birgün yolunuz Paris'e düşer de; duvar diplerine, köprü başlarına bırakılmış çiçek demetleri görürseniz şaşmayın. "Düşürülmüş olmalı" diye de düşünmeyin sakın. Bu kentte o çiçeklerin sahipleri vardır. Artık yaşamıyor olsalar da vardır sahipleri. Başınızı kaldırın, hemen göreceksiniz. Jean'dır, Pierre'dir, Gabriel'dir... Yirmi yaşındadır, otuz iki, belki de onsekiz yaşındadır.

Çiçekleri kim getirip bırakır bilemem. Ama gönlüm şöyle sıradan birilerinin getirmesini diler hep. Değil mi ki Fransa için, yurtları için ölmüşler. Birileri o gün, onun işte orada Fransa için öldüğünü anımsayacak. Ve her yıl aynı gün sabahın erinde çiçek taşıyacak ona.

Günün herhangi bir saatinde işlerine giderken ya da sıcacık yuvalarına dönerken küçük bir pirinç yazıtın, bir demet karanfilin, gülün bunun bedelini anımsatması bazılarını tedirgin edebiliyorsa; etsin derim. Etmeli de....

Bağımsızlık ve Anadil

Demirtaş Ceyhun

Gerçekten, bağımsızlık kavramı da, şu son çeyrek yüzyılda, daha birçok kavram gibi, sarsılmış, aşınma uğramış, anlam değiştirmiş de, haberimiz bile yok mu ne?

Çünkü, birkaç yıl var ki, artık bizde de, özgürlük, sömürü, sınıf, artideğer vb. kavramlar gibi bağımsızlık kavramını da bilen anlamıyla kullananları, belirli bir çevre, geri kafalı, çağdışı, bağnaz, hoşgörüsüz filan olmakla suçlamaya başladı.

Gerçekten, özellikle de ANAP iktidarıyla bütünleşmiş kimi çevrelerce savlandığı gibi, bağımsızlık, günümüz insanı için artık bir ütopya mıdır? Bağımsızlık, ancak karışıklı bağımlılık mıdır yani, dedikleri gibi? Sahi... Bağımsızlık nedir?

Bu beylere bakılırsa... İnsanlık şu son yarım yüzyıl içinde, belki de bütün tarihindekinden daha çok sayıda ve transistör gibi, dijital sistem gibi, bilgisayar teknolojisi gibi çoğu olağanüstü, birçok yeni buluş gerçekleştirmiştir. Bu teknolojik gelişmeyle yarın erişilecek bilgi üretme hızı da, insanın düşünce yetisini ve ufkunu şimdiden kestirimlemeyeceğimiz boyutlara ulaştıracaktır. Böylece, belki de üretimin tamamı bilgisayarlarla (robotlarla) yapılacak, 21. yüzyılda belki de işçi sınıfı diye bir kavram bile olmayacaktır. İşte, bu beylere göre, sık sık da "çağ atlamak", "uzay çağına geçiş" filan gibi gerçekten albenili, çok şık, bobstil yaftalarla allayıp pulladıkları bu teknolojik gelişme, insanlığın halen yaşadığı bir yeni **DEVİRİM**'dir. Nitekim, bu nedenle onu "**Teknolojik Devrim**" diye adlandırmaktadırlar. Hatta işi, bu teknolojik sıçramanın, sosyalizmin de tek seçeneği olduğu aşamasına kadar bile vardırırmaktadırlar. Savlarına göre, sosyalizm, bugüne kadarki uygulamalarda, insanın kişilik sorunlarının çözümünde ve bireyin yaratıcılığının geliştirilmesinde düşkünü kalmıştır. Nitekim bu başarısızlığından dolayıdır ki, Sovyetler Birliği bugün "**glasnost**", "**perestroika**" gibi bir takım reform girişimlerini başlatmıştır. Çünkü, bugün artık açıkça bilinmektedir ki,

bireyin kişiliğinin ve yaratıcılığının gelişmesinde belirleyici öge, bütün tarih boyunca hep teknik olmuştur. Zaten bu nedenledir ki, bu yeni devrim de, öncelikle bütün kavramlarımızı temelden sarsmıştır. Bugün, sarsıntı geçirmemiş, bir aşınma uğramamış, içi boşalmamış veya anlam değişikliğine uğramamış, değil ekonomik, sosyal ve siyasal bir kavram bile kalmamıştır.

Bu beylerin, hem de altını çizme vur-guladıkları, bu büyük teknolojik gelişmeyi yadsıyabilmeye elbette olanak yoktur. Bu gelişmelerin insanı etkilediği de kuşkusuzdur. Ne ki, gerçekten söyledikleri gibi, o eski (!) kavramlarla, insan gerçeğinin kavranabilmesi bile olanaksız mıdır artık? Ne acı ki... Galiba, evet...

AFRİKA'NIN YENİ BAĞIMSIZ ÜLKELERİ...

Doğrusu, 1986 yılında Kuzey Kore'nin başkenti Pyongyang'ta yapılan Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin bir sempozyumunda ilk karşılaştığımızda da şaşırmamış değildim ya, asıl geçen Aralık ayında Tunus'ta toplanan gene Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin 8. Kongresi sırasında Afrika'nın ve Uzakdoğu'nun bu genç devletlerinin aydınlarını biraz daha yakından tanıyınca, sözcüğün tam anlamıyla, apışıp kaldım. Galiba gerçekten aşınma uğramamış kavram kalmamıştı yeryüzünde... Değişmemiş, sarsılmamış değer yargısı kalmamıştı şu son çeyrek yüzyılda...

Asya-Afrika Yazarlar Birliği fikri, ilk olarak 1956 yılında Hintli yazarlarca ortaya atılmış ve ilk kurultay da 1958 yılında Taşkent'te, 50 ülkeden gelen 204 yazarın katılımıyla toplanmış. (Asya-Afrika Yazarlar Birliği hakkında daha geniş ve ayrıntılı bilgiyi, Aziz Çalışlar'ın, -galiba bu konuda dünyada yayımlanmış tek kitap olan- Bilim ve Sanat Yayınları arasında 1984 yılında çıkmış "Edebiyat, Barış ve Özgürlük" adlı kitabında bulabilirsiniz.) 26 Eylül-10 Ekim 1986 günleri arasında toplanan Pyongyang'daki seminere de 61 ülkeden, 68 yazar katılmıştı. 8-13 Aralık 1988 tarihinde

Dehşetli şaşırıp kaldım. Bağımsızlıkta dil arasında yamsal bir ilişki mi vardı ne? Missouri zırhlısının İstanbul limanına demir aktmasından sonra egemen çevrelerin öncelikle dilimizi hedef seçip, saldırmaya başlaması da bu nedenle miydi yoksa? Sahi, bu anadilsiz yazarların anadilsiz ülkeleri bağımsızlığına ne zaman kavuşmuşlardı nasıl kavuşmuşlardı acaba?

Tunus'un başkenti Tunus'ta toplanan 8. Kongreye ise 45 ülkeden 117 kişi katılmıştı. Bunların 84'ü 38 ülkeden gelmiş delegelerdi. 4 ülke Kongreye birer gözlemci göndermişti. 3 ülkeden de konuk olarak 4 yazar gelmişti. 6 Arap ülkesinden de 25 çağrılı vardı.

Hani, daha önceleri, üstelik birkaç kez, uluslararası yazarlar toplantılarına katılmış da değildim. (Demek onlarda Avrupalı ve Amerikalı yazarlar çoğunluktaymış.) Çünkü, bunca Afrikalı ve Asyalı yazarı bir arada ilk kez Pyongyang'taki toplantıda görmüştüm. Üstelik nedense toplantılara bile çoğu ilginç ufusal giysilerine bürünüp geliyordu, sanki birazdan da bir folklor gösterisine çıkılacakmış gibi. Kısacası, kimi beyaz ipek peştemallara bürünmüş, kimi başına Hint işi türbanını dolamış, kimi astırgan kalpaklı, kimi fesli, kimi maslahlı, kefiyeli, agelli, kimi büyücü kılığında, renk renk, Kamerunlu, Kongolu, Malili, Nijeryalı, Madagaskarlı, Senegalli, Mozambikli, Angolalı, Filistinli, Sierra Leoneli, Somalili, Kuveytli, Afganlı, Pakistanlı, Hintli, Bengaldeşli, Moğol, Kamboçyalı, Vietnamlı, Filipinli, çoğunun adını bile ilk kez duyduğum, aklımda tutamadığım, heceleyemediğim, daha bilmem nereli bir dolu yazar...

"Biz sömürgeci geleneğimizle övünüyoruz. Çünkü dünyaya uygarlığı öğrettik."

İşte, ilk kez Pyongyang'taki toplantılarda dikkatimi çekmişti. Afrikanın, Asyanın, Uzakdoğunun bu yeni devletlerinden gelmiş yazarların çoğu (nerdeyse tamamı hatıta), toplantılarda anadilleri yerine, İngilizce veya Fransızca konuşmayı yeğliyorlardı nedense. Arapların bile çoğu, seminerde Arapça da geçerli dil olduğu halde, Fransızca veya İngilizce konuşuyorlardı.

Orada dikkatimi çeken bir başka nokta da, bu renkli yazarların, toplantıların dışında da, hem sürekli İngilizce veya Fransızca konuşmaları, hem de oldukça yüksek sesle konuşmaları olmuştur. Konuştukları İngilizce veya Fransızca, gerçekten kusursuz muydu, bilemeyeceğim. Ama bana öyle geldi ki, kusursuz konuştuklarından kendilerinin hiç kuşkuları yoktu ve bu becerilerini herkes duysun istiyorlardı, sanki bir de "aferin" bekliyorlardı. Bağıra çağıra İngilizce, Fransızca konuşurlarken, sanki biraz da efeleniyorlardı çünkü.

Öylesine meraklandım ki bu durumun ayırımına varınca... Örneğin, şu iki Nijeryalı, yazar, acaba kendi aralarında nece konuşuyorlardı? Gerçekten, toplantıda sürekli İngilizce veya Fransızca konuşan şu Afrikalı, Uzakdoğulu yazarlar, acaba ülkelerinde nece konuşuyorlardı birbirleriyle? Sahi... Romanlarını, öykülerini, şiirlerini nece yazıyorlardı? İnsan, anadilinin dışında başka bir dille, gerçekten şiir, roman, öykü filan yazabilir miydi?

Aradan bir iki gün geçip de, tanışıklığı biraz ilerletince, ilk işim bunu sormak olmuştur onlara. Gerçekten kolay kolay inanılır gibi değildi. Dediklerine göre, aslında hepsinin, kabilelerinin, aşiretlerinin konuştuğu kırk dökük de olsa bir anadilleri vardı, ama, kendileri ya İngilizce yazıyorlardı öykülerini şiirlerini, ya Fransızca, ya İspanyolca, ya Portekizce... Uzakdoğu ise hep İngilizce... Hintli İngilizce yazıyordu, Bengaldeşli İngilizce yazıyordu, Filipinli İngilizce yazıyordu... Şaşıtm kaldım...

Hintli yazar **Bişan Sahni** de, en büyük sorunlarının bu çarpık durum olduğunu söylüyordu. "**Bizde, Hindistan'da, resmen kabul edilmiş 16 dil ve birçok lehçe var. Bölgesel edebiyatlar arasında da su geçirmez duvarlar... İşte böyle bir ortamda bizler, eski yöneticilerimiz olan İngilizlerden dillerini devralmışız. İngilizlerin amacı da zaten, eğitim görmüş aydınları kendi halkının dilinden uzaklaştırmakmış. Başarılar. Şimdi karşımızdaki sorun artık şu; İngilizce dili ülkemizde nasıl bir yer tutmalıdır ki, ulusal bilinçliliği ve ulusal bütünleşmeyi engellemek yerine, bunları geliştiresin?**" diyordu.

Ne acı... Anadilsiz bırakılmış halkların anadilsiz yazarları...

Köyünde anası başka bir dil konuşan bir insanın, bir anlamda zorla kabul ettirilmiş sömürgeci dilini öyle beş on yıl içinde ken-

Anadilsiz kalmış halkların sanatı nasıl sürecektir?

disine anadil yapması kolay kolay olabilecek şey mi Allah aşkına?... Elbette olanaksız.. Nitekim bu acı gerçeğin de en tipik örneklerine Tunus toplantılarında rastlamıştım.

Toplantıda konuşmalar, anında 4 dile çevriliyordu; İngilizce, Fransızca, Rusça ve Arapça. Dilmacım, istediğimde, anında Türkçeye aktarıyordu konuşmaları ya, ben, galiba biraz da yarım yamalak İngilizceme belki birkaç sözcük daha kazandırırım umuduyla öteki dildeki konuşmaları da kulaklıkla İngilizce çevrilerinden izlemeye çalışıyordum. İşte o İngilizce izlemelerim sırasında bir de ayrıma vardım ki, anadille yapılmış konuşmaların İngilizce çevirilerini hemen hemen hiç anlamıyordum da, bir sömürgeci diliyle yapılmış konuşmaların nerdeyse tamamının İngilizce çevirilerini, bayağı kavıyordum.

Bunu farkedince, afallamamış da değilim doğrusu. O yazarlar konuştukları sömürgeci dillerine ne denli güvenirlerse güvensinler, ne kadar efelenirlerse efelen-sinler, durum gerçekten ilginçti. Çünkü, anadilleriyle konuşanlarla, yeni sömürgeci dilleriyle konuşanların kullandıkları sözcük sayısı çok farklıydı. Yeni sömürgeci dilleriyle konuşanların kullandıkları sözcük sayısı, gerçekten bir yazara yakışmayacak denli, öylesine azdı ki... Üstelik, yarınsından fazlası da, gazete başlıklarında sık sık çıkan, güncel politika sözcüklerdi. Konuşmalarında en çok da o sözcükleri kullanıyorlardı, işin kötüsü. Kısacası, dünyayı öylesine dar ve sınırlı bir sözcük dağarcığıyla kavramaya çalışıyorlardı ki yani... Konuşmalar sığlaşıyorlardı birden. Hiçbir özgün tartışma açılmıyordu bundenle de...

Dehşetli şaşırıp kaldım. Bağımsızlıkta dil arasında yaşamsal bir ilişki mi vardı ne? Missouri zirhlisinin İstanbul limanına demir atmasından sonra egemen çevrelerin öncelikle dilimizi hedef seçip, saldırmaya başlaması da bu nedenle miydi, yoksa?

Sahi, bu anadilsiz yazarların anadilsiz ülkeleri bağımsızlığa ne zaman kavuşmuşlardı, nasıl kavuşmuşlardı acaba?

EMPERYALİZM, ARTIK BAĞIMSIZLIK DA MI İHRAÇ EDER OLMUŞ, NE?... Bu anadilsiz yazarların ülkelerinin gerçekten çok ilginç bir özellikleri daha vardı; nerdeyse hepsi şu son çeyrek yüzyıl içinde bir bağımsız devlet statüsüne kavuşmuştu ve gene nerdeyse hepsi de bağımsızlığını kesinlikle kendisi kazanmamıştı. Göreli bağımsızlıkları, bir takım meclis ka-

rarları, kongre kararı sonunda, özel antlaşmalarla, masa başlarında kendilerine verilmişti. Yani, aralarında, bildiğimiz biçimde bir bağımsızlık savaşı vererek bağımsızlığına kavuşmuşu, yok denecek kadar azdı.

Görüldüğü gibi, bu ülkelerin bağımsızlığı kavuşturulmalarıyla, bütün dünyayı hızla kucaklayıvermiş şu büyük teknolojik gelişmeyi "Teknolojik Devrim" nitelemesiyle sosyalizmin seçeneği olarak herke-se kabul ettirme girişimleri de, ilginçtir, aynı zamana rastlıyordu. Yani, o olağanüstü teknolojik sıçramayı gerçekleştiren emperyalist Batı, artık sömürgelerine de bağımsızlık bağışlıyordu, her nedense. Bir anlamda, sömürgelerine **bağımsızlık da ihraç ediyordu** artık.

Oysa, daha dün, örneğin bizim bağımsız-

Roger Garavdy "Biz Avrupalıların insanlığa yaptığı en büyük kötülük, Ulusculuk düşüncesini bulmamız ve yaygınlaştırmamız olmuştur." demişti. Gerçekten yer yüzünde tek bir ülke, bir halk var mıdır acaba?

sızlık savaşımızda, Cezayir'in bağımsızlık savaşında, Vietnam'ın bağımsızlık savaşında, daha nicelerinde ne kanlar dö-külmemişti ki...

Bilindiği gibi, ulusculuk düşüncesi, 1789 Fransız Devriminden sonra Avrupa'da ortaya çıkmış ve ilk meyvesini 19. yüzyılın başlarında Balkanlarda vermiştir. Bu düşüncenin önce Balkanlarda patlak vermesi, Batılılarca Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını hızlandıracak için başlangıçta sevinçle karşılanmış, onun böyle hızla bir bağımsızlık savaşı haline dönmesi tehlikesinin üzerinde bile fazla durulmamıştı. Hatta, olaylar el altından desteklenmiş, kışkırtılmıştı. Ama ne var ki, kısa bir süre sonra bu kıvılcımlar kendi imparatorluk topraklarına da sıçramaya başlayınca, hemen bu iki kavrama dehşetli düşman kesilmişti Batı.

İki dünya savaşı arasındaki o bunalımlı yıllarda, emperyalizm bir ara, galiba biraz da 1917 Ekim Devrimi'nin bozgunuyla, bu ulusculuk akımını sosyalizmin gelişmesi-ne ancak set çekebilecek bir seçenek olarak kullanabileceğini de düşünmemiş değil sanırım. Artık, hemen aynı yıllarda İtalya'da Faşistlerin, Almanya'da da Nazilerin hızla kuvvetlenip diktatörlüklerini ilan etmeleri mi onları uyarmış? Yoksa başka bir nedenle mi? Vazgeçmişler. Ta ki, yirminci

yüzyılın ikinci yarısına kadar...

Çünkü, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, ulusculuk düşüncesinin, gerçekte ülkelerin bütünlüğünü sağlamaktan çok, parçaladığının, halkların birbirine düşmesine neden olduğunun anca bilincine varmışlar. Nitekim, ünlü Fransız düşünür Roger Garaudy de, 1983 yılında İstanbul'daki bir söyleşisinde, **"Biz Avrupalıların insanlığa yaptığı en büyük kötülük, ulusculuk düşüncesini bulmamız ve yaygınlaştırmamız olmuştur."** demişti.

Gerçekten, yer yüzünde tek bir ulustan oluşmuş bir ülke, bir halk var mıdır acaba? Mutlaka bu nedenle olsa gerek, işte...

Özellikle şu son çeyrek (veya yarım) yüzyıl içinde, eski sömürgelere bol bol ulusculuk bilinci ihraç etmekten de çekinilmemiş çünkü. Önce ulusculuk düşüncesi ve bilinci ihraç edilmiş, sonra da bağımsızlık ve küçük küçük parçalara bölünmemiş ülke bırakılmamış. İlginçtir, emperyalist ülkelerin teknolojik gelişmeleri inanılmaz boyutlara sıçradıkça, **"bağımsızlık ihracı"** da artmış. Böylece, **"sınırlı bilinci"** yerine **"ulus bilinci"** egemen hale getirildiği için (güncel hale getirildiği için) sosyalizme karşı da başanlı bir savaşım verilmiş olmuş.

Galiba artık, bağımsızlık kavramı da günümüzde ikiye ayrılmış durumda. Birincisi, uluslaştıktan sonra, bağımsızlık savaşı verilerek kazanılmış, Mustafa Kemal'in **"istiklali tam"** dediği tam bağımsızlık. İkincisi ise, emperyalizmin ihraç ettiği **"ulus"** düşüncesi üzerine, gene emperyalizmin armağanı olarak kurulmuş, **"karşılıklı bağımlılık"** diye tanımladıkları görece bağımsızlık, olsa gerek...

BAĞIMSIZLIK SAVAŞIMIZ DA ANADİL KAVGASIYLA BAŞLAMIŞ ZATEN...

Gerçekten, ulusal bağımsızlık savaşımız, Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşmasıyla ülkenin bölüşülmesi ve düşman kuvvetlerce işgal edilmesi üzerine kendiliğinden başlayan ve başarıya ulaşan bir halk hareketi olarak sadece, değerlendirilebilir miyiz acaba? Yani, ulusal bağımsızlık savaşımız, kimi çevrelerce savunulmak istendiği gibi, salt, 1919-1922 yılları arasında geçmiş askeri bir olay mıdır? Salt askeri bir başarı mıdır?

Kuşkusuz, hayır... Çünkü artık iyi bilinmektedir ki, ulusal bağımsızlık savaşlarının başarılabilmesi, önce o insanların ulus bilincine varmış olup, uluslaşma aşamalarını tamamlamalarını gerektirmektedir. Henüz ulus bilincine bile varmamış bir top-

Thatcher

luluk, belki, bir kahramanın ardından giderek bir başarı da kazanabilir. Hatta tarihte nice örneğini gördüğümüz gibi, o kahraman bir beylik de kurabilir. Ama bu bağımsız beylik, o halkın ulusal bağımsızlığına kavuşması demek değildir elbette.

Öyleyse, ulus nedir? Ulus bilinci ne demektir? Gerçekten, kimi çevrelerce ısrarla savunulduğu gibi, ulus bilincinin temel öğeleri insanların biyolojik özellikleri midir? Aynı soydan gelmek midir? Kan akrabalığı mıdır? Kafa yapısı mıdır? Ama günümüzde şu da bilimsel olarak tanıtılmıştır ki, insanların ulusal kimliklerinin bu tür ölçütlerle saptanabilmesi artık olanaksızdır. Kan akrabalığı, soy birliği, aynı atadan gelmek gibi kavramların hiçbir bilimsel anlamı ve değeri yoktur. Bu gibi ölçütlerin kullanılabileceğini düşünmek, kişiyi ulus bilincine değil, olsa olsa bağnaz ırkçılığa sürüklemektedir. Öyleyse, ulusal kimlik sorunu da, insanın temel haklarından biri olarak kabul edilmelidir. Yani, kişinin ulusal kimliğinin saptanmasında en doğru yöntemin, kişinin gene kendi istenci olduğu, artık bilimsel olarak da doğrulanmaktadır. Kişinin istencini oluşturacak ve yönlendirecek temel öğeler ise, anadildir, doğduğu yerdir, ailesidir. Görüldüğü gibi, ulus kavramının temel öğesi de dildir. Uluslaşmayı sağlayan kültürel birliğin, geleceğin, törenin, ortak karakterin temelinde de zaten gene dil yatmaktadır.

Nitekim bence, uluslaşma ve ulusal bağımsızlık savaşımız da, önce dil kavgasıyla başlamıştır. Ve tam yüz yıl sürmüştür.

Bilindiği gibi, ulus kavramıyla, ulusculuk düşüncesiyle ilk karşılaşmamız, 1820'lerdeki Yunan bağımsızlık savaşı dolayısıyla olmuştur. Hele hele, Yunanlıların hemen ardından İmparatorluk sınırları içindeki öteki azınlıkların da yer yer ulusal bağımsızlık girişimlerinde bulunması, aydınımızı, o güne kadarki tek geçerli ölçütü olan **Osmanlılık** kavramı üzerinde yeniden düşünmeye zorlamıştır.

Özgürlük, uygarlık, kültür, vatan, ulus vb. gibi kavramlar da, hep bu olaylardan sonra dilimize girmeye başlamıştır.

Bilindiği gibi, 1277 yılındaki, Karaman beyi Karamanoğlu Mehmet beyin, Selçuklu sultanlarının saraylarında Türkçe konuşulmasını yasaklamasına tepki gösterip, öfkeyle, **"Bundan böyle ben de beyliğimde Türkçeden başka bir dille konuşulmasını yasaklıyorum!"** demesi küllanbeyliğini

saymazsak, Türkçe tam 900 yıl hiçbir devletin resmi dili olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda da halkın çoğunluğu (hatta saray bile) Türkçe konuştuğu halde, resmi dil olarak Lisan-ı Osmanî diye yeni bir dil yaratılmıştır. Türkçe eğitim, kesinlikle yasaktır. Medreselerde Farsça ve Arapça eğitim yapılmaktadır. Öyle ki, 19. yüzyıla kadar Türklerin (Müslümanların) Batı dillerini öğrenmeleri de yasaktır. Ancak Fransız Devrimi'nden sonradır ki, İmparatorluk topraklarına da sıçrayan yeni düşünceler, çaresiz, Osmanlıyı dil konusunda da etkilemiştir. Hem artık Türklerin de Batılı dilleri öğrenmelerinin zorunluluğunu kabul etmişlerdir, hem de resmi dillerinin herkesin anlayacağı biçimde sadeleşmesini. Örneğin, Padişah III. Selim fermanlarını daha anlaşılır bir dille yazmıştır ve tarihçisine de, **"açık ibare"** ile yazmasını buyurmuştur. II. Mahmud da bunu savunmuştur. Abdülmecit ise, özellikle çevirilerin de yalın bir dille yapılması, yazı dilinin anlaşılır hale getirilmesi, yani Türkçenin geliştirilmesiyle görevlendirilmek üzere, Fransız Akademisinden esinlenerek, bir Akademi kurulmasını buyurmuştur. Bu akademi, eğitimin de artık Türkçe yapılmasını sağlayacaktır. 1845 yılındaki bu buyruk üzerine başlayan çalışmalar 1850'de tamamlanmış ve akademi **"Encümen-i Danış"** adıyla kurulmuştur.

Encümen-i Danış'de, hemen 1832 yılında Londra'da yayımlanmış A.L. David'in, Türkçenin yapısını ve etkisini sistematik olarak inceleyen ilk yapıt olan **"Grammar of the Turkish Language / Türk Dili Grameri"** adlı kitabını çevirmiş ve bundan esinlenerek önce Osmanlıcadaki sözcüklerin ayrımını yaptırmıştır.

Bu tarihlardan sonra, artık dilin sadeleştirilmesi ve Türkçenin geliştirilmesi konusundaki çalışmalar daha da artmıştır. Örneğin, 1831'de yayımlanmaya başlayan **Takvim-i Vekayi**'nin ilk yıllardaki o ağdalı dili bile, giderek anlaşılır olmaya, Türkçeleşmeye başlamıştır. 1877'de **Ahmet Vefik Paşa** bir sözlük yayımlamış, 1900'de ise **Şemsettin Sami**'nin ünlü **Kamus-ı Türkî**'si çıkmıştır.

Türk ulusçuluğu ve Türkçülük kavramlarının Osmanlı siyasal edebiyatına ilk kez, taa 1904 yılında, Kahire'deki bir dergide çıkan ünlü Yusuf Akçura'nın **"Üç Tarz-ı Siyaset"** adlı incelemesiyle girdiği düşünülecek olursa, Türkçe ile ilgili çalışmaların Türkçülük akımından bağımsız ve çok önceleri başladığı görülmektedir.

Ama Türkçenin bağımsızlığı ve geliştirilmesi konusundaki çalışmalar, bu kez de Türkçülük akımı taraftarlarınca, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde daha da yoğunlaştırıla-

rak sürdürülmüştür. Örneğin, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip gibi bu akımın taraftarı genç yazarlar, 1911'de **"Genç Kalemler"** adlı bir dergi çıkararak, kavgayı edebiyata da bilinçli olarak sıçratmışlar ve **Türkçe edebiyat, ulusal edebiyat** kavgasını başlatmışlardır.

Görüldüğü gibi, ulusal bağımsızlık savaşımızın ilk tohumları yüz yıl önce atılmıştır. Önce Türkçenin bağımsızlaşması savaşı verilmiştir. Yani, anadil savaşı verilmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsçanın boyunduruğundan kurtulup, ülkede egemen dil olmaya başlayınca ancak ulus bilincine varılabilmiş ve ulusal bağımsızlık savaşlarının gerektirdiği uluslaşma aşaması tamamlanabilmiştir.

İşte bu nedenle, ulusal bağımsızlık savaşımızı, 1919'da ansızın patlamış bir askeri olay olarak ele almak ve salt bir askeri başarı olarak değerlendirmek, bizce olanaksızdır. Mustafa Kemal'i de, salt bir asker olarak ele almamak gerekir. Çünkü, bizce hiç kuşku yoktur ki, Ziya Gökalp'in **"Türkçülüğün Esasları"**nda önerdiği Doğu-Batı sentezi, Ziya Gökalp'in olduğu kadar Mustafa Kemal'in de düşüncesidir. Yani, Mustafa Kemal, aynı anda Ziya Gökalp'i de etkileyebilecek denli bir aydındır.

Ulusal bağımsızlık savaşımızın askeri tarihini de belki 1919 yerine, 1915'teki Çanakkale savaşlarıyla başlatmak daha doğru bir yaklaşımdır.

ŞİMDİ DE İNGİLİZCE SALDIRIYOR TÜRKÇEYE...

Artık hiç kuşku yok, anadillerle ulusal bağımsızlıklar arasında son derece önemli, yaşamsal bir birliktelik vardır. Tarihteki nice örnekten artık çok iyi biliyoruz ki, bir ülkeyi istediğiniz kadar ekonomik, politik, vb. bağımlılık altına sokun, şayet o halkın anadilini yok edememişseniz, hiç bir zaman tam bağımlı hale getiremeyeceksinizdir.

Baksanıza... Egemen sınıflar, ülkemizde de 1950'lerden bu yana emperyalizme verilmedik ödün bırakmadılar. Dış politikamızda, verilmekte olan bağımsızlık savaşlarının bile aleyhinde oy kullandık bu uğurda. Yetmemiş demek. Şimdilerde, artık elimizde kalmış havaalanlarını bile cömertce devrediyoruz. Hatta bir havayolumuzu armağan ederken üste para bile vermişiz. Ama yetmiyor... Çünkü, emperyalizm iyi biliyor... İlle de Türkçe bir an önce kötüdürüm edilmeli. Türkçe, ille de bir an önce İngilizcenin egemenliğine girmeli. İngilizce bir an önce egemen dil olmalı ki, anadilsiz kalalım. Şimdiki tek hedef bu...

Bakalım sonumuz n'olacak? □

Güneş, Karbonhidrat ve Ruhsal Çöküntü

**Sabahattin Öğün *
Aysun Umay ****

Güneş demek, ışık, enerji, canlılık, sağlık demek. Günlük güneşlik bir günün sabahında, siz de kendinizi daha zinde, daha güçlü hissetmez misiniz? O güne kadar gözünüzde büyüttüğünüz dertleri biraz olsun "abartılı" bulmaz mısınız? En azından gözünüze eskisi gibi aşılmaz görünmez sorunlar. Sanki içinizin derinliklerinde susturulmuş, bastırılmış bir duygu sarar her yanınızı. Çevrenizle birlikte içinizi de aydınlatır pırıl pırıl güneş. Özellikle de baharda.. Dallarda patlayan tomurcuklar coşkuyla doldurur yüreğinizi. Hoşgörmeye, affetmeye, sevmeye ne kadar da hazırsınızdır....

Oysa güneşsiz bir dünya karanlık, yalnızlık demektir. Daha çabuk içinize kapanıp hüznlenir, daha kolay ağlarsınız. Puslu, soğuk bir kış akşamında en iyisi, çoğu zaman, erkenden yatıp uyumaktır. Kısaca ruhsal çöküntünün arkadaşıdır karanlıklar. Bitkinliğin, yorgunluğun, bıkmışlığın, yılmışlığın arkadaşı.

Özellikle de güneşin bizden iyice uzaklaştığı sonbahar ve kış aylarında çoğumuz hissetmişizdir bunu. Belki farklı dozlarda, ama çoğumuz kapılmışızdır "kış depresyonu"na.

Gerçekten de, ruhsal çöküntülerin şiddeti kişiden kişiye değişiyor, bazı insanlar daha çok etkileniyor güneşsizlikten. Yılgınlık, yorgunluk bu gibi insanları erken saatlerde yatağa çekiyor, 9-10 saat süren uykular yeterli olmuyor. Sabahları bile yataklarından yorgun kalkıyor, hatta kimi geceler, hem de birkaç defa derin uykularından uyanıyorlar. Gece yarısı uyanan insan kötü şeyler düşünüyor, daha da karamsarlaşıyor. Böyle bir ortamda insan tok bile olsa mutluluğu, huzuru birşeyler yemekle bulacağını sanıyor, tıknıp duruyor. Çoğunlukla da yiyecekler tatlılar-

dan seçiliyor, bol bol, ekmek yeniyor. Nişastaca zengin karbonhidratlı besinler sanki bu insanlara huzur veriyor. Kış depresyonu geçiren bu insanlar sonuçta bol bol kilo alıyorlar. Kilolandıkça da yaşama bağlılık daha da zayıflıyor, bir konu üzerinde yoğun düşünme yetenekleri azalıyor, hiçbir işi düzenli bir şekilde bitiremiyorlar.

Ama.. Bahar gelince, güneş o güzel çehresi, bol ışığı ile ortaya çıkınca, kışın ruhsal çöküntü içinde bulunan bu insanlar yeni mevsimle adeta tanınmaz hale geliyor. Karamsarlık iyimserliğe, tembellik fıkır fıkır kaynayan enerjiye dönüşüyor. Tatlıya, ekmeğe, makarnaya istek kayboluyor. Kişin alınan fazla kilolar geri veriliyor.

Acaba neden? Hava durumu ile duyguların ne ilgisi olabilir? Yoksa bu bir hastalık mı?

SAD HASTALIĞI

Evet, bir anlamda bu da bir hastalık, mevsimsel bir hastalık. Nedeni ise ışık, daha doğrusu ışıksızlık. Kısaca SAD olarak tanımlanan bu hastalık adını "Seasonal Affective Disorder" sözcüklerinin ilk harflerinden almış. Türkçesi "mevsimsel ruhsal çöküntü" anlamına geliyor. Öyle ki, hassas yapılı insanlar, kışın güneşin pırıl pırıl parladığı sıcak ülkelere kendilerini attıklarında hastalık belirtileri de ortadan kaybolup gidiyor.

SAD hastalığı gerek güney gerekse kuzey yarım kürede çok geniş bir coğrafi alana yayılmış durumda. Özellikle de Kuzey Avrupa ve Amerika ülkelerinde oldukça sık görülüyor. Nedeni belli, kış aylarında, havanın kapalı olduğu günlerde ki bu bölgelerde kış genellikle kapalı geçer- güneş ışığı cansızdır ve yoğunluğu çok azdır. Kışın kapalı günlerinde bu yoğunluğun 5 bin lux'e kadar düştüğünü söyleyebiliriz. Bilindiği gibi ışık yoğunluğu "lux" ile ölçülür ve 1 lux, kabaca 1 mumun 1 metre uzağına verdiği aydınlık olarak tanımlanır. Işık yoğunluğu

doğal olarak ekvatora yaklaştıkça artar ve ekvator'da 80 bin lux'e ulaşır. Ülkemiz ışık yoğunluğu açısından kış aylarında bile şanslı ülkeler arasında sayılır.

Ruhsal çöküntü, karamsarlık, uyuşukluk belirtileri veren tek hastalık SAD değil. Kısaca CCO (Carbohydrate-Craving Obesity) olarak tanımlanan hastalıkta da insanlar doymaz bir şekilde tatlılara, karbonhidratlı diğer yiyeceklerle saldırır. Bir de bazı kadınlarda aylık kanama öncesi ortaya çıkan PMS (Pra Mestruelle Syndrom) var ki onun da SAD gibi periyodik aralıklarla ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

NEDENLERİ ARAŞTIRILYOR

SAD belirtileri, çok eski zamanlardan beri insanoğlunun şu ya da bu şekilde bildiği, yabancı olmadığı belirtiler. Hastalığın temelinde yatan biyokimyasal olayların ortaya çıkarılması için çalışmalar günümüzde de sürdürülüyor. Bugüne kadar alınan yolu küçümsememekle birlikte, asıl çözümün ancak beynin işlevleri iyice aydınlandığında görülebileceğini belirtmek gerek.

Sayırsız ruhsal hastalığın kaynağının beyinde olduğu biliniyor. buna karşılık daha dün kadar beynin işlevleri ve çalışma şekli ile ilgili bilgilerimiz pek azdı. Son yıllarda gelişen teknolojilerle, özellikle gen mühendisliğinin sunduğu yeni olanaklarla önemli bir bilgi edindik: **Beynin bazı bölgelerinde "endofrin" adı verilen uyuşturucu maddeler üretiliyor.** "Beynin kendi ürettiği morfin" demek olan bu maddeler içinde, morfinden 200 kat daha fazla uyuşturucu özelliğe sahip olanlar bile var. Açık ki, bu endofrinlerin herhangi bir nedenle yeterince üretilmemesi insanlarda ruhsal çöküntüye ve gerginliklere neden olacaktır. Beyinde endofrin sentezlenmesinin güneş ışığı ile sıkı bir ilişkisi olduğu anlaşıyor. Acaba güneşin insana güven, huzur, tazelik vermesi, bu gibi maddelerin ancak güneş yardımıyla üretilbildiği anlamına mı geliyor?

RUH SAĞLIĞINDA ETKİLİ İKİ HORMON

Beynin "epifiz" olarak adlandırılan çok küçük bir bölgesinde, **melatonin** adı verilen bir hormon salgılandığı eskiden beri bilinir. Hatta bu konu çok eski çağlarda, eski yunanlılar tarafından yazılmış tıp kitaplarında bile yer almıştır. Ancak gün ışığı ile hormon salgılanması arasındaki bilimsel ilişkiler günümüzde yeni yeni aydınlanıyor. Hormon gece salgılanmaya başlıyor ve gündüzleri güneş ışığı belli bir yoğunluğa ulaşınca epifiz salgısını kesiyor. Bu durum gece-gündüz ya da aydınlık-karanlık dönemlerinde periyodik olarak sürüp gidiyor. Kısaca ruh sağlığı için böylesi bir nöbet değişimi zorunlu. Epifiz, hormon salgısını belli bir iç saate göre düzenliyor. Ancak bu saatin ayarı, kış aylarında ışık yoğunluğunun çok azaldığı bölgelerde bozuluyor. Bu durumda hormon salgısı artış gösteriyor ve artan melatonin, beyindeki birçok duygu merkezini olumsuz yönde etkileyerek SAD'ın tipik depresyon belirtilerinin ortaya çıkmasına neden oluyor. Korku, yalnızlık, karamsarlık gibi duygular büyük olasılıkla beyinde salgılanan endofrin bileşikleriyle melatonin hormonu arasındaki dengeyi bozulması ile ilgili.

SAD belirtilerinin ortaya çıkmasında etkili ikinci hormonun adı **serotonin**. Aslında bu hormonun görevi, sinir hücreleri arasında bilgi iletişimini sağlamak. Ana maddesi ise **triptofan** aminoasidi. Serotonin arttığında karbonhidratlı yiyeceklerle yönelmenin durduğunu, azaldığında yeniden karbonhidratlara ilgi başladığını görüyoruz.

İşleyiş ise şöyle: Bolca alınan karbonhidratlı besinler, kandaki şeker miktarını artırır, böylece insülin salgısı yükselir ve kandaki şeker başta karaciğer olmak üzere adalelerde toplanır. Aynı şekilde kandaki amino asitlerde dokularda toplanır. İnsülin den etkilenmeyen tek aminoasit olan triptofan dışında.. Böylece bu aminoasidin miktarı kanda oransal olarak yükselmiştir. Yükselen triptofan serotonine dönüşür.

Böylece insülin arttıkça serotonin artmakta ve bunun sonucu olarak karbonhidratlara yönelme durmaktadır. Bu ise kandaki şekerin düşmesi, yani insülinin azalması demektir.

Kimi zaman serotonin arttığı halde beyin ilgili merkezleri uyandırılmaz. Bu durumda kişi, karbonhidratlı besinlere bir türlü doyamaz. Sonuçta insülin hormonu ile olan denge bozulur ve bir dizi olumsuz belirtiler ortaya çıkar. Beyindeki bilgi merkezlerinin uyarılmasının güneş ışıkları ile ilgisi var mı-

dır, varsa nasıl bir ilişkidir? Yazık ki bu soruların yanıtlarını bilen henüz yok.

SAD HASTALIĞI TEDAVİ EDİLEBİLİR Mİ?

İlk bakışta en kolay ve basit çözüm, bu insanların günlük güneşlik ülkelere göç etmesiymiş gibi geliyor insana. Oysa kolay değil elbet insanların yerini yurdunu bırakıp yaban ellere göçmesi. Yani başka çözüm aranmalı.

Halen kullanılan tedavi yollarının başında **yapay ek ışıklandırma** diyebileceğimiz, günde belli saatlerde 2500-1000 lux'lük ışığın karşısında durarak dengeyi sağlamak

için ek ışık alma uygulaması geliyor. İkinci olarak da, daha çok serotoninin yol açtığı ruhsal çöküntü ve karbonhidratlı yiyeceklerle yönelme duygusunu ortadan kaldırmak için **bazı kimyasal maddelerin kullanılması** yoluna gidiliyor. Ama galiba en iyisi, bunlara hiç gereksinim duyulmayan, güneşi pırıl pırıl ülkelere doğmuş olmak.

Güneş demek, ışık, enerji, canlılık, sağlık demek. Gerçi şu sıralarda onun da sorunları var, büyük patlamalar geçiriyor. Bu patlamalar sonucu yayılan elektromanyetik dalgalar dünyamıza ulaşınca baskı nasıl etkileneceğiz? Ama olsun, yine de güneş aydınlık, sıcaklık demek... Güneşiniz eksik olmasın!

Bilim ve Sanat Kitap Kulübü'nden Duyuru

- Bilim ve Sanat Kitap Kulübü, bundan böyle yalnız yurtdışındaki okurlarımızın değil, yurtiçindeki okurlarımızın da kitap, dergi, kaset gereksinimlerini karşılamayı hedeflemektedir.
- Bunun için sipariş listenizle birlikte, posta çeki ya da banka dekont fotokopisini bize göndermeniz yeterli olacaktır. (Yurtiçi siparişlerde, 10.000 TL'nin üzerindeki isteklerin posta gideri Bilim ve Sanat Kitap Kulübü'ne aittir.)
- Ankara'daki okurlarımız siparişlerini telefonla bildirirlerse, adreslerine elden teslim yapılacaktır.
- Dergi merkezimizde kredili kitap satışlarımız başlamıştır.
- Bilim ve Sanat Kitap Kulübü, sizin ve çevrenizdeki dostlarınızın her türlü kitap, dergi ve kaset gereksinimlerinde yardımcı olma-ya hazırdır.
- Hep birlikte, daha iyi, daha güzel bir dünya için "Düşmana İnat Bir Kitap Daha!"... Sevgiyle, dostlukla...

Adres: Bilim ve Sanat Kitap Kulübü GMK Bulvarı Onur İşhanı Kat: 7 No: 170 Kızılay/ANKARA
Telefon: 125 52 02
Posta Çeki Hesap No: 125 26-1 (Yurtiçi siparişlerde)
Banka Hesap No: M. Vecdi BAŞKESİK Yapı Kredi Bankası Ankara-Emek Şubesi 615355-5 (Yurtdışı siparişlerde)

* Prof. Dr. Sabahattin ÖĞÜN, Trakya Üni. Öğretim Üyesi
** Aysun Umay, Hacettepe Üni. Araştırma Görevlisi

Gençay Şaylan:

"Siyasal Sinema Bir Hesaplaşmadır..."

Söyleşi: Taner Gürel

□ Sinema bir dil, bir anlatım. Yaşamı anlatıyor. Yaşamda da ideolojik olmayan hiçbir şey yok. O zaman sinemada bir ideolojik taşıyıcılık var. Bir bütünselliği var. Sinemayı anlattığı olaylar açısından ayırmak gerekir mi? Örneğin "Siyasal Sinema" diye bir ayrım, bir kavram var mıdır?

□ Aslında, "Siyasal Sinema" diye bir ayrım çok kolay yapılamaz; yapay bir ayrım olur bu. Neyin siyasal, neyin siyasal olmadığına karar vermek hiç de kolay bir iş değil. Ama, "Siyasal Sinema" kavramı aslında bir kolaylık sağlıyor; siyaset dediğimiz olayla, sinema arasındaki çok yakın bir ilişkiyi anlatmak için "Siyasal Sinema"dan söz ediyoruz. Yani, anlattığı öykü, mesaj doğrudan doğruya siyasetle ilgili olan Sinemaya "Siyasal Sinema" diyoruz. Bunun dışında, Sinemanın bütününe Siyasetle ilgisi var; yaşamın her alanının siyasetle ilgisi var. Hatta, belki de sanat dalları içerisinde açıklamaya çalışacağım çerçevede içerisinde en fazla siyasetle ilişkisi olan dal sinema. Sinema bir dil, yalnız "dil" sözcüğünü sinemacılar gibi teknik anlamda kullanmıyorum. Yani, onların kimisi sinemanın bir dil olduğunu, kimisi olmadığını, işaretler ve imgeler bütünü olduğunu söylüyor. Ama, işaretler, imgeler bütünü de bir dildir, yani dilin illa sözlü olmasına gerek yoktur. Biz bilimleri de "dil" olarak tanımlıyoruz. Fizik nedir? Bir dildir. Yani, Fizik'in öbür doğal diller (Türkçe, İngilizce...) gibi bir sentaksı vardır; bir semantiği vardır. İşte, Fizik dili, Tarih dili vb gibi bir sinema dilinden de söz etmek gerekir. Dil deyince, onun yapısal öğeleri ön plana çıkıyor hemen. Nedir onlar? Sentaks ve semantiktir. Sinema dilinin bir sentaksı var, yani dilin kullanımına ilişkin kurallar bütünü var. Bu çerçevede bir sentaks var; kesme yapıyor, montaj yapıyor. İmajların birbirleriyle bütünlleştirilmesi, bir takım kurallar ve ilkeler çerçevesinde yürüyor. Bunu da sinema dilinin sentaksı olarak adlandırmak, bence mümkün; kurgunun ortaya çıkması.

Bir de semantik var. Bunun için, tüm dillerde olan yapısal özellik, anlam denebilir. Sözcüğün, işaretin bir anlamı vardır. Bir sözcük ya da işaret, bir nesnenin imgesidir; bunun bir anlamı vardır. Dilin en önemli unsurudur semantik. Bu anlamda, sinemanın semantiği çok açıktır; görüntülere anlamlar yüklenir. Böyle bir semantik, sinema diline olağanüstü bir zenginlik kazandırıyor. Görüntülere bir de doğal dil, yani dıyaloglar ekleniyor. Doğal dil ve teknolojik olanaklarla zenginleşmiş görüntüler, olağanüstü bir semantik yapı çıkartıyor ortaya. Bir örnekle açıklayayım: Yıllar önce, "Toplumsal Değişim ve Siyaset" dersi okutuyordum üniversitede. Dersin konusu, sanayi kapitalizminin ortaya çıkışı, sanayi kapitalizminin, günlük yaşama ve siyasal sisteme yansımalarıydı. O dönem ben Andre Wajda'nın "Vaadedilmiş Toprak" filmi ni gördüm. İki saat süren bu filmi gördükten sonra şöyle düşündüm: Haftada 3 saatten, bir sömestri bu dersi anlatıyorum. Kitaplar öneriyorum, sonunda bir sınav yapıyorum. Ama, Wajda benim anlattığımı, iki saat içerisinde, çok daha anlaşılır bir biçimde ve daha güzel bir estetik çizgiyle insanlara veriyordu. Bunu anlamak için de bir ön koşul gerekmiyordu. (Üniversitede aynı konuda bir dersi almak için ön koşul gerekir; başka dersler almak, o sınıfın öğrencisi olmak gibi.) Kısaca, sinema

dilinin olağanüstü bir zenginliği var. Sinema dili ve özellikle semantik yapı, sinemanın teknik olanaklarıyla geliştirilmiştir. Zaman unsuru güzel bir biçimde veriliyor; geçmiş anlatılmak isteniyorsa, "flash back" dediğimiz görüntülerdeki belli oynamalarla geçmiş anlatılıyor. Gelecek anlatılmak istendiğinde, hafif bulanıklık yapıyor ve gelecek anlatılıyor. Görüntülerle ifade edilen bu dilde, en az günlük dilimiz kadar zengin bir zaman boyutu anlatımı var.

Şimdi, sinema böylesine olağanüstü bir dile sahipse, bunu politikadan soyutlamak mümkün değildir. İsteseniz de, yani "sinema ile politika yapmayacağım" deseniz de, politika sinemayı boşlayamaz. Sinema bir tarafa, politika sinemanın üstüne gelir; sinemanın kontrolünü avucuna almak ister. Çünkü, dediğim gibi, herhangi bir koşul gerekmezsin yararlanılan en yığın sal, en etkileyici anlatım dilidir. Teknolojik olanaklar, iletişimde zaman sınırını minimum noktasına indirmiştir. Bir anda onbinlerce sinema salonunda, yüzbinlerce insana mesajınızı iletmek olanaklı olmuştur. Bu bakımdan, siyasetin sinema üzerinde en azından sıkı bir denetim eğilimi vardır. Biz bunu Türkiye'de çok tartışıyoruz, yakınıyoruz; uzun mücadeleler sonunda, bu denetimi sansür konusunda bir ölçüde geriletmis bulunuyoruz. Ama, bu denetim eğilimi şu ya da bu ölçüde her yerde var. Denetim bazan kurumsal-yapısal olmaktadır; Türkiye'de olduğu gibi, yani sansür mekanizmasıyla. Sansürün olmadığı yerlerde de, bu denetim mekanizmasının başka yöntemlerle yürütüldüğünü söylemek mümkün. Örneğin, Türkiye'de bir "Yeşilçam Filmi" vardır; bunda çok açık bir denetim mekanizmasının varlığını görüyoruz. Yeşilçam filmlerinde, konu, mesaj ne olursa olsun, "zengin kız-yoksul erkek" ya da tersi imajın çok yaygın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu filmlerde sınıf atlamanın kolaylığı üzerinde durulmaktadır. Onun dışında, toplumsal değişim sorunuyla ilgili açık seçik yargılar

vardır bu filmlerde. Örneğin, yaygın bir biçimde yozlaşmanın ve kötülüğün görüntüsel simgesi olarak, batı tipi yaşam, özellikle pop müzik ve dans verilmektedir. Buna karşılık, geleneksel yaşam, yani geleneksel değerler yüceltilmekte, faziletin ölçüsü olarak verilmektedir. Yani, bir taraftan sınıf atlamanın mümkün olduğu anlatılmakta ve bunun hiçbir kötü yanı olmadığı belirtilmekte, buna karşılık, değişme talebi olumsuz bir çerçeveye oturtulmaktadır.

Yani zenginleşebilirsiniz, sınıf atlayabilirsiniz, ama sakın değişmeyin, modernleşmeyin, çağdaşlaşmayın; "Çağdaşlaşmak yozlaşmaktır" türünden bir mesaj açık seçik verilmektedir. Bu, dolaylı bir ideolojik kontroldür. Özellikle Amerikan Sineması'nda bunun yüzlerce örneğini görmek mümkündür. Amerikan Sineması bu bakımdan Türk Sineması'ndan daha öğreticidir; daha çok belirleyicidir. Amerikan Sineması da bir genel siyasal çizgiye sahiptir. Bu genel çizgi de siyasal konjonktürden son derece etkilenmiştir. Bunu bir örnekle açıklamaya çalışayım: 1950'leri düşünün. Amerika'da 2. Dünya Savaşı sonrasında Mc Cartizm akımının yükseldiği dönemde sinema üzerinde yoğun bir baskı vardı. Oyuncuların, yapımcıların soruşturmaları vardı. Doğal olarak bu yükseliş sinema yapıtlarında da kendisini göstermiştir. Dönemin filmlerinde Mc Cartizm ideolojisinin dolaylı ya da dolaysız anlatımı görülür. Bu arada da yine bir sinemacı olarak yeteneklerini kullanan kişilerin bir taraftan bu yöne giderken, diğer taraftan farklı mesajlar vermeye çalıştıkları söylenebilir. Örneğin "Kahraman Şerif" filmi. Bu filmde anlatılmak istenen bir şey vardır. "Siz barışçı olabilirsiniz, huzur bulabilirsiniz ama, dünyada kötü insanlar vardır ve onlar size rahat vermezler; huzurunuzu bozarlar. Onlar sizin huzurunuzu bozduklarından onlarla dövüşmek gerekir, mutlaka dövüşülmelidir." O sıralar Amerika Kore'de savaşıyordu. Bu savaş o zamana kadarki savaşlardan çok farklı bir savaştır. Amerikan kamuoyuna bazı şeyleri anlatmak gerekmektedir. Cün-

"Rambo" filminden

"Z" filminden

kü, Amerika o zamana kadar "Biz özgürlük için savaşıyoruz, faşizme karşı savaşıyoruz, Avrupa'da demokrasinin ortadan kalkmaması için savaşıyoruz! ya da 1. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, "yayılmacı emperyalizme karşı savaşıyoruz!" türünden imajlarla savaşıyor. Ama, bu imaj değiştirilmek zorundadır. Çünkü, Amerika Kore'de, Kore halkının içişlerine müdahale etmektedir. Kore halkı kendi ülkesini yönetmek için "şöyle bir rejim mi, böyle bir rejim mi" çatışması içindedir. Kore halkının sorununa Amerikalılar "Hayır öyle olmasın böyle olsun" diye bir tarafı tutarak sıcak savaşla karışmaktadır ve bu savaşta Amerikan çocukları ölmektedir. Bunun gerekçesi Amerikan halkına anlatılmak zorundadır. O zamana kadar, "Amerikalılar dışarda ölüyorlar, ama özgürlük için, demokrasi için denilmiştir. Peki, niye ölüyorlardı? Komünizmi durdurmak için. Kore halkı komünist olmak istiyorsa bu Amerikanın sorunu muydu? İşte, bu nun Amerikan halkına anlatılması zorunluydu; bu film de bu mesajı veriyordu. Kötü insanlar vardır. (Bu insanlar niçin kötüdür, bu tartışılmaz) Bu insanlar huzur içindeki kasabaya gelip huzuru bozarlar. Nitekim "Kahraman Şerif" bunlara karşı dövüşür.

Başlangıçta Amerikan kamuoyunu temsil eden şerifin kızı (Grace Kelly) pasifisttir. Ne ki, sonunda dövüşmek gerektiğine karar vererek kocasını destekler. Dövüşür ve saldırganların hesabı görülür. Tabii ki yönetmen Zinnemann çok usta bir sinemacıdır; o günlerin Amerikan toplumunun bir imajını vermiştir. Şerif bir savaş içine giriyor, fakat ahalî müthiş bir suskunluk içinde; bir sinmişlik, iğrenç bir bireycilik ve bastırılmışlık içindedir. Zinnemann kasaba

ahalisinin Mc Cartizm karşısında Amerikan toplumu olduğu imajını vermiştir. Bu imajı bazı tutucular çok iyi yakalamışlardır. Örneğin Amerikan Sineması'nın ünlü tutucularından John Wayne, "Bu film Amerikan karşıtı, iğrenç bir filmidir" diye eleştirmiştir. Özetlersek, sinema gibi öylesine etkili bir dil olanağını politika bırakmaz; politika mutlaka kontrol etmek ister. Bunun en somut örneklerini Hollywood Sineması'nda görürüz. Örneğin, "Detant" (Yumuşama) tüm dünyada yükselirken, Hollywood peşpeşe Detant'ın faziletlerini anlatan filmler yaptı. Sovyet insanların batı insanından farklı olmadığı o insanların anlaşılabilirlikleri, birbirlerini öldürmelerine gerek olmadığı mesajı verildi. Derken, ikinci soğuk savaşla beraber Rambo ve Anti-Komünist filmlerin yaygınlık kazandığını görüyoruz. Ama, Amerikan Sineması Tümüyle Hollywood Sineması da değildir. Nitekim, iddialı sanat filmleri ile Hollywood'un ideolojik kontrolü dışında, karşı filmler yapan usta yönetmenler de vardır. Robert Altman, Arthur Penn, Francis Ford Coppola gibi hemen şu anda akla gelen bu yönetmenler, yaptıkları filmlerle, yalnızca mesaj açısından değil, estetik açıdan da son derece başarılı örnekler vermişlerdir.

□ Avrupa Sineması ile Amerikan Sineması arasında bir farklılık olduğu hemen göze çarpıyor. Bu farklılığının kaynağı politik yaşam mıdır? Tarihse olarak Avrupa'da sınıfların mevzilenişinin, Amerikan toplumsal yapısına göre görece bir denge oluşundan mıdır?

□ Tabii Avrupa Sineması'na bakınca daha farklı bir durum olduğunu söylemek mümkün. Bu farklılık, Avrupa'daki siyasal

yaşamın sınıfsal dengelere dayanmasındandır. Amerika'da, da Avrupa'da da demokrasi işlemektedir, ama Amerika'da klasik demokrasinin bir sınıfsal dengeye oturmadığı açıktır. Buna neden, Amerika'nın tarihsel gelişme koşullarıdır. Ama, Avrupa'da siyasal sistemin sınıfsal özelliği hiç ortadan kalkmamıştır. Avrupa demokrasisi, sınıflararası politik denge olarak ortaya çıkmıştır. Siyasal güçlerin bugün süren değişmeyen, değişmeyecek özelliği, siyasal güçlerin sınıfsal kimlikleridir. Bu nedenle Avrupa Sineması'nda, Amerika'da ya da Türkiye'de gördüğümüz gibi tek taraflı bir denetim söz konusu değildir. Başka deyişle, siyasal açıdan karşı-filmler yoğun olarak yapılmaktadır. Karşı-filmler derken, şu olayı gözden uzak tutmamak gerekir:

Avrupa gelişmiş, müreffeh. II. Dünya Savaşı sonrası karşı-filmler ne olabilirdi? Refah düzeyi çok yüksek bir toplumda, klasik özgürlüklerin iyi işlediği bir toplumda, nasıl bir çatışma olabilir? Kuşkusuz, buradaki sorunlar bir üçüncü dünya ülkesi sorunları değildir. Yaşanan akut sorunlar tarihte kalmıştır. Bu nedenle karşı-sinema faşizm üzerinde yoğunlaşmıştır; geçmiş üstüne bir hesaplasmaya yönelmiştir. Ya da emperyalizm üzerine yoğunlaşmış, 3. Dünya ülkelerindeki sıcak olaylara yönelmiştir. Yani, başka bir ideoloji açısından bakış Avrupa Sineması için geçerlidir. Ancak, Avrupa'nın gelişmesi ister istemez sinemasına sınırlar getirmektedir. Toplumsal sorunlar zenginliği açısından belki de siyasal sinemanın 3. Dünya Ülkelerinde yapılabileceğini söylemek mümkündür. Çünkü 3. Dünya Ülkeleri'nde gerçekten çok sıcak siyasal sorunlar yaşanmaktadır. gündelik yaşamaları acılar, sıkıntılar, dertler içinde akıp gitmektedir insanların; Avrupa sineması için bu denli sıcak sorunlar bulmak zor. Tarihle hesaplama, Wajda'nın filminde vardır; kapitalizmin ticaret sermayesinin sanayi sermayesine dönüşürken neler yaşandığı anlatılıyordu.

□ **Avrupalı'nın gündeminde barış, silahsızlanma, nükleer tehlike gibi sorunlar yer alıyor; bunlar sinemanın gündemine girebilirler mi?**

□ Tabii; silahsızlanma sorunu, 80'li yıllardan itibaren gündeme gelen nükleer savaşa karşı direnişler ve bu konulara ilişkin filmler yapılmaktadır. Amerika'da "The Day After" (Ertesi Gün) yapılmıştı. Ondan çok daha iyisini BBC yaptı. Nükleer savaştan yana olan Thatcher başbakanken, BBC böyle bir film için para bulup tüm Shealdfeald halkını oyuncu gibi oynatarak çok gerçekçi bir nükleer savaş filmi yapmıştı. Nükleer kirlenme sorunu ile ilgili birçok film yapıldı. Çevre sorunlarıyla ilgili birçok film

"Su da Yanar"

yapıldı. İşte bunlar Avrupalı'nın yaşamındaki akut siyasal sorunlar. Gündelik yaşamda derdi, sıkıntıyı, acıyı, açlığı, baskıyı aradığımız zaman bunlar esas olarak 3. Dünya'da vardır. Burada koyduğumuz anlamıyla tüm filmler siyasidir. Çünkü, bunun üzerinde bir kurulu düzenin kontrolü vardır.

Yalnız, 3. Dünya Ülkeleri'nde gelişmiş Avrupa demokrasilerinde gördüğümüz denge olmadığı için, siyasal sinema yapma girişimi oldukça zorlu ve sınırlı bir iş olarak kendisini göstermektedir.

□ **Bu zorluğu aşmak için, kimi yönetmenler, gizli çekimlerle yeraltı sinemasına yöneliyorlar.**

□ Evet. Bunun çok açık örnekleri de ortaya çıkmıştır. Sinema kitaptan daha tehlikelidir. Çünkü daha etkin bir anlatım gücü vardır. Örneğin Şili'ye gidip 'dökümanter çekeceğiz, doğayı, çiçekleri çekeceğiz' deyip olanı biteni çeken yönetmenler oldu. (Mignel Littin) Sanırım benzer çalışmalar Türkiye'de 12 Eylül döneminde de oldu. Bu tür filmler daha çok belgesele yakın çalışmalar oluyorlar.

□ **Türkiye'de az gelişmişlik kategorisi içinde yer alan bir ülke. Aynı kategori içinde yer alan kimi ülkelerin sinemalarıyla karşılaştırıldığında, sinemamız biraz donuk kalıyor görüntüsü veriyor. Bu durum, siyasal baskılardan mı, oto-sansürden mi, sinema dili yetersizliğinden mi kaynaklanıyor?**

□ Bu soruya o kadar kolay yanıt verilemiyor. gerçekten çok faktörlü bir sorunla karşı karşıyayız. Yaşadıklarımızı süzerek şöyle demek mümkün; Türkiye'den toplumsal ve kültürel olarak daha az gelişmiş ya da daha gelişmiş olan ülkelere, gerçekten siyasal sistemin liberalleşmesiyle beraber

siyasal sinemada bir patlamanın ortaya çıktığını görüyoruz. Arjantin Sineması bunun en açık örneği. Faşist diktatörlük dönemi sonrası liberalleşmeyle, Arjantin Siyasal Sineması'nda bir patlama görülür, bu çok doğal. Sinema bir sanat dalı; özel yaratıcılığa gereksinim gösteriyor. Toplumun bir parçası olan sanatçıların, özellikle belirli dönemlerde yaşanan sıkıntılardan, acılardan etkilenmesi mümkün değil. Eğer etkilenmiyorsa, zaten özgün bir yaratıcılığı olmadığını söylemek mümkün. İnsan birçok karmaşık totalitenin bir parçası olarak yaşamaktadır. Bu totalite de mutfağından, giyim kuşam özelliğine kadar, estetik duygularına kadar herşey insanı etkilemektedir. Sanatçının bundan yoksun kalması düşünülemez. Yoksun kaldığında, dediğimiz gibi yaratıcılığı düşer. Soljenitsin örneğini ele alalım. Siyasal mesafesi beğenilsin, beğenilmesin bir Soljenitsin olayı vardır.

Sovyetler Birliği'nde yaşarken yapıt veriyordu. Amerika'ya gitti ve yazarlığı bitti. Çünkü, parçası olduğu toplumun içinde yaratıcı olabiliyordu. Bu çerçevede büyük acıları ve sıkıntıları yaşayan toplumların sanatçıların mutlaka o sıkıntılarla hesaplaşması gerekir. Bir toplumda büyük acılar büyük sıkıntılar, sorunlar yaşanırken o toplumun sanatçılarının bunlarla ilgilenmesi ve hesaplaşması mümkün değildir. İşte Arjantin Sineması'nı bugünkü konumuna getiren hesaplaşma yapabileceği duruma gelir gelmez sesini duyurmasıdır. Çok yetenekli sinemacıların çok iyi filmleriyle yapılmıştır bu hesaplaşma. Sinemacı genel olarak aydın hesaplaşmasının içinde bir yerde durmaktadır. Genel aydın hesaplaşması için özel yeteneğe gerek yoktur. Yalnızca sorgulayıcı olmak ye-

"Sıradan Faşizm"

ter. Ama özel yeteneği olan insanlar bu hesaplaşmada estetik yapıtı da ortaya koymaktadırlar. Arjantin Sineması'ndaki olay budur. Yoksa, "İşler biraz düzeldi, haydi biraz sinema yapalım." diye birşey söz konusu olamaz. Her aydın yaşadığı tarihsel kesitle hesaplaşmak zorundadır. Aydın yapacağı hesaplaşma bir estetik boyut içinde ortaya çıkmaz. Bunun için özel bir yaratıcılık kapasitesi gereklidir. Şimdi bu çerçeveden bakınca 3. Dünya Ülkeleri sürekli sorunlu, acılı, sıkıntılı, heran bir hesaplaşma yaşıyor. Bu hesaplaşmaya bağlı olarak çok parlak siyasal sinema örnekleri ortaya çıkabiliyor.

Bunun birçok örneğini saymak mümkün. Demin değindiğimiz Arjantin Sineması ya da batının ünlü sinema estetikçileri gelip, bu ortamda film çıkarıyorlar. Yani, Latin Amerika'daki, Karaipler'deki bir isyan anlatılıyor mesela. Ya da Cezayir Savaşı anlatılıyor. Bir Üçüncü Dünya sanatçısı sayılabilecek Costa Gavras, salt siyasal nitelikli filmler yapıyor; yalnızca Yunanistan'la ilgili değil, başka ülkelerle de ilgili. Kısacası, sinemayı üçüncü dünya ülkelerinde yapmak, kolay ve anlamlı görünüyor. Ama, bütün üçüncü dünya ülkelerinde de bunun yapıldığını söylemek mümkün değil. Bunun belki de en önde gelen nedeni baskılardır. Yani, kurumsallaşmış, ağır siyasal kontrollerdir. Bu, karşı mesaj ya da hesaplaşmaya izin verilmeyen bir durum. Önemli olan bir başka etken de, sanatsal birikim anlamında, bu işin ne derece yapıp, yapılmadığının belirlenmesi sanırım.

Bu çerçevede Türkiye'ye bakılırsa, sanatsal birikim açısından çok olumlu şeyler söylemek mümkün. Çok uzun bir sinema geçmişi ve bu alanda yetişmiş insanlarımız var. Nitekim, son yıllarda başarılar kazandığımızı görüyoruz. Ama, bunun yanında

çok önemli bir eksiklikten söz etmek mümkün belki; sözünü ettiklerim hesaplaşmaya giremiyor. Türk toplumu, son yirmi yıl içerisinde oldukça çalkantılı bir dönem yaşadı. Sinemacı da, bizzat içinde yaşayarak gördü bunu; toplumun nerelerden gelip geçtiğini yaşadı. Ama, hesaplaşmamakta. Bu anlamda, "Türkiye'de aydınların hesaplaşmaları yeterli midir?" in tartışması yapılabilir. Yazın alanındaki insanlar ne ölçüde yapmışlardır bu hesaplaşmayı Türkiye'de? Yine de, sinemacılarımızın bu konuda oldukça geride kaldıklarını söylemek, sanırım mümkün. Örneğin, Türk toplumu Arjantin toplumundan daha geri bir toplum değildir; çok benzer bir yakın tarih yaşamıştır. Ama, bu hesaplaşma olmamıştır. Aslında, Türk sinemacısının bir ölçüde bu hesaplaşmaya girdiğini söylemek de mümkün. Sinemamıza bakarsak, bir "kırsal toplum hesaplaşması" görürüz; kötü ağalar vb... Ama, son yirmi yıllık tarihimize bakarsak, bu kırsal hesaplaşmanın büyük ölçüde aşılmış olduğunu görürüz. Yani, Türkiye'de "kötü ağaların zulmü" bir aydın hesaplaşmasına konu olamaz.

Son yıllarda, yaygın bir "kadın hesaplaşması" görüyoruz. Ama, kadın sorunu sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada vardır. Bu hesaplaşmanın yapılması iyi bir şey tabii, ama tek sorun bu değil herhalde. Oysa ki, bunun Türkiye'de giderek daha yaygınlaştığı görülüyor. O zaman, ister istemez "buna izin verildiği için mi ya da meşru sayılan bu olduğu için mi" böyle bir şeyin varolduğu soruları geliyor aklıma. Yapılan bir iki siyasal film denemesinin de pek olumlu oldukları söylenemez. Tabii, bunun sansür mekanizmasıyla ilgisi var. Ama, son yıllarda sansür de önemli ölçüde hafifletilmiştir. Kaldı ki, sinemacıların bu sansür kurumunu nerede, nasıl zorladığı ya da buna kalkıştığı, çok net olmayan ko-

nulardır. En azından benim için net değil bu. Ama, şunu söylemek mümkün: Bu sansür, Türk toplumuna belirli sorunları en açık, en estetik ve en etkili biçimde anlatma ve bir hesaplaşmaya girebilme olanaklarından yoksun bırakmaktadır insanları.

Bir sinemacı olmadığım için. "Neden bizim sinemamızda bu yok?" sorusunu bir sinemacı gibi yanıtlamam söz konusu değil; sinemacılar çok daha yetkin bu konuda kuşkusuz. Bununla birlikte, ben, Türkiye'de siyasal sinemanın yapılamamasını belirli ölçüde siyasal kültürle bağlamanın mümkün olduğu düşüncesindeyim. Türkiye'de siyasal kültür büyük ölçüde uyuşmacı özellikler taşımaktadır; Otoriteye bağlılık ve uyuşmacılık, Türkiye'deki siyasal kültürün en önde gelen özelliklerinden biridir. "Karşı çıkma", "eleştirme" kavramları yerleşmemiş bizim siyasal kültürümüzde. Bu, sinemadaki oto-sansür olayında etkili oluyor. Yalnız sinemamızda değil, yaşamımızın her alanında bir oto-sansür işliyor. Tiyatrocular oyun kostümleri olan üniformalarla sokağa çıkıp, yoldan geçenlere "Durun! Kimliklerinizi!" dediklerinde, hiç ses çıkarmadan kimliklerini verebiliyor insanlar. Bu, siyasal kültür sorunu. Oto-sansür, doğal bir sonucu bu siyasal kültürün. Bu oto-sansür, sistem tarafından izin verilen, hatta desteklenen popülist düşüncenin ileri boyutlara ulaşmasını engellemiyor ama, ciddi hesaplaşmayı önemli ölçüde etkiliyor. Olayın bir de finansman boyutu var.

Sinema, ekonomik niteliği olan bir etkinlik; bir şeyler üreteceksiniz, bunları pazarlayacaksınız ki, elde ettiğinizle yeniden üretebilirsiniz. Aslında, oto-sansürün bu nedenle işlediğini sanmıyorum; çok daha derin bir siyasal kültür sorunu o. Ama, pazarlamanın malın kalitesi açısından da önemli bir yer tuttuğunu düşünüyorum. Bu konuda sinemacılar ne der, bilmiyorum. Piyasa için üretim yaptığınız zaman, talep belirleyici değildir; "insanlar bu malı istiyorlar, öyleyse arz talebe göre olur" demek kesin bir şey değil. "Talebin bağımsızlığı" diye bir şey yoktur; yani bağımsızdır talep; bir ölçüde de arz tarafından belirlenir. Arz, üretilen mal kendi talebini yaratır. Bu bakımdan, Türkiye'de "insanlar bunu istiyor"un çok geçerli olduğuna inanmıyorum. Günümüz piyasa ekonomisinde hiçbir anlamı kalmamıştır artık bunun. Çünkü, Türkiye'de her türlü mal, özellikle reklam vb. olanaklarla, kendi talebini kendisi yaratıyor. Tabii, bunları bir sinemacı olarak değil, çok genel ekonomi-politik kavramlarla söylüyorum. Sinemacıların bu konudaki tartışmaları, da belirleyici, daha aydınlatıcı olabilir. □

Aytaç Arman

"Türk Sineması Kabuk Değiştiriyor"

Söyleşi: M. Vecdi Başkesik

"Kara Çarşaf Gelin" filminin çekimlerinden sonra, bir dost aracılığı ile sohbet etmek üzere gittiğim evinde tanıdım Aytaç Arman'ı.

Aytaç'ın belleğimde bıraktığı iz, "Sinemayı tutku derecesinde seven, oyuncu olarak sinemadaki 'jön' imajından sıyrılmak isteyen, toplumsal sorunların işlendiği gerçekçi filmlerde rol almayı düşünen, genç, enerji dolu bir insan" oldu.

Yılmaz Güney ve Süreyya Duru ile ard arda filmler yaptıktan sonra, sinemayı bırakıncasına çekimlere ara veren Aytaç'ı, 7 yıl sonra tekrar kamera karşısında gördüm.

Çalışmaya başlaması ile birlikte, kendi anlatımı ile "sanatçıya gurur veren ödüller" de gelmeye başladı. 1988 yılı Antalya Film Festivali'nde "Altın Portakal" ödülünü aldı. Geçtiğimiz günlerde Ankara'da ikincisi gerçekleştirilen film şenliğinde, baş rolünü oynadığı "Av Zamanı" adlı yapıt "En İyi Film" ödülüne layık görüldü.

Onüç yıl sonra görüşmek üzere aradım Aytaç'ı; yıllar sonra aramanın sıkıntısını duyuyordum ki, telefonda ki sesinin sıcak ve içten tonu rahatlatı ben. Evinde görüşmek üzere sözleştik.

Dost sesi kapı açıldığında dost çehreye dönüştü. Geçmiş anılardan, ortak dostlardan söz ederek başlayan sohbetimiz, kısa zamanda koyu bir sinema tartışmasına dönüştü. O kadar ki, "Bilim ve Sanat" adına bir söyleşi yapmak üzere geldiğimi söylemeyi bile unutuyordum neredeyse. Ne benim sorularım, ne de onun söylemek istedikleri dergi sayfalarına sığacak gibiydi. Ama, bir yerlerden başlayıp, bir yerlerde bitirmek ve bu kısa yolculuğa, Türk Sineması'nın o hiç de kısa olmayan geçmişiyile, yeni umutların ve teknik olanaksızlıkların koşut olduğu geleceğini sığdırmak gerekiyordu. Hem men akla geliveren de, Türk Sineması'nın son yıllardaki ulusal ve uluslararası başarıları oldu...

Son yıllarda, Türk sinema yapıt-

ları çeşitli ulusal ve uluslararası film festivallerinde ödül almaktalar. Sence bu Türk sineması açısından bir gelişme midir? Eğer gelişmeye boyutu nedir?

Türk sineması bugün, fabrikatör kızıyla yakışıklı ana fakir genç arasında geçen aşk öykülerinin sergilendiği, hâkim sınıf ideolojisinin aşılanmaya çalışıldığı filmlerden, toplumsal ve bireysel sorunların işlendiği yönetmen sinemacılığına doğru bir gelişme içindedir. Sadece bu değil, sinema tekniği konusunda da sınırlı gelişmeler de olmaktadır. Ancak sinemanın Türkiye'de gelişebilmesi için gerekli elemanların tümünün birarada olduğundan söz etmek, elde bulunan olanakların yeterli olduğunu söylemek mümkün değil.

Ülkemizde sinemaya malzeme olacak çok zengin bireysel ve toplumsal olaylar yaşanmış ve yaşanmakta; bu olayları sinema senaryosu haline dönüştürecek yazarlarımız maalesef yok denecek kadar az. Varolan senaryo yazarlarımızda oto-sansür uyguluyorlar. Sinema piyasasında oyuncu ve teknik eleman olarak belirli kaliteyi tutturmuş insanlarımız olmasına rağmen teknik olanaksızlıklar stüdyo yetersizliği Türk filmlerinin uluslararası pazarlarda teknik açıdan yetersiz görülüp alıcı bulamamasına neden olmaktadır.

Türk Filmlerini görsel kalitesini yükseltmemiz gerekmektedir. Bir karakteri canlandırmak için sadece oyuncunun yetenekli olması yeterli değildir. Yardımcı malzemeler çok önem taşımakta hatta zaman zaman belirleyici olmaktadır. Makyaj ve kostüm seçimi son derece önemlidir. Biz tüm bu olanaklardan yoksunuz.

Uluslararası pazarlarda alıcı bulan yabancı filmlerin makyaj ve kostüm için ayırdıkları bütçe ile Türk yapımcıları en az 5-6 film yapıyorlar.

Bu kadar dar bütçe ile gerçekle-

tirilen filmlerin, Toplumun özgün sorunlarına, sansüre uğrar kaygısıyla değinmeyen filmlerin uluslararası pazarlarda alıcı bulması elbette çok güç.

Batı ülkelerinde devlet, çeşitli kurumlar aracılığı ile ulusal sinemalarına yardım yapmaktadır. Sovyet sineması ise tümüyle devlet desteğiyle yapılmaktadır. Bizde durum nedir?

Devlet bu güne kadar sinema sanatına olumlu anlamda hiçbir katkıda bulunmamıştır, katkıda bulunmadığı gibi, sinema sanatının önünde engel olacak sansür uygulamalarıyla, sinemayı dar bir çerçeve içinde kalmaya mahkum etmiştir.

Son günlerde sınırlı sayıda yapımcıya film maliyetlerinin yanında komik kalan miktarlarda yardımda bulundular. Bence bu, devletin sinemaya bakışının değiştiği anlamını taşımıyor.

Devletimizin, batı devletlerinden alacağı derslerin olduğuna inanıyorum. Çünkü, batıda devlet, kendini eleştiren film yapımcılarına bile demokratik bir olgunlukla bakıyor ve destekliyor. Bu tanımlama bu gün Sovyetler Birliği için de geçerli.

Türk sinemasının gelişebilmesi için, yapımcılara maddi destek sağlamak da tek başına yeterli değil. Ülkemizde, oyuncusuyla, teknik elemanıyla bir bütün olan sinema emekçilerinin hiçbir yasal güvenceleri yoktur.

Oyuncuları biraraya getiren "Sinema Oyuncuları Derneği" kuruldu. Bu gelişmeyi bir güvence olarak değerlendirebilir misin?

Sinema oyuncularını bir araya getiren bu çalışma elbette olumluydu. Derneğin tüzük çalışmaları sırasında ben de görev aldım. Ancak güdümlü bir sinema isteyen, gelişmelerin kendi kontrolünde olmamasına tahammül edemeyen bir iktidar var. Derneğin genel kurulunda görüldü ki, iktidar kendi kontrolünde bir yönetim istiyor, bu düşüncenin gerçekleşmesi için de ne gerekiyorsa yapıyor. Yönetim kurulu üyeleri sinema ile ilgisi olmayan, eğer ilişkileri varsa da "Devlet Sineması" politikasını şiar edinmiş insanlardan seçildi. Aralarına çeşni bulunsun anlayışıyla iyi niyetli olarak bilinen arkadaşlarımızda serpiştirildi. Sonuçta; Dernek kurulalı uzun bir süreye geçmesine rağmen, yönetim, bu güne kadar sosyal, kültürel, ekonomik sorunlara ışık tutacak hiçbir etkinliğe bulunmadı.

"Bir Avuç Gökyüzü"

Türk sinemasının ulusal ve uluslararası etkinlikte bir sinema haline gelebilmesi için neler yapılması gerekir?

Bu konuda birçok kesime görev düşmektedir. Ancak en büyük görev devletin olmak zorundadır. Devletin sinemayı önyargısız desteklemesi, sinemanın bir halksanatı olduğunu bilerek hareket etmesi, alt yapı çalışmaları için yoğun maddi katkılarda bulunması, eğitime ağırlık vermek üzere kurumları harekete geçirmesi gereğine inanıyorum. Ülkemizde bütçeden birçok konuya çeşitli fonlar ayrılmıştır. Sinema için de bir fon oluşturulması bence zorunludur. Devletin kültür araçlarına yaptığı her türlü katkı, ülkemizde demokrasinin yerleşmesine yapılan katkılar olarak değerlendirilmelidir.

Devletin sinemanın gelişmesine yapacağı bu katkılardan yanısıra, Kültür mücadeslesinin bireyleri olarak aydınlarımız, sanatçılarımıza ve halkımıza görevler düşmektedir. Yaşanılan dönemin hesaplaşması mutlaka yapılmalı, özellikle sanatçılarımız, bu

hesaplaşmada oto sansürden sıyrılmalıdır.

Festivalleri, ödülleri sinemanın gelişmesi açısından nasıl değerlendiriyorsun.

Festivaller insanların sinemaya ilgilerini arttırmak, sinemayı tartışılır hale getirmek açısından önemli görevler yükleniyor. Ödüller ise yapımcılara ivme kazandırıyor. Maddi katkılar özendirci oluyor. Oyunculara verilen ödüller ise bence daha anlamlı oluyor. Oyuncunun kendisine ve yaptığı işe saygısını artırıyor. Ödüllerin yüklediği sorumluluk hem gurur verici hem de geliştirici oluyor. Ödüllerin, yapımcı, yönetmenden çok oyuncuyu etkilediği kanısındayım.

Sohbet sinema olunca Aytaç'la konuşulacak daha bir çok konu olduğu kanısındayım.

Ard arda yönelttiğim sorular arasında kahve servisi yapan Aytaç'ı yoğun kitap ve dergi bulunan odasında yalnız bırakmadan şunu belirtmek istiyorum. Aytaç Arman'ı yıllar sonra tüm zorluklara rağmen hala sinemayı tutku derecesinde seven bir sanatçı olarak görmek beni çok sevindirdi. □

Gece Yolculuğu"

2'inci Ankara Film Şenliği'nin Ardından

Oğuz Onaran

Bir film şenliğinin biri kültürel, öteki de ticarî olmak üzere başlıca iki işlevi oluyor. Sinemayı her şeyden önce bir sanat dalı olarak düşündüğümüze göre, bir film şenliğinin sanatsal yönünün daha ağır basması, onun bir sanat etkinliği olarak ele alınması da doğal. Gerçekten de bir şenlik, sanatsal niteliği olan filmlerin gösterildiği, çeşitli sanatçıların toplandığı, tartışıldığı, bu daldaki son akımların sergilendiği, ticarî salonlarda pek raslanmayan nitelikteki filmlerin, özellikle dünya piyasalarına pek çıkmayan üçüncü dünya ülkelerinden gelen filmlerin gösterildiği, yeni film yapımcılarının tanıtıldığı yoğun bir sanat gösterisi oluyor. Filmleri, söyleşileri, açık oturumları izleyenler de daha çok bu sanat ortamının, bu sanatsal canlılığın tadına varıyorlar. Ama, bir de şenliğin ticarî yönü var. Bir film şenliği, aynı zamanda filmlerine pazar bulmaya çalışan filmcilerin toplantı yeri, bir çeşit "sinema pazarı" oluşturuyor. Büyük şenlikler daha çok büyük dağıtımçıların birer gövde gösterisi haline dönüşüyor. Oralarda daha çok büyük şirketlerin listelerine girmiş ya da girmeye çalışan büyük isimlere raslıyoruz. Bunların yanında dünya pazarlarına girmeye çalışan Avrupalı (bazan da Amerikalı) genç yönetmenlerle üçüncü dünya ülkelerinin filmcileri de yer alıyor. Özellikle üçüncü dünya ülkelerinden bir şenliğe katılan filmcilerin başlıca amaçlarının filmlerini satmak olduğundan hiç kuşunuz olmasın. Bu da kimilerinin düşündüğü gibi hiç de utanıp ayıplanacak bir şey değil. Bir yapımcının bir filme yatırdığı paranın karşılığını almaya çalışması da, bir yönetmenin en azdan ikinci bir film yapabilmesi için filmini satmaya çalışması da, onun en doğal haklarından biridir.

Bu açıdan Ankara Film Şenliği'ne baktığımızda, şimdilik onun kültürel yönü ağır basan bir şenlik olduğunu görüyoruz. Henüz iki kere yapılmış bir şenlik için yargıya varmak biraz erken, ama bu şenliğin bu yönünün daha ağır basacağı anlaşıyor. Bir kere şenlikteki yarışma Türk filmleriyle si-

nirli. Bu da ödül kazanan filmlerin ancak Türkiye'deki pazarda değerini artırabilir; uluslararası pazarlara çıkmasını fazla etkileyemez. Sonra, sinemanın ticarî etkinliklerinin daha çok İstanbul'da olması da Ankara'daki şenliğin ticarî yönünü önemsizleştiriyor. Dolayısıyla Ankara film şenliği, yarışma dışında, adı duyulmuş birkaç filmin yanında daha çok klasik filmlere, sinema tarihine meraklı kimselerin ilgilenebileceği filmlere ağırlık veren "Sinematek" vari bir şenlik olacağı benziyor. Nitekim bu yıl şenlikte, yarışma filmleri dışında gösterilen 11 film, 1980'li yılların filmi. 19 film ise daha önce dediğimiz gibi klasik filmlerle sinema tarihi açısından ilginç filmler. Bunlara Charles Chaplin'in 6 filmini, F.W. Murnau'nun 6 filmini, L.O. Akad'in 4 filmini

iki filmi, "Potemkin" 'le "Aleksandr Nevski" M. Romm'un filmi, "Sıradan Faşizm." Bir de 14 tane İtalyan güldürü filmi var. Geçen yıl gösterilen E. Olmi'nin bütün filmlerini de göz önünde tutacak olursak, Ankara Film Şenliği'nin her yıl belli bir türe ağırlık vereceğini, birkaç yönetmenin olabildiğince çok sayıda filmini göstermeye çalışacağını söyleyebiliriz. Dolayısıyla sinematek, sinema kulübü gibi kurumların olmadığı, bu yüzden gençlerin eski, önemli filmleri görme olanaklarının bulunmadığı ülkemizde, bu şenliğin önemli bir eksikliği doldurduğu, önemli bir işlevi yerine getirdiği anlaşıyor.

Yalnız, burada şenlik önemli bir sorunla karşı karşıya geliyor. Bu yıl siyasal sine-

"Polizel"

de katarsak, eski filmlerin sayısının epeyce arttığını görürüz. (Bu filmlerin bazıları büyük perde ya da küçük ekran videoda gösterildi. İleride şenliğin olanakları arttıkça bu yola daha az başvurulacağını umuyoruz.) Eski filmlere gelince bunların bir bölümü siyasal sinema türünde filmler: Costa Gavras'ın iki filmi, "Z" ile "Sıkıyönetim" Eisenstein'in

ma türünden olan filmlere seyircinin ilgisi çok fazlaydı. Buna karşılık İtalyan güldürü filmleri fazla ilgi çekmedi. Geçen yıl adları fazla duyulmadığı, Olmi'nin kendisinin de reklama fazla önem vermediği için onun filmlerine de ilgi çok azdı. Murnau ve Chaplin filmleri de zaten küçük bir salonda ve parasız gösterildi. Ticarî kuruluşların değil

de, kamu kurumlarının (burada Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ve Galatasaraylılar Vakfı'nın) desteğiyle kültürel "gönüllü" kuruluşların (kapanış töreninde Aziz Nesin'in dediği gibi bir takım hayalcilerin) düzenlediği böyle bir şenlik her zaman malî kaynak bulma sıkıntısıyla karşı karşıya. Böyle olunca da şenliği düzenleyenler her yıl filmleri seçerken, kendilerince önemli, değerli filmleri seçmeye çalışırken bir yandan da bu filmleri izleyiciler tutar mı diye düşünmek zorunda kalıyorlar. Bu da kaçınılmaz, ama çok ciddi bir sorun olarak karşımızda. Şenlikle birlikte Ankara film izleyicisinin de büyüyeceği, gelişeceği, dolayısıyla çok reklam yapılmısa da, adı o kadar fazla duyulmasa da, "bu filmi görmezseniz ayıp olur, entelektüel yanı-

Potemkin Zirhlisi...

nız eksik kalır" diye yaygın bir kanı olmasa da, iyi filmleri seçebileceği söylenebilir.

Elbette reklamın bunca ağır bastığı bir çağda böyle iyimser olmak için bir neden yok! (Hele, geçen yıl o güzelim Olmi filmlerinin boş salonlarda gösterildiği düşünülecek olursa). Öyleyse bu sorun, şenliğin her zaman karşılaşılabileceği, çözümü olmayan bir sorun olarak ortada kalıyor.

Ankara Film Şenliği'nin önemli bir özelliği de, film gösterileri yanında başka faaliyetlere de yer vermesi. Nitekim bu yıl karikatür yarışmasıyla birlikte bir karikatür sergisi, Agah Özgüç'ün sağladığı "Fotoğraflarla Türk Sineması" sergisi, Millî Kütüphane'nin sağladığı "Türk Film Afişleri" sergisi vardı. Bunların yanında da bir hafta boyunca çeşitli söyleşiler. Konuşmalar,

tartışmalar yer aldı. Gösterilen filmlerle ilgili olduğu ölçüde bu tür konuşmaların çok yararlı olacağına inanıyorum.

Şenliğin başka bir olumlu yanı da, bu yıl ilk olarak sansürsüz bir şenlik oluşuydu. Dolayısıyla yıllardır yeryüzündeki kötülükleri, olumsuzlukları çocuklarına göstermemeye çalışan, bir baba "şefkatiyle" izleyicileri kollayıp gözetleyen bürokratların, sansürsüz film gösterildi diye dünyanın başlarına yıkıldığını anlamadıklarına inanmak isterim. Yukarıda iyimser olmak için bir neden yok dedik ama, gene de devlet baba bile, "bu izleyiciler en azından şenliklerde sansürsüz film görebilecek kadar büyüdüler" diye düşündüğüne göre, izleyicilerin kendiliğinden iyi filmleri seçebilecek bir olgunluğa erişebileceklerine

yarışması. Gerçekten de kısa filmler bir ülkenin filmciliğini sanatsal yönden besleyen en önemli alanlardan biri. Burada kısa film derken bütün meslekleri boyunca bölgesel ya da öğretici nitelikte kısa film yapanları kastetmiyorum elbette. Bunların içinde kendi alanlarında çok iyi film yapanlar, hatıta sanat değeri olan filmler yapanlar (akla hemen Vertov, Ivens, Marker, Reichenbach, Rossif gibi adlar geliyor) da olabilir. Ama, burada kısa film denince film yapmak isteğiyle yanıp tutuşan, ama ticarî sinema şebekesine giremeyen hevesli, yetenekli gençlerin filmlerini anlamak gerekiyor. Dolayısıyla bir şenlikte, hem de çeşitli alanlarda (8' milimetre, 16/35 milimetre, video ve canlandırma alanlarında ayrı ayrı) kısa film ödüllerinin verilmesi bu tür filmleri

de inanmak istiyor insan.

Şenliğin pek üstünde durulmayan olumlu bir yanı da, yarışmada en iyi film yanında çeşitli film öğelerine de ağırlık verilmesi. Bu yıl ışıklandırma ve kurgunun da katılmasıyla filmlerin çeşitli yönlerine ödüller verildi: Yönetmenlik, oyunculuk, senaryo, görüntü yönetmenliği, kurgu, ışıklandırma, sanat yönetmenliği, müzik, stüdyo. Her ne kadar bu tür ödellerin verilmesi seçici kurulun işini zorlaştırsa da, bir şenlikte bu yönlerde ödül verilmesi bunların gelişmesini olumlu yönde etkileyebilir. Bu da Türk filmleri açısından sayısız yararlar sağlayabilir. Bu yönde şenliğin katkısının büyük olacağını sanmıyorum, ama küçük de olsa çok önemli bir adımdır bu.

Şenliğin başka bir olumlu yanı, kısa film

özendirmek açısından çok yararlı bir girişim.

Geçen yıl bu şenliğin yarışmalı bölümü ilk filmlerini yapan genç yönetmenlere ayrılmıştı. Bu yıl da yarışmaya gelen filmlerin yedisi, ilk üç uzun-konulu filmini yapan genç yönetmenlerin filmi oldu. İzleyicilerin büyük bir çoğunluğu da gençlerdi. İlerideki yıllarda da şenliğin bu "genç" niteliğini yitirmemesini dileyelim. Son bir dileğimiz de şu: Ankara'da böyle bir şenliğin yapılması fikri Mahmut Tali Öngören'indi. İlk şenliğin gerçekleştirilmesi için didinip uğraşan, bu şenliğin hazırlık çalışmalarını yapan da gene Öngören'di. Ancak rahatsızlığı dolayısıyla sonradan çalışmalara katılamadı. Önümüzdeki yıl gene onu şenliği düzenleyenler arasında görmek en büyük dileğimizdir. □

Ankara 2. Film Şenliği'nin Ardından...

Burçak Evren

Ankara Film Şenliği'nin ödülleri olan "Altın Boğa"lar bir kez daha sahiplerini buldu. Kazananlar haklı olarak kazanmanın sevinçlerini yaşarken, kazanamayanlar ise -henüz açık seçik bir şekilde basına yansımada ama, kulağımıza gelenlerden anlaşıldığı gibi- kaybetmenin önlenemez kırılganlığı ile hırçınlıklarını ve eleştirilerini başta Seçiciler Kurulu Üyeleri olmak üzere, şenliğe doğru yöneltmeye başladılar. Sanırım bu türden eleştiriler, şenliğin bitiminden onca zaman geçmesine karşılık, biraz daha sertleşerek sürüp gidecek...

Evet, Seçiciler Kurulu her zaman olduğu gibi "en doğru ve en yanlış kararları" vermiştir. Bundan emin olabilirsiniz. Sonuçta film izlemek "öznel" bir olaydır. Bu öznelliklerin, başkalarıyla ortak olması ödülleri belirler. Aynı filmleri on ayrı kurul izlese, eminim ki ortaya çıkacak sonuç birbirinden çok farklı olacaktır. Örneğin, bu şenliğe katılan filmlerin bir çoğunu Antalya'da yine bir seçici kurul üyesi olarak izledim. Ödül alan film orada hiç bir dalda söz konusu olmadı. Burada ise üç ödül birden kazandı. Bu yıl İstanbul Festivali'nin ön jürisinde de görev yaptım Benzer olaylar yine yaşandı. Demek ki, filmleri izleyen kişilerin beğenileri ve bakış açıları her zaman değişik olabiliyormuş.

Yalnız bize özgü bir şey mi bu; hiç sanmıyorum. Berlin, Cannes ve Venedik gibi uluslararası saygınlığı olan film festivallerini izleyenler, seçiciler kurulunun kararlarını her zaman değil ama, çoğunlukla "protesto"larla karşılamışlardır. Bir bakıma bu şenlik yarışmaların değişmez sonucudur.

Elbette ki, her filmin bir emek sonucu yapıldığı gerçeğini kabul edenlerdeniz. Ama, Türkiye'de her yönetmen oyuncu öylesine ıddalı ve öylesine kendinden emin ki, çoğu kez

ortaya koyduğu yapıtı seyirci ile birlikte izleme zahmetine bile katlanmıyorlar. Eğer, izleme zahmetine katlanırlarsa, en azından seyirciden gelen kimi tepkiyi ölçme ve değerlendirme olanağını bulabilirler. İşin magazin çizgisine dökmek istemiyorum, ama illa da bir örnek vermek gerekirse, festivalde izlediğim bir çok filmi sıralayabilirim. Oyunculuktan nasibi olmayan bir kişinin kalkıp da kendisini perde de görmeden ve seyircinin çoğu kez "Kahkahalarla" güleşmelerinden oluşan protestosunu izlemekten "en iyi oyuncu" için hakkımı yediler demesini bir türlü anıyamıyorum. Acaba hakkı yenilen bu oyuncu mu, yoksa o filme para verip giren izleyen mi? Karar sizlerin...

Seçiciler Kurulunu aklamadan çok, bu kurulun işlevini ve bakış açısını çok kaba hatlarla anlatmaya çalıştığım gi-

rişten sora, şenliğe ilişkin bir kaç temel eleştiriye geçebilirim artık. Doğrusunu söylemek gerekirse, geçen yıl karşılaştığımız kimi sorunlardan ve organizasyon hatalarından kaynaklanan amatörlikten sonra Ankara Film Şenliği'nin bir ikincisinin yapılacağını kendim adına pek sanmıyordum. Kadrosuzluk, ilkesizlik ve kurumsuzluk üçgeninin kurulamamış olmasından dolayı, birinci şenliğe katılım oranı da bir hayli azdı. Çoğu kişi Ankara'da bir şenliğin yapıldığından dahi habersizdi. Tüm bunlara TV ile basının da isteksizliği eklenince Ankara Şenliği'nin geleceğine ilişkin düşünceler karamsar olma havasına bürünmüştü. Bu havanın 2. Şenlik'in arafesine dek sürdüğünü de biliyoruz. Şenlik düzenleyicilerinin büyük bir içtenlikle açıkladıklarına göre, son ana dek şenliğin yapılıp yapılmayacağı tar-

tışılmış. Bu da şenliğin henüz "kurumlaşma" havasına bürünmediğinin en belirgin özelliklerinden biri kuşkusuz. Tüm yükü omuzlayan tek bir kişinin şenlikten çekilmesi, eğer o şenliği yapılıp yapılmama aşamasına getirebiliyorsa, o yerde bir kurumdan söz etmek elbette ki olanaksızdır. Oysa ki, Ankara Şenliği'nin düzenleyicileri arasında üç kuruluşun ismi gözüktüyor. Yükün büyük bir kısmını omuzlamış olan Mülkiyeliler Birliği, Bilim A.Ş. ve Bilim ve Sanat Dergisi. İki yıldır yaşanan birtakım olaylar anımsanırsa, bu kuruluşlardan birinin desteğini çekmesi ya da Mülkiyeliler Birliği'ndeki yönetimin değişmesi Ankara Film Şenliği'ni etkileyemeyecek mi? Şenlik yine yapılacak mı, yapılmayacak mı, sorusuyla karşı karşıya kalmayacak mı? Hiç kuşkusuz, tüm bu soruların muhatapları şenliği düzenleyenler. Onların bu türden sorulara kendi aralarında yanıtlar verip şenliğin geleceğine ilişkin kararlar alması gerekir.

Bir diğer temel eleştiri de şu şenlik, iyi niyetlerinden kuşku duyulmayacak, ama ne yazık ki sinema dışı-amatör kişiler tarafından yönetiliyor. Bunun hem olumlu, hem olumsuz yanları var. Olumlu yanı, amatör kişilerin dayanışma ruhunu taşımasından geliyor. Olumsuz yanı ise organizasyondaki bozukluklardan, film seçimi-

ne, seçiler kurulunu oluşturmada, tanıtım noksanlıklarına dek değişiklik gösteriyor.

Önce film seçiminden başlayalım. Belli ki şenlik düzenleyicileri "umduklarını" değil de, "bulduklarını" almışlar programa. Şans eseri "buldukları" da o kadar güzel ve denli ilginç filmler ki Kişisel Çabalar sonucu alınmış olan filmler, elbette ki her yıl bu düzeyi tutturamayabilir. Bunun için film seçiminin son anda, kişisel çabalar ile belirli tanınmış yerlerden değil de, bir şenlik adı altındaki isteklerle esas yerlerinden belirli bir amaç doğrultusunda sağlanması gerekir. Bu yöntem, hem şenliğe saygınlık kazandırır, hem de Ankara Film Şenliği'nin tanınmasına ve ciddiye alınmasına neden olur. Bunun yolu da, dış festivalleri izlemek, oralarda belirli kişilerle kontaklar kurmak, filmleri görmektir. Bunun için de, "kurumlaşma" hem şart, hem de kaçınılmazdır.

Şenliğin tanıtımının da pek olumlu olduğunu söyleyemeyiz. İyi niyetli amatör çabalar buraya da yansımış. TV'nin defalarca şenliğe ilişkin haber yayınlaması elbette ki tanıtım açısından büyük bir fırsat ve olanak. Ama, şenlik düzenleyicileri bu tanıtımı basın yoluyla sürdürmemişlerdir. Genellikle gösterilen filmlerin ve program dergilerinin son ana dek açıklanmaması sonucu basın şenliğe gerektiği ilgiyi gösterememiştir. Kuşkusuz, bu tanıtım eksikliği de bir çok ilginç filmi seyircisiz bırakmış, katılım oranını istenilen düzeye çıkartamamıştır.

Şenlikte filmlerin sinemalara dağılışı da gelişigüzel yapılmıştır. Tek bir sinemanın ağırlık merkezi olması, diğer salonları boş bırakırken, sinemalar arasındaki uzaklık da kaçan seyirciyi şenliğe değil de bir başka sinemaya yönlendirme şekline itmiştir. Oysa ki Ankara'daki sinemaların dağılışı ve kümeleşmeleri anımsandığında böylesine bir durumun ortaya çıkması olanaksız gibi görünmektedir. Tabii bu durumda yalnızca şenlik düzenleyicilerin değil, ondan daha fazla sinema işletmecilerinin de yersiz ve gereksiz kaptırımları söz konusudur.

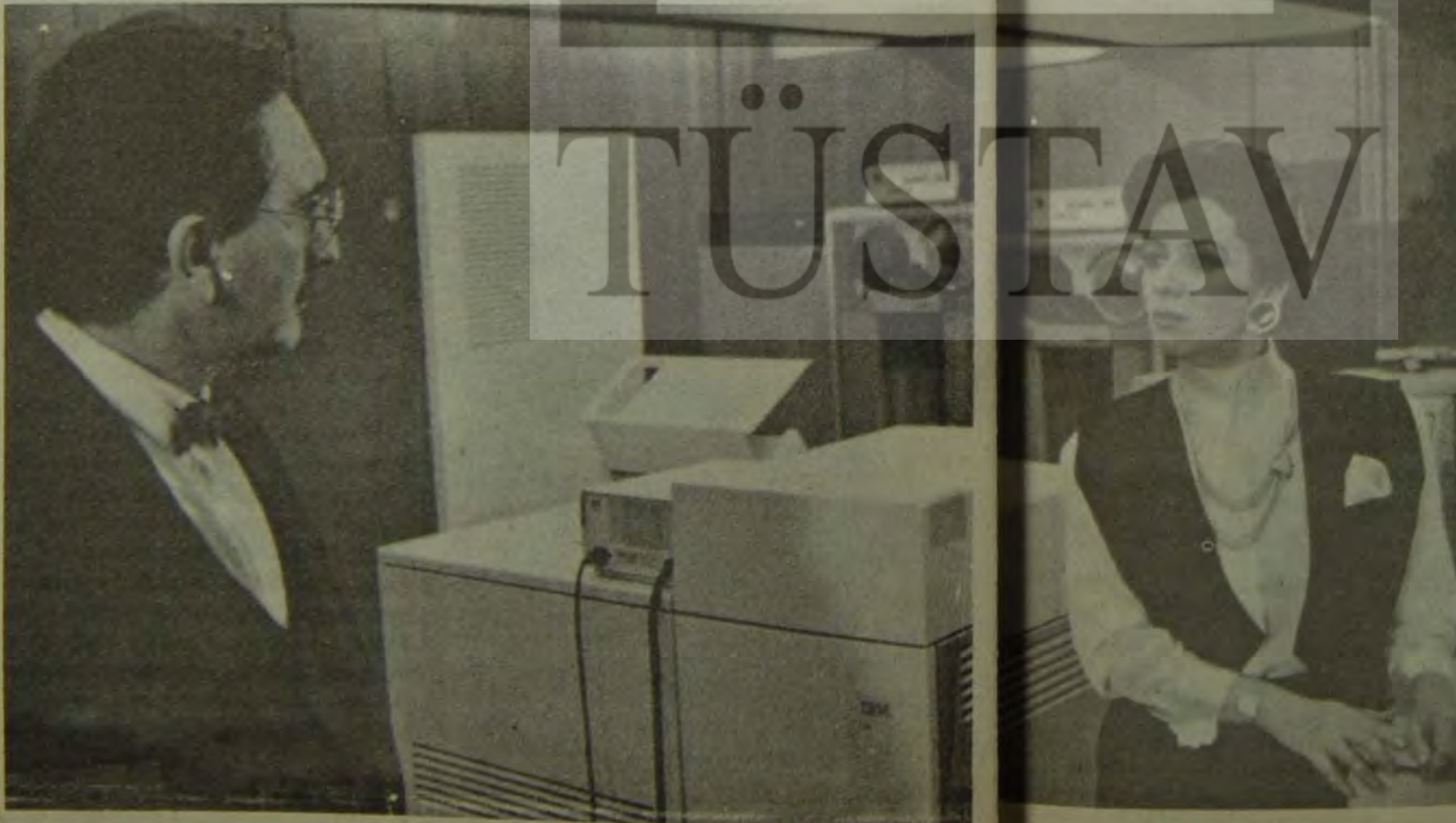
Ankara Film Şenliği'nin olumlu yanlarına gelince, bunlardan biri hiç kuşku yok ki başta, geçen yıla oranla katılımın bir hayli fazla olduğudur. Geçen yıl beş-on kişiyle izlenen filmler bu yıl bir sinemayı doldururcasına artmıştır. Hatta çoğu sinemasever diledikleri

filmi katılım oranının fazla olması nedeniyle istedikleri halde izleyememişlerdir. Bence şenliğin geleceğine ilişkin en önemli nokta bu.

Diğer taraftan Ankaralılar, Antalya Film Festivali'nin çeyrek yüzyılda yapamadıkları bir şeyi iki yılda yapmışlardır. Bu da, şenliğin ilkelerini tesbit etmişler ve bu tespitlerinde-kimi cazip olanaklara rağmen hiç bir şekilde ödün vermemişlerdir. Bu da şenliğin bir diğer olumlu yanı.

Şenliğin ileride karşılaşacağı bir başka sorun var ki, bu da çok önemli. Görebildiğimiz kadarıyla bir çeşit altyapı yoksunluğu olarak tanımladığımız bu sorunun başında sinema salonlarının yetersizliği ve deyim yerinde ise çağ dışılığı geliyor. Gerçekten de sinemaların büyük bir kısmı değil, tümü böylesine bir şenliğin yükünü omuzlayacak düzeyde değil. İsim vermek gerekirse şenliğin yükünü omuzlayan Kızılırmak Sineması'nın ses düzeninden projeksiyonuna, kararmaya yüz tutmuş, lekeli ve oldukça pis perdesinden seans düzenlemesine dek hiçbir şeyi istenilen düzeyde değil. Diğer sinemaların hali de aşağı yukarı aynı. Katılımın her yıl biraz daha arttığı bir şenliğin gereksinimlerini bu sinemalar ne kadar kaldırabilir. Şenliklerden amaç, farklı ve ilginç filmleri göstermek, tanıtmak ve sinemayı sevdirmektir. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse dört sinemada da bu işlevi yerine getirecek hiç bir olumlu yan göremedim. Oysa ki tüm bu sinemaları işletenler de, sinemayı bir panayır eğlencesi ve tecimsel bir salon görmeyen, aksine sinemayı benimseyip seven ve sayan kişilerdir. Küçük ve mütevazı bir bütçe ve katkıyla başlıyan şenlik, yalnızca sinemaya, salonlara değil aynı zamanda Ankara'ya da çok şeyler getirebilir. Getirmesi için de kimi basit şeylerin bir an önce çözüme kavuşması gerekli ve kaçınılmazdır.

Evet, yemeklerini yiyip, acı kahvelerini içtikten ve de kusursuz bir konukseverliklerini gördükten sonra böylesine bir eleştiri zincirlemesini sunmak, sanırım yanlış algılanıp değerlendirilmez. Amacımız, amatörce de, kusurlu da olsa, bir şenliği yaşatmak, "Altın Boğa"lara gerektiği saygınlığı vererek sinemamıza bir şenlik armağan etmektir. Başkalarını bilmem, ama ben, Ankara Şenliği'nin geleceğinden ilk kez umutluyum. Nicede "Altın Boğa"larda buluşmak üzere...

Türk Sineması'ndan Bir Kesit

Musa Aydoğan

Yoğun bir katılım ve büyük bir coşkuyla kutlanan Ankara 2. Film Şenliğinde yarışma filmlerinin gördüğü ilgi, Türk Sineması'nın geleceği adına umut vericiydi. Geçen yıl düzenlenen 1. şenlikten farklı olarak, bu yıl, yönetmenlerin yalnızca ilk ürünleriyle katılması zorunluluğunun kaldırılmasının da önemli payı vardı bunda. Çünkü, daha fazla sayıda filmin gelmesine, dolayısıyla, şenliğin daha zengin ve canlı geçmesine yolaçtı bu durum.

Şenlikte; "Düttürü Dünya" (Zeki Ökten), "Polizei" (Şerif Gören), "Yarın Cumartesi" (Bilge Olgaç), "Dünden Sonra Yarından Önce" (Nisan Akman), "Melodram" (İrfan Tözüm), "Reis Bey" (Mesut Uçkan), "Üçüncü Göz" (Orhan Oğuz), "Av Zamanı" (Erden Kiral), "Yansıma" (Tanek Aşkın), "Bir Tren Yolculuğu" (Tunca Yönder), "Zamansızlar" (Ömer Uğur) ve "Arkadaşım Şeytan" (Atif Yılmaz) olmak üzere toplam 12 film gösterildi.

Bir kısmı şenlik öncesinde de izlenen bu filmlerin içinde, işlediği konular ve bu konulara yaklaşımı açısından benim en çok ilgimi çeken Düttürü Dünya, Polizei, Üçüncü Göz, Arkadaşım Şeytan ve Av zamanı idi.

Yönetmenliğini Zeki Ökten'in yaptığı "Düttürü Dünya", salaş payvonların alkol kokan buğulu dünyasının ardındaki gerçekleri, "sanatçı"ların gözleriyle sergileyen bir kara mizah. Yaşanan gerçekle, gerçekleştiremeyecek düşler iç içe... Bu tür konuların daha önce de sık işlenmesine karşın, sulandırılmadan, gerçekçi bir atmosfer çizilmesi, ayrıca Kemal Sunal'ın alışılmış "polülist" oyunculuğunu aşma çabaları ve bir ölçüde de olsa bunu başarması, Türk sineması adına olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

Şerif Gören'in yönettiği "Polizei", Türk-Alman ve Türk-Türk ilişkilerinde-

ki yabancılaşmayı sergileyen bir taşlama. İçlerinde farklı düşünenler olmasına karşın, Almanlar'ın Türkler'e karşı aşağılayıcı, horlayıcı davranışlarından kaynaklanan ezikliğin, Türkler'in kendi aralarındaki ilişkilere de yansıması... Herşeyi kuralların belirlediği gelişmiş kapitalist bir toplumda, "şark kurnazlığı"nın, o ülkenin değil, yalnızca kendi insanların arasında yaşama şansının olması...

Almanya olayının farklı bir yaklaşımla ele aldığı "Polizei"nin ilk yarısı yinelenmelerden dolayı sıkıcıyken, ikinci yarıda bu olumsuzluk büyük ölçüde aşıyor, ve Kemal Sunal'ın da katkısıyla, başarılı bir komedi çıkıyor ortaya.

Geçen yılki şenlikte, "Her Şey Rağmen"le, "En İyi Yönetmen" ödülünü alan Orhan Oğuz'un, "Üçüncü Göz", feodal toplumu yansıtan bir senaryo üzerindeki tartışmalardan yola çıkılarak, köy kökenli yönetmenin, kendi feodal saplantılarının da psikolojik açıdan incelendiği bir film. Nitekim, yönetmenin senaryodaki oyuncuya kişilik bulma çabası sonunda, onun yapmak istedikleriyle verdiği kişiliğin neden olduğu karmaşa ve çatışma sonucu bir "Üçüncü Göz" çıkıyor ortaya.

Düşünme ve bu düşüncenin yaşama geçirilmesi sürecinde hep yaşanan ve iyiyi, doğruyu, güzeli üretmek için yaşanması gereken çatışmaları,

psikolojik açıdan inceleyen bir film "Üçüncü Göz".

Yönetmenliğini Atif Yılmaz'ın yaptığı "Arkadaşım Şeytan" da ise, kapitalist toplumda sermayenin gücü ve bu oluşumun kaçınılmaz sonucu olan yabancılaşma ele alınıyor. Kuşkusuz, böylesi karmaşık ve geniş bir konuyu tek bir filmde işlemek oldukça zor. Nitekim, "Arkadaşım Şeytan" da da görüldüğü bu. Ayrıca, Türk sinemasındaki teknik yetersizliklerden dolayı da kimi sahnelerde (örneğin konuşan mankenler sahnesi) zorlanıldığı da seziliyor. Ancak bütün bunlara karşın "Arkadaşım Şeytan", Atif Yılmaz'ın bilinen yerleşik çizgisinin üzerinde bir film olduğundan, üzerinde durulmaya değer.

Erden Kiral ve "Av Zamanı", şenliğin "En İyi Film" ödülünü alan bu yapıt, 1980 öncesi terör olaylarını bir fon olarak kullanarak, bunun aydın (yazar) üzerindeki yansımasını işliyor. Yazarın iç ve dış çatışmaları veriterek sorgulanıyor; sorgulanırken de, kaçışın bir çözüm olmadığı, yılgınlığın bir şekilde aşılması gerektiği vurgulanıyor. Kuşkusuz, yitirilenlerin unutulması ve acı duyulmaması olanaksız, ama asli görev, onların yaşatılmasıdır. Bu da, ancak onların bıraktığı değerlere sahip çıkılarak ve yaşatılarak gerçekleşir.

Erden Kiral, küçük bir öyküden yola çıkarak büyük bir düşünceyi işliyor bu filmde başarısını bu ustalığına borçlu.

Londra'dan

İngiliz Kürtleri

Abdullah Yılmaz

İskoç Ulusal Partisi, Glasgow'un Govan bölgesinde milletvekili ara seçimini kazandı. Jim Silers Avam Kamarası'na giriyor.

Olayın tarihi 88, onun da son günleri. Bu, manşete çıkan, ekranları dolduran öyle bir haberdir ki, tek bir Jim Silers'i izletmişti bize. Elleri havada ve günlerce!.. Gerçi bu, İskoçya'dan gelen milletvekillerinin ilki değildi. Gerek Labour (İşçi Partisi), gerek Muhafazakâr, hatta kimi diğer yerel partilerden çok kişi gelip oturmuştu Avam Kamarası'na. Ama, onlardan hiçbiri ne Ulusal Parti'nin bugünkü anlamı programıyla yüküldü, ne de Jim Silers gibi ateşli. Dahası, Silers yakın geçmişin de bir Labour'cisi...

İşte o günlerden bu yana, İskoçya'da, ulusallık kımıldları hızla. Görüşlerde arınmışlık ve inançta banko... ve her alanda bir alevlenmişlik. Ve de "İskoçya gündeme mi geliyor? Nedir?" soruları...

Evet İskoçya ve İskoçyalılar? Bu kimlik, cimri fıkralarında bir tablo değil miydi daha dün! Üç kuruş için dokuz takla atıp kırk dolap çeviren tipleri.. İncelmiş burunları, bakımsız sakallarıyla... çul-çaput! Sanki yere basmaktan bile ürken insanlar ülkesi! İşin tuhafı, bizim kafamıza kazınmış olan tablo da bu değil miydi? Bir sıska, bir gayda... Ekose eteğini de giydirdin mi, oluyordu bir İskoç, hatta İskoçya! İsmet Paşa'nın "Verin bana üç tuğla yapayım size bir Kangal kazası daha.." dediği.

Üstelik, özellikle, maden grevi sırasında epice de İskoçyalı tanıştım. Örneğin bir David vardı ki, izbandut! Tanıdıkları, dostları, arkadaşlarıyla.. Bir büyük harflerini kırı kırta yürüyüşünü ve bağırğan sesle konuşmasını kim unutabilir?

"İngiliz kürdüyüm ben... Dağ kürdü, dağ kürdü..."

Ve bir de, grevin dayanışma toplantılarında, gitarını hamaylı gibi asıp türkülerini söyleyişi madencilerin...

Fakat o zamanlar ne Ulusal Parti bilirdi geniş olarak, ne de Jim Silers. İskoçya'yı ilk gördüğümüz ve William Wallace'ı ilk o zaman tanıdığımız geçen Kasım ayında bile.. Stirling kentinde estetik, ırmak, dağ ve düzlüğün iç içeliğinde oluşmuş. Ve

ilk göze çarpan Wallace anıtı ki, hemen fırlatılacakmış bir füze gibi soluyor, tepede... ve sonra geniş çevrimlerdeki kocaman kuyruklu ak koyunlar...

Kendinizi, "rahat giyim" adı altında metropollerini kuşatmış bir çeşit hırpaniliğin dışında duyarsınız. Saçları özenle taranmış ve ütülenmiş pantolonlu erkeklerle, sık giyimli bayanlar çoğunlukta.

Wallace'ın anıtı 1861'de dikilmiş. Ziyareti zor değil. Ancak tepeyi, eteğinden yukarı yaya olarak tırmanacaksınız. Ve sonra ikiyüzlükbeş basamaklı iç merdivenler başlıyor. Ve de sonra inanılmaz sayfalari tarihin... Daha ilk katlarında "İskoç Ünlüleri" sıralanmış. Beyaz büstler içinde ve aynı boyda. Walter Scott'tan James Watt'a, Adam Smith'ten Allan Ramsay'a kadar, onlarca büst. Ve William Wallace en önde. O, İngiliz saldırganlara karşı Stirling Bridge'te büyük zafer kazanmış ve Falkirk direnişinde devleşmiş bir ulusal özgürlük kahramanıdır. Bir büyük tablo! 1,20 cm'lik kılıcı özel bir cam bölümde saklı ve her yanda ikonalaşmış resimleri... Kendisi ise, miğferinin altından dimdik bakınıyor.

Doğum tarihi 1270 olarak tahmin edilse de tam olarak bilinmiyor. Fakat idam edilşinin tarihi olan "1305", bir öfke trampenine dönüşmüş. Hele, mahkemenin gerekçeli kararındaki "William Wallace hiyanet suçlusudur; haydut, katil ve kutsal kişiliklere iyankâr..." ibaresi, bellekleri bombalıyor.

Zaten İskoçya'da tarih çok canlı. Anıtın doruğundan baktınız mı, Sauchieburn (1488) ile Bannockburn (1314) savaşlarının yapıldığı yerler görülebiliyor. Stirling Castle çok yakın. Ve hele, Forth Irmağı üzerindeki Stirling Bridge savaş alanı ayağınızın altında. 1138'den 1746 yılına kadar 13 kez dikilmişler İngilizlerin karşısına, çoğu Stirling'de. Kentin göbeğinde ya da çevrelerinde... Ve hemen herkes bunların hepsini biliyor bir bir. Ve de kentte hiç kimse "ben bir İngilizim" demiyor. Minikler de, büyükler de... Hatta, İngiliz kökenli olmasına rağmen, Wallace de İskoç!

Gençlerin çoğu Londra'ya göçmüş, hahen de göçüyorlar. İş için, meslek için.. Yaşlı madenciler içinse, tarihte iki boyut var. İki 1926, ötekisi 1946. Birincide ünlü "ma-

denci grevleri" başlamış, ikincide, kömür ocaklarını devletleştirme Atlee'nin. Birinde sınıfsal kimlik pekişmiş, öbüründe ekonomik-demokratik kazanımlar sağlanmış. Fakat şimdilerde? Yol boylarındaki barakamsı evciklerinde eyleşiyorlar. Kömür ocakları ise, artık yok. Ne dağ sırtlarında, ne düzlüklerde... Kapatılmışlar. Ve içine tükürmüş hamur teknesi ortalık. Düşünün ki, Atlee zamanında maden işçilerinin sayısı bir milyondur, son büyük grevde ise 282 bin. Teatcher hükümeti habire kapatıyor ocakları üstelik. Elbet "çok kârlı" olanları ve "özelleştirilecek" listesine koyduklarını değil!

O, seçimleri üçüncü kez kazandığı zaman, üç çatallı zafer işaretiyle halkı selâmlamıştı. Belki bu Churchill'e de bir nazire idi, bilemiyoruz. Fakat, Teatcher'ın sahibi durumundaki yüksek tabakalarda "memleketin kuzeyi ile güneyi arasında denge bozuldu" diye kaygıların başladığını çok kimse hatırlayacak. İskoçya silme Labour'di çünkü.

Geçtiğimiz hafta, basında da yer alan, Ulusal Parti öncülüğünde "İskoç Sorunu" toplantısı yapıldı, Londra'da Avrupa Parlamentosu'nda ve Ortak Pazar'da ayrı olarak temsili isteniyordu İskoçya'nın. Kendi ürünlerini kendi satmak, ihtiyaçlarını yine kendi satın almak... Ve İskoç Ulusal meclisini İskoçya'da kurmak. İç pazar-da, para biriminde, dil, tarih, kültür, bayrak ve dış spor temaslarında... Belli bir bağımsızlığı vardı zaten.

Elbet ki, böyle bir istemin Avam ve Lordlar kamaralarından geçmesi zorunlu. Ve Muhafazakâr Parti tepeden tırnağa böyle bir girişime karşı ve Labour'ın merkez liderleri de oldukça uzak duruyor. Fakat toplantıda sosyal demokratlar ile liberal demokratların yanında İskoçya Labour liderlerinin de temsil edilmesi önemli.

Ve böylece sorular başlıyor: Ya İskoçlar Ulusal Parti'ye dolursaydı? "İngiliz Kürtleri" çoğalırsa? Madenciler ayağa kalkarsa? Dünya kamuoyu böyle bir haklılığı paylaşırsa? Ve de Wallace'ın kılıcı parlayıverirse...

Belki de, alev dumanı kovalayacak, kim bilir! İskoçya'da da...

Vagif İbrahimioğlu "Çağdaş Bir Sovyet Sineması Yaratılmaya Çalışılıyor..."

Söyleşi: Semir Arslanyürek*

Ü. Hacibekov'un "O Olmazsa Bu Olsun" adlı oyununu sahneye koymak ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmak üzere bir süre önce ülkemize gelen, Azeri Tiyatro Yönetmeni **Vagif İBRAHİMOĞLU**, **Semir ARSLANYÜREK**'in Bilim ve Sanat adına yönelttiği soruları yanıtladı.

□ Sayın İBRAHİMOĞLU, önce kısaca yaşam öykünüzden söz eder misiniz?

□ 1949'da Bakü'de doğdum. Bakü Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdikten sonra, bir süre aktör olarak tiyatrodaki çalıştım. Daha sonra yönetmenlik yapmaya başladım. Bu arada, özellikle gençlerle bir grup oluşturarak, deneysel tiyatro alanında çalışmaya devam ettim. Buradaki amacım, Azeri milli tiyatro politikasını aramaktır. Ordaki tiyatro Batı tiyatro modelidir, eski çağdan gelen. Bizim arkadaşlarımızla çalışmalarımızda denemeye koyduğumuz, bizde özel tiyatro olsaydı ne olurdu sorusu idi. Yani, kendisi özel bir biçimde gelişseydi ne olurdu; nasıl bir çizgi meydana gelir, ne gibi gelişmeler olurdu?... Çalışmalarımızda bunu öne koyup, bu konu üzerinde durarak, eserler vermeye çalıştık.

Bu arada, Müzikal Komedi Tiyatrosu'nun başkanlığını üstlendim. Boş zamanımın az olmasına rağmen, sinema çalışmalarım da oldu: "Dante'nin Yıldönümü" (Senaryo ve yönetmen Anar), "Kapalı Kapı Arkasında" (Senaryo: Rüstem İbrahimbeyov, Yönetmen: Rasim Ocağov), "Gam Penceresi" (Senaryo ve yönetmen: Anar) gibi filmlerde rol aldım. Aynı zamanda, televizyon ve radyo oyunları yaptım.

Şimdi, Akademi Tiyatro'da çalışıyorum. Türkiye'den döndüğümüzde, Azer-

baycan'da, Bakü'de eski bir hamamın içinde yapılmış yeni bir tiyatro açacağız; 70-80 kişilik küçük bir tiyatro olacak bu. Bu tiyatrodaki, uzun süredir çalıştığımız eserleri sergilemek ve özel bir tiyatro poetikası üretmek niyetindeyiz. Yapmaya çalıştığımız kısaca şu: Dede Korkut gibi, Köroğlu gibi halk destanlarımızdan, geleneklerimizden, unuttuğumuz değerlerden yeni eserler çıkarmak, onlara hayat vermek; bu çok verimli bir uğraş. Buraya gelmeden kısa bir süre önce, Sadık Şendil'in "Kanlı Nigar"ını sahneye koydum Büyük Tiyatro'da. Bu konuda Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Sayın Bozkurt Kuruç ile de konuştuk ve karşılıklı turneler yapmayı düşünüyoruz. Çünkü, birçok ortak sorunlar, işbirliği yapabileceğimiz birçok konu var.

□ Sovyetler Birliği'nde Perestroika gündeme geldikten sonra, sanat alanında, özellikle sinema alanında ortaya çıkan olumlu-olumsuz gelişmeler nelerdir? Halk bu gelişmeleri nasıl karşılıyor?

□ Sovyetler Birliği'nde Perestroika gündeme geldikten sonra, sanat alanındaki yansımaları, ilk olarak sinema alanında görülmeye başlandı diyebilirim. Sovyetler Birliği'nde sinemacılar şimdi çeşitli gruplar halinde çalışmaya başladılar. Kısaca nedir yapılan? İlk olarak, ekonomik ve toplumsal yaşamdan bu otoriter merkezleşmeyi koymak ve bir tür özgürlük yaratmak. Sinemada bunun yansıması nasıl oldu? Bu alanda çalışan bir çok farklı birlik kuruldu. Mesela, şimdi Moskova'da bazı stüdyolarda altı, yedi tane birlik var. Buradaki sanatçılara yönelik hiçbir otoriter baskı yoktu; başkanlarını kendileri seçiyorlar. Ta-

bi, Perestroika ve Glasnost'tan kaynaklanan olumsuz sonuçlar da yok değil; bunların sinema alanındaki etkilerini de görmek mümkün. "Pişmanlık" gibi çeşitli filmlerde bunlara rastlandı. Bence burada en önemli sorun sanatta gündeme gelen yeni arayışlar (bediilik) ve politik, sosyolojik. (Publizistik) sonuçlar... Dediğim gibi, Perestroika ile birlikte sinema alanında çok olumlu gelişmeler olmaya başlarken, yeni sorunlarla da karşılaştık. Bu doğaldır tabi, çünkü çok uzun bir süreçtir yaşanan. Tartışmaların odak noktasını oluşturan konu, "Sovyet Sineması'nın yeni modeli nasıl olmalı?" sorusuna dayanıyor. Hem ekonomik getiri anlamında, hem de sanatsal yaratım anlamında. Yani, kısaca çağa uygun, çağdaş Sovyet Sineması yaratılmaya çalışılıyor şimdi.

□ Yeni arayışlar, çabalar var diyorsunuz. Benim öğrenciliğim sırasında da bu tür değişik arayışlar vardı, ama belli bir sansür de vardı. Sizce, hangisi daha belirgin; bu yeni arayışlar Perestroika ile mi doğdu, yoksa daha önce de vardı da, Perestroika ile mi su yüzüne çıktı?

□ Perestroika'nın bize verdiği öncelikle şu: Hemen her alanda, o alanla ilgili işleri gerçekten yapmak isteyen, bu alanda yetenekli ve istekli olan, genç nesiller iş başına geldi. Eskiden bir şeyler yapmak istediğimizde, kadronun olmadığından yakınırıldık, ama Perestroika geldiğinde gördük ki, kadro oluşturacak bir sürü yetenekli insan var. Artık, yirmi yıldır yasaklanmış olan filmleri izleyebiliyoruz; Hamlet'te canlandırılan ana konu, ana sorunu yaşadığımız bir bakıma; geçmişle gelecek arasındaki bağ kopmuş gibiydi yani. Biz de öyle düşünürdük eskiden. Yani, o bağın kopmuş olduğuna, bir daha kurulamayacağına inanırdık. Ama, şimdi gördük ki, bu böyle değil; sanatta bu kırılma olmuyor; geçmişle gelecek arasındaki bağ, sıklıkla her zaman koruyor. Perestroika'nın sunduğu yeni modellerde, sağlanan elverişli koşullarda çalışmak, yaratılarda bulunmak, ürünlerini sergilemek

İbrahimioğlu bir çalışma sırasında

isteyen bir çok yetenekli, bu işleri yapabilecek insan var. Bence, Perestroika'nın en iyi yanı bu.

Örneğin, Azerbaycan Film Stüdyosu'nda çekilen "Yaramaz" filmini göstermek istedim. Yine bir yönetmen olan Vagif Mustafayev'in ikinci filmi (İlk filmi "Damadın Kaçırılması" idi) ile dünya çapında ün kazandı ve milli sinemamızın potensiyonunu açıkladı...

□ Eski dönemin eleştirisi anlamında, özellikle edebiyat alanında çok belirgin örnekler var; "Arbat Çocukları" gibi. Geçmiş dönem derken, zaten özellikle Stalin dönemi öne çıkıyor, eleştiri anlamında. Bunun sinemaya yönelik somut yansımaları var mı; şu anda görülen somut örnekler var mı?

□ Var tabi. Ama, bu sinemada edebiyattan biraz farklı. Edebiyatta eserler vermiş, ama bunlar beğenilmediği, istenilene uygun olmadığı için yasaklanmış olan ve bu yüzden iltica eden, sürgüne gönderilen birçok yazarın eserleri şimdi rahatça alınıp, okunabiliyor. Stalin döneminde çıkan, Stalinizm'e karşı, daha çok o dönemin insanını, psikolojik bir dürüstlikle ele alan

yapıtlar doğal olarak o zaman basılamadı, okunamadı. Ama, şimdi onları okuduğumuzda anlıyoruz ki, edebiyatın ilk görevi,

"Stalin döneminde çıkan, Stalinizm'e karşı daha çok o dönemin insanını psikolojik bir dürüstlikle ele alan yapıtlar doğal olarak basılamadı, okunamadı. Ama, şimdi onları okuduğumuzda anlıyoruz ki, edebiyatın ilk görevi, varolduğu çağı, dönemi ve o dönemin insanını, o insanın psikolojisini ve çevrelerindeki olayları dürüst bir biçimde yansıtmaktır. O dönemde, yazar gibi eserini oluşturup, onu yokedilmekten koruyacak, saklayacak bir olanağı yoktu insanların sinema alanında."

varolduğu çağı, dönemi ve o dönemin insanını, o insanın psikolojisini ve çevresindeki olayları dürüst bir biçimde yansıtmaktır. O dönemde sinema için bir olanak yoktu. Yani, yazar gibi eserini oluşturup, onu yokedilmekten koruyacak, saklayacak bir olanağı yoktu insanların sinema alanında. Sinema bir endüstridir ve o geniş çerçevede düşünülme gerekir. Bu zamana gelebilen tek tük sinemasal yapıtların da, maalesef zamanının geçmiş olduğunu, dilinin eskidiğini, o dönemde verebileceklerini, şimdi veremediğini görüyoruz. Eski eleştirisine yönelik çabalar, projeler durmuş değil tabi. Örneğin Elem Klimov'un bu aralar üzerinde çalıştığı önemli bir proje var. Buna benzer çekilmekte olan birçok film var. Bu arada, son Ankara Film Şenliği'nde de yeralan Abuladze'nin "Pişmanlık" adlı filmine de değinmek gerek tabi. Bu filme ilişkin kişisel düşüncem şu: Biliyorsunuz, bu filmde ele alınan tüm Sovyet halkı için çok acılı bir dönemdir. Bu dönemi, bugünün koşullarıyla ve bakış açısıyla değerlendirmek ne kadar doğrudur, tartışılır bence. Tabi, bunlar yapılmasın, hiç tartışılmasın demek istemiyorum. Ama, dil

(*) Semir ARSLANYÜREK: Yüksek Öğrenimini Sovyetler Birliği Moskova Devlet Sinema Enstitüsü'nde tamamlayan Semir Arslanyürek, bu enstitünün "Konulu Film Yönetmenliği" dalından mezun oldu. Öğrenimi sırasında çeşitli kısa metrajlı filmler de çeken Arslanyürek, bir süre önce Türkiye'ye dönerek, sinema çalışmalarını Ankara'da sürdürmeye başladı.

daha basit, anlatım karmaşıklığından uzak ve izleyen herkese o döneme ilişkin somut ipuçları verecek düzeyde olmalı diye düşünüyorum.

Bu anlamda, dilin, anlatımın yeni nesillere, gençlere yönelik olması önemli bence. Böylece, yeni kuşakların geçmişi, bugünü somut bir biçimde algılamaları ve geleceğe daha geniş bakabilmeleri sağlanacaktır. Gorki'nin bir sözü vardır: "Geçmişin arabasıyla çok uzağa gidemezsiniz" der. Onun için, yapılan her şeyin güncel ve geleceğe uzanan gelişmelere uygun olması zorunludur bir bakıma. Sonuç olarak, bence sinema anlatımında sanatsal-yeri arayışlar ve politik-toplumsal irdellemeler ön plana çıkmalı ve bunlar yenilerin anlayabileceği bir dille, dürüst bir biçimde sunulmalıdır.

□ Aslında, bu yalnızca Sovyetler Birliği ya da bizde yaşanan bir sorun değil, yani yeni sanatsal arayışlar ve bunların doğru bir biçimde yansıtılması. Ama, belki şu söylenebilir bence. Belki sizin sanatsal yaklaşım alanında katettiğiniz gelişme, bize göre daha ileri ve somut; Türk sinemasının bu alandaki sorunları daha canalıdır. Sizin, sanatsal alanda yapılanların öncelikle yeni kuşaklara, onların algılama ve düşünme biçimlerine göre ayarlanması gerektiği yolundaki sözlerinizden hareketle, bu işin içindeki insanın, "Ben karşımdaki bunca genç insana, bu genç insana ne verebilirim ve bunu nasıl anlatabilirim" diye düşünmesi gerekiyor sanırım.

□ Biz aslında nelerin verilmesi gerektiğini biliyoruz, düşünüyoruz bunu. Ama, sorun bunların nasıl verilmesi gerektiği noktasında düşümleniyor.

□ Ama, bizdeki sorun henüz neyin verilmesi gerektiği aşamasında. Saatler süren filmler yapılıyor, ama verilmek istenenin ne olduğu belli değil. Bir yazarla sinemacının şu anlamda karşılaşılmalıyacağına değindiniz biraz önce: Bir yazar, yapıtını birilerinin yayınlaması ya da ille de birilerinin okuması için değil, yaşamsal edimi bu olduğu için meydana getirir öncelikle. Ama, sinema için bunu söylemem mümkün değil; sinema uzun süreçleri olan, çok geniş bir prodüksiyon işi. Bir kere canalı bir para sorunu var ve filmde parayı koyanın dediği oluyor genellikle. Sizde böyle değil. Sinemacı devlet tarafından garanti ediliyor. Bir devlet sineması (Goskino) var. Bizde durum böyle olmadığı için, insanlar öncelikle ticari kaygılar taşıyorlar. Sizde ise düzeyli ve yaygın bir izleyici kitlesi var. Anımsıyorum; Moskova'dayken izlediğimiz bir film sonrası yönet-

Vagif İbrahimov

"Şimdi devlet sineması Goskino'nun otoriter baskısı yok artık. 'İşte para, seç senaryonu, çek filmin!' diyorlar. Ama, Goskino zamanında filmini çeker, parayı alır, çekilirdin bir köşeye. O filme ne olmuş; kar mı, zarar mı etmiş ilgilenmezdin; nasıl olsa devlet karşılıyordu tüm zararları."

menle söyleşi yapılırken, seyircinin biri "Senin söylediklerin ne ki, biz Tolstay'un, Dostoyevski'nin torunlarıyız; daha kaliteli şeyler istiyoruz artık!" demişti.

□ Aslında şunu söylemek lazım. Perestroika'nın getirdiği yeni modelle birlikte bu ekonomik getiri, ekonomik başarı ve izleyici kitlesinin tepkisi konuları da giderek daha önemli olmaya başladı Sovyet Sineması'nda. Dediğim gibi sinema birlikleri var. Verilen bütçe bellidir ve bununla, ister birkaç tane çocuk filmi, isterseniz ekonomik getirisi fazla olan bir iki eğlence filmi ya da büyük bir prodüksiyon gerçekleştirilirsiniz. Şimdi, devlet sineması Goskino'nun otoriter baskısı yok artık. Şimdi artık, "İşte para, seç senaryonu, çek filmin!" diyorlar. Sansür yok. Ama, Goskino zamanında filmini çeker, parayı alır çekilirdin bir köşeye. O filme ne olmuş, kâr mı, zarar mı etmiş ilgilenmezdin; nasıl olsa devlet karşılıyordu tüm zararları. Şimdi öyle değil. Bir tür "sinema pazarı" kuruldu artık. Artık, filmin ideolojik, sanatsal değeri, mesajı, ekonomik getirisi önemli. Kazanmak için, kaliteli yapımlar sergilemek zo-

rundasınız. Devletin şimdi sağladığı bu sınırsız ve sansürlü çalışma olanakları bazıları, yani baskı altında çalışmaya alışmış bazıları şaşırttı. Onlar, "o dönemde ancak bunlar yapılabilirdi, baskı altındaydık" demeye, suçu kendi üzerlerinden atmaya alışmışlardı. Ama, şimdi öyle değil; yaptıklarından yalnızca kendileri sorumlular. Bu da onlara uymuyor; kimin ne olduğu anlaşılmaya başladı yani. Kurulduğu günden beri Goskino'nun merkezi denetimindeydi Sovyet Sineması. Goskino'nun başkanı kim olursa, Sovyet Sineması'nın gelişim yönünü de o saptıyordu. Ama, o dönemde bile baskı yüzünden ortaya çıkamamış güzel yapıtlar vardı. Örneğin, Leningrad yönetmeni German'ın yirmi yıl sonra izleme olanağı bulabildiğimiz kimi filmlerini gördüğümüzde çok şaşırdık.

Aynı şey edebiyat alanında da geçerli. Örneğin, yazarlar yazdıkları kitapları satmak, onları halkın okumasını sağlamak gibi bir durumla da karşı karşıyalar artık. Eskiden olduğu gibi, "Çok güzel bir kitap yazmıştım, ama baskılar yüzünden yayımlayamadım" diymiyorlar. Yani, Perestroika'nın en önemli yanı bu oldu. Sanatçının, kendi kişisel ürünlerini ortaya koyabilmesini, bir anlamda kendi kişiliğini ortaya koyabilmesini sağlamış oldu. Böylece, o yazarın kendi dürüstlüğü, hümanistliği ve yoluna olan inancı daha somut bir biçimde belirme imkanı bulmuş oldu. Sanatçılar, sinemacılar, edebiyatçılar kendi sanatlarıyla, kendi işleriyle karşı karşıyalar artık. Buna bağlı olarak ortaya çıkan serbestlik ortamında girişilen deneyimler, aynı zamanda önemli tartışmaların da başlangıcı oldular. Örneğin, sinemada bir cinsellik olgusu bugün artık gizli bir konu değil. Her şey açık seçik ele alınıp, tartışılabilir. Yine, yıllardır dillerden düşmeyen alkolizm konusu tartışmalara açıktır artık bugün ve konuşulmaktadır açıkça. Özellikle gençler bu yeni tartışmalara, yeni filmlere, yeni romanlara ilgi duyuyorlar; onlardan olumlu bir biçimde etkileniyorlar. Bunlara son örnek olarak "Küçük Vera" adlı filmi vermek mümkün. Bunun yanı sıra, gençlerin yıllardır özlemini çektikleri türden, batı müziklerini ön plana çıkaran filmler de yapılmakta. Ama, bunların sanatsal düzeyi ve kültürel verimi tabii pek öyle yüksek değil. Yine de, belli tartışmaları açması, tabuları kırması açısından, bunların da yararlı olduğu kanısındayım. Bunlar gelip geçici şeyler tabii; pop müziğin modası geçtiğinde bunların da modası geçecek gibi. Bu bağlamda, "çağdaş" sözcüğünün çok geniş bir anlamı olduğunu söylemek istiyorum. Yani, bir Tolstoy, bir Shakespeare çağdaşı. Oysa, bu sözü-

nü ettiğim türden filmler ya da başka yapıtların, böyle yararına uzanan bir çağdaşlığı yok. Perestroika'nın bu tür anlamda çağdaş olan başka filmler, ürünler görmek de mümkündür daha önce. Ama, o yılların politik, toplumsal kargaşaları içerisinde bunlara pek dikkat edilmedi. Özellikle kimi Gürcü yönetmenlerin filmlerini anımsamak isterim burada. Onların yapıtları filmlerde insanın, dünyanın, toplumun sorunları vardı; insanla, bireyle sıcak, yumuşak bir diyalog vardı. Ama, o günlerin sloganvari gürültülü havasında tüm bu iyi ürünler kaynadı gitti.

□ Şimdi ben biraz önce kısaca değindiniz" Sovyet Sineması'nda Cinsellik" olgusuna dönmek istiyorum izninizle. Bu, son zamanlarda bizde de tartışılan bir konu. Yani, sinemada cinselliğe yaklaşımın nasıl olması gerektiği. Bu konuda sizin görüşleriniz neler? Sinemamızdaki cinselliğe olan ilgi, özellikle son zamanlarda görülen ilgi, öncelikle eski yasaklarla ilgili bir konu. Yani, eski yasaklara karşı duyulan tepki izleyici cinsellik temasının yoğun olduğu filmlere, programlara yöneltti. Yani, Goskino eski-

kova'daki öğrencilik yıllarımızda biz de çok tartıştık bunu aramızda. İnsanın salt bu yanını hareketlendirmeyi amaçlayan bu tür filmlerin varlığının da yadsınması yacağı bir gerçek ama.

□ Örneğin, son zamanlarda Moskova'da karma bir resim sergisi açıldı. Çıplaklık unsurunun da oldukça yoğun bir biçimde işlendiği resimlerin çoğunlukta olduğu bir sergiydi bu. Bir sürü insan gezdi sergiyi ve hiçkimsenin olağanüstü bir tepkisi olmadı. Yani, eski yasakların ne işe yaradığını -o zamanlar bile- merak eder oldu insanlar. Burada söz konusu olan bir sanat eseriymiş çünkü ve o gözle bakılması gerekiyordu. İnsanlar da o gözle baktılar.

Şimdi, daha önce değindiğim gibi, pek çok yasağın ortadan kalkmasıyla birlikte, büyük sanatçı sayılan pek çok kişinin tüm silahları alınmış oldu ellerinden, sözüm ona büyük filmler çekmiş, büyük madalyalar almış insanların sesi çıkmaz oldu artık. Tabii, yasaklar döneminde canla başla mücadele etmiş, sanatını ve ilkelerini savunmuş insanlar vardı; Tarkovski gibi...

□ Siz daha önce de Türkiye'ye geldiniz. Türk filmleri de izlediniz. Türk sinema-

"Devletin şimdi sağladığı bu sınırsız ve sansürlü çalışma olanakları bazıları, yani baskı altında çalışmaya alışmış bazıları şaşırttı. Onlar, 'O dönemde ancak bunlar yapılabilirdi, baskı altındaydık' demeye, suçu kendi üzerlerinden atmaya alışmışlardı. Ama, şimdi öyle değil; yaptıklarından yalnızca kendileri sorumlular. Bu da onlara uymuyor; kimin ne olduğu anlaşılmaya başladı yani."

si gibi onları sansür etse, film kendi bütünlüğünden bir şey yitirmeyecektir. Yani, halktaki yasaklara karşı olmaktan kaynaklanan bu ilgiyi doyurmak için kullanılmış eğreti cinsel öğeleri de görmek mümkün bugün sinemada. Ama, kimi filmlerde de öyle ustalıkla kullanılmaktadır ki cinsellik ögesi, bütünleşmektedir filmle ve onu yok etmenin tek anlamı, filmi yok etmek olmaktadır. Şimdi, tiyatro çalışmalarımızda da yararlanmaktayız biz bu erotik öğelerden. Sonuç olarak şunu söylemek gerek bu konuda, yasaklar çok olumsuz bir rol oynamaktadır ve gerek sinema ve gerekse diğer güzel sanat alanlarında sanatsal yaratımı sınırlandırmaktadır.

□ Şimdi, cinselliğe doğrudan, kör bir önyargıyla "porno" diye bakanlar da var ki, bence bu çok yanlış. Şimdi, bu öge doğrudan porno amacıyla kullanılmıyorsa, insanların cinsel açlıklarını sömürmek ve bu yolla para kazanmak amacıyla gütmüyorsa, bence o porno değildir. Mos-

si hakkında belli bir fikriniz olmuştur sanırım. Siz, işin dışından bakan bir yabancı olarak Türk Sineması'nı değerlendir misiniz?

□ Tabii, öncelikle şunu söylemeliyim, sinemanız hakkında çok fazla bir bilgim yok, yeterince izleyemiyorum. Ama, en azından Türk Sineması'nın Azerbaycan'da doğru bir imajı olmadığını belirteyim. Yani, müzikte olduğu gibi, sinema alanında da oraya gelen ürünler hep arabesk türü, içi boş şeyler. Gerçi bunların izleyicisi çok, ama insanlar tüm Türk Sineması bunlardan ibaret sanıyorlar ki, bu kesinlikle doğru değil. Ama, şunu da söylemeliyim ki, izlediklerim arasında pek öyle sanatsal düzeyi yüksek, uygun bir anlatım dili yakalayabilmiş bir ürüne rastlayamadım. Tabii ki, gittiğimde çok iyi filmler izlediğimi, bunlardan zevk aldığımı söyleyeceğim insanlara, ama bunların henüz yeterli olmadığı kanısındayım. Tabii, bunlar çok uzaktan bir bakışın ve belki de yetersiz bir bakışın ürünü olan sözler.

27 Mart Dünya Tiyatro Günü 28'inci Yılında

Ayşegül Yüksel

“Çağdaşımız Shakespeare, bundan yaklaşık dörtüzyıl önce şöyle belirlemiş tiyatronun amacını:

Doğduğu gün de, bugün de tiyatronun asıl amacı ne?

Dünyaya bir ayna tutmak; iyilerin iyiliklerini, kötülerin kötülüklerini, çağımızın ne olup, ne olmadığını göstermek! (Hamlet, III, 2)

Bu yıl 28'incisi kutlanan 27 Mart Dünya Tiyatro Günü, tiyatronun, insanlık tarihinin tüm aşamalarında, insanla olan bu birlikteliğinin somut bir göstergesi olarak oluşturulmuş ve sürdürülmüş.

Dünya Tiyatro Günü, uluslararası iki etkenin buluşturulmasıyla ortaya çıkmış. 1954 yılında, A.M. Julien adlı bir Fransız Paris'te "Uluslar Tiyatrosu" adını verdiği uluslararası bir festivalin düzenlenmesine önayak olmuş (Tuncay, s.7). Amacı, tiyatro olayının çeşitli kültürlerden gelen öğelerin bulunduğu bir ortamda evrensel boyutlarıyla somutlaşmasıymış. Bu girişim, festivale her yıl daha çok ulusun katılımıyla büyük başarıya ulaşmış. (1960'ta da Türkiye Devlet Tiyatrosu'yla katılmış "Uluslar Tiyatrosu" etkinliklerine.) 1948 yılında UNESCO'ya bağlı olarak kurulan Uluslararası Tiyatro Enstitüsü (kısa adıyla ITI) ise 1962'de, Finlandiya'nın önerisi doğrultusunda, bir Dünya Tiyatro Günü saptanmasına yönelik çalışmalarını sonuçlandırmış ve "Uluslar Tiyatrosu"nun açılış günü olan 27 Mart'ı Dünya Tiyatro Günü olarak belirlemiş. Amaç, "tiyatro sanatının çağımızda, çağımız için yaşamak istediğini bir kez daha anlatmak; eğitici ve yükseltici görevini belirtmek; kültür gelişmesindeki değerli yerini unutturmamak..." (Tuncay, s. 9).

Tam yirmisekiz yıldır 27 Mart Dünya Tiyatro Günü'nde ITI'ye bağlı elli dolayındaki ülke bu amaç doğrultusunda bildiriler, radyo-TV izlenceleri, konferans dizileri, açık oturumlar yoluyla tiyatroyu tanıtır, tiyatroyu tartışıyor, olanakları elveren top-

luluklar da tiyatroya gitme koşulları kısıtlı olan kesimlere ücretsiz olarak oyun sergiliyor. ITI'ye 1953'te kendi ulusal merkezini kurarak katılmış olan Türkiye'de de bir oranda yapılıyor bütün bunlar. Ancak, bu etkinliklerin işlevlerini tam anlamıyla yerine getirip getirmediğini görmek için 1962'den bu yana her yıl Dünya Tiyatro Günü'nde sunulması gelenekleşmiş bildirilere de göz atmak gerekli. ITI 1962'de, Dünya Tiyatro Günü'nde, tüm üye ülkelerde tiyatro perdeleri açılmazdan önce okunması ve basın-radyo-TV aracılığıyla yayınlanması için ünlü bir tiyatro, yazın ya da sanat-düşün adamının bir bildirisi hazırlamasını kararlaştırmış; 1977 yılına dek tüm üye ülkelere ulaştırılan bu bildirileri yazma görevi, sırasıyla Jean Cocteau, Arthur Miller, Sir Laurence Olivier-Jean Louis Barault, Jean Villar, Rene Maheu, Helene Weigel, Miguel Angel Asturias, Peter Brook, Dmitri Şostakoviç, Pablo Neruda, Morris Bejar, Luchino Visconti, Richard Burton, Ellen Stewarts Eugene Lonesco ve Radu Beligan'a verilmiş.

1977'de ise ITI Türkiye Ulusal Merkezi'nin getirdiği, "Dünya Tiyatro Günü'nde ele alınan konuların farklı içerik ve boyutlar taşıdığı, bu nedenle tiyatro sanatının evrensel boyutları üstüne hazırlanan bildirilerin, sorunları daha değişik özellikler gösteren ülkeler için yeterince doyurucu olmadığını (Tuncay, s.9)" ileri süren öneri doğrultusunda, 1978'den başlanarak her yıl bildirilerin ulusal merkezlerce saptanacak kişiler tarafından yazılması kararlaştırıldı. Türkiye'de de ulusal bildiriyi sırasıyla Muhsin Ertuğrul, Haldun Taner, Bediâ Muvahhit, Necati Cumalı, Cüneyt Gökçer, İrfan Şahinbaş, Tarık Buğra, Melahat Özgü, Sebahattin Kudret Aksal, Recep Bilginer, Refik Erduran ve Orhan Asena hazırladılar.

Ancak, 1962-1989 yılları arasında hazırlanan uluslararası ve ulusal bildirilerin yine de çoğunlukla ortak özellikler taşıdıkları

görüldüğü. Bu bildirilerde yer alan tiyatro tanımlarından en çarpıcısı ünlü düşün adamı Rene Maheu'nün:

Herhangi bir yerdir sahne: onun üstünde her şey anlam yüklenir, çünkü hiç bir şey gerçek değildir; olabilir de, olmayabilir de her şey, çünkü hem gerçeğe uymaz hem de inanılmaz güzellikle gerçeklerle doludur. Bu sahne "her yerdir", bu akşam da "her zaman" ... Sende "evrensel düş"ü selamlıyorum, tiyatro!

Ancak, bir dolu sanat adamı bu "evrensel düş ortamı"nın, somut gerçeklerin özgür kürsüsü olmasını amaçlamış ve bildirilerde, insanların birlikteliği, aralarında oluşması gereken sevgi ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya uluslarının temel kaygısı olagelen "barış" olgusu sık sık tartışılmış:

... Barış korumanın yolu insanın elindedir. Önüne çıkan karanlık kuvvetlere rağmen insanın elindedir; hepimizin elindedir... tiyatro bu yollardan biridir. Bunların en önemlilerinden biridir, çünkü evrensel kültürün bölünmez bir parçasıdır... Çünkü, çeşitli dillerde olduğu, çeşitli uygarlıklara dayandığı, çeşitli görüş ve ülküleri yansıttığı halde, derin ve köklü bir birliğin ifadesidir, dertlere, mihnetlere ve belalara karşın, birbirlerini tanımak ve sevmek isteyen insanlar arasındaki birliğin ifadesidir.

Jean Villar (1965)

Tiyatro sevgiyi doğurabilir; sevgi de yaşayabilme, yitirileni bulabilme gücünü verebilir... Yaşamımızdan ve geleceğimizden kuşku duyuyorum, ama bir yandan da sevinç içindeyim, çünkü, biliyorum, daha şimdiden tiyatro insanları tüm dünyada birbirlerine uzatmaya başladılar ellerini. Umarım bir gün gelir, bu çember sınırsız bir sarılma ve kucaklaşma ile tamamlanır.

Ellen Stewart (1975)

Barış özlemi büyük ozan Asturias'ın bildirisinde bir "protesto"ya dönüşmüştür: Bu yedinci Dünya Tiyatro günü, kar-

deşi kardeşe öldürten savaşlara, insanın yokedilmesine, ırk kırımına ve insanları ortadan kaldırmanın bir başka biçimi olan ekonomik tikanıklığa karşı çıkmalıdır. (1968)

Tiyatronun insana, kendisini, toplumu, dünyayı ve evreni tanıma yolundaki etkileyici gücü de şöyle açıklanıyor.

... Tiyatroda etli canlı oyunculardan, etli canlı seyircilere ve sonra yine o etli canlı seyircilerden etli canlı oyunculara geçen karşılıklı bir elektrik alışverişi vardır ki, bu, aynı çatı altında, aynı anda birbirini tamamlama ve karşılıklı etkileme olayı, tiyatroya benzersiz bir toplumsal yaşantı niteliği kazandırır... İnsanoğlu yüzyıllar boyunca düşüncelerini, felsefi kaygılarını, toplumsal ilişkilerini, korkularını, komplekslerini, düşlerini, hüsrانlarını, fantazilerini, politik taşlamalarını, şakalarını, alaylarını, herşeyini, herşeyini tiyatrodaki somutlaştırmaya dile getirmiştir... Tiyatro, insan mayasının kopmaz bir ögesidir...

Haldun Taner (1979)

Bu bağlamda bir yandan tiyatronun eğitici ve uyarıcı gücü vurgulanırken [Şahinbaş (1983), Asena (1989)], bir yandan da ilerici-devrimci niteliği gündeme getirilmiştir:

Dünya üstünde yer almış devrimci hareketlerde, çoğu zaman seslerini ilk duyanlar, protesto için seslerini ilk yükseltenler oyuncular olmuştur... Bize düşen, hemen yapmamız gereken iş, derin derin, öze inerek, devrimci, güçlükleri ortadan kaldıran bir anlayışla... bizi yaşatan bütün tiyatro biçimlerini yeni baştan incelemek ele almaktır.

Peter Brook (1969)

Tiyatronun devrimci gücünün devlet gücüyle bastırılmaya kalkışılmasına yerli ve yabancı bir dolu bildiri yazarı karşı çıkıyor: Politikanın kuruntulu, temelsiz düşünceli kimseleri, tiyatroyu ellerine geçirmek ve onu kendi amaçları için araç gibi kullanmak istemişlerdir. Ama, sanat devlet işi değildir... Yaratıcı içtenliği kösteklemek insan zekasına karşı işlenmiş bir suçtur. Toplumun yapma bir üstün kuruluşudur devlet. Toplum değildir... Politika adamları... tiyatro sanatının hizmetinde olmalıdırlar. Bütün çabaları, tiyatro sanatının özgür gelişmesini sağlamak olmalıdır.

Eugene Ionesco (1976)

1967 yılının bildirisinde ise Brecht'in eşi ve Berliner Ensemble'in büyük sanatçısı Helene Weigel, tiyatroyu, güdümlü çabalarla gerçek yaşamda etkin bir güce dönüşmesi gereken bir olgu olarak belirliyor:

Tiyatro ve tiyatroya yakın sanatlar, in-

san topluluklarına karşı üstlerine aldıkları görev ve sorumluluklarına gerektiğince önem vermemektedirler. Oysa çalışmalarımızın sonuçları çok önemlidir... Bizler tiyatro adamları kendimize özgü araçlarla dünyamızı yaşanabilir bir duruma getirmeye çalışıyoruz. Tiyatro ile ilgilenmemizin anlamı, yine ve her zamankinden çok insana barış dolu bir "bugün" ile insanın insan için yardım, dayanışma kaynağı olacağı dostluk dolu bir gelecek hazırlamaktır.

Türk tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'un ne denli yaman bir tiyatro savaşçısı olduğu 27 Mart Dünya Tiyatro Günü bağlamında yazdıklarında da hemen görüldüğü. Dünya Tiyatro Günü'nün kutlanmaya başlanışının daha ikinci yılında (1963) şöyle yazmış:

"Dünya Tiyatro Günü" bugünkü anlamı, bugünkü sınırları içinde kaldıkça, (Dünya Ağaç Günü, Dünya Çiçek Günü, Dünya Nezaket Günü diye ad takılan) kalp, uydurma bayramlar gibi etkisini belirli bir çevreden dışarıya ulaştıramaz ve dar bir reklam korsasını yırtamaz.

Ertuğrul, Dünya Tiyatro Günü'nün Türkiye'de bir 'Kültür Bayramı'na dönüştürülmesini isteyerek Milli Eğitim Bakanlığı'na sesleniyor:

"Dünya Tiyatro Günü"nü bir fırsat tutarak okullara bir bildiri gönderirler ve o gün öğretmenler, hiç olmazsa bir saat, öğrencilerine "tiyatro"nun ne olduğunu anlatırlar. Bu memleket yıllar yılı tiyatroyu yalnızca eğlence yönünden almıştır. Bu memleketin resmi dilinde, tiyatrodan "eğlence vergisi" alınır. Bu düşünüşü biz ancak ilkokuldan başlasak değiştirebiliriz... O gün öğretmen bir hikaye anlatsın, bir piyesten parça okusun, çocuklar kendi aralarında bir masal oynasınlar, minik vücutlarıyla, kuş gibi sesleriyle ilkel taklitler yapsınlar, yaratma kabiliyetlerine, engelsiz, enginlere açılmak fırsatı verilsin... O gün tiyatro için maskeler kostümler çizsinler... Beklerin, kuklaların üstüne kağıttan elbiseler uydursunlar, elverir ki sonsuz hayal kaynakları işlesin, böylelikle de sık sık "Tiyatro" kelimesi duyulsun... Eğer, insandan başka hiç bir yaratığın kendi eşine kıyamadığı korkunç saldırılar bizden çıkıyorsa, ruhlarımız, kalblerimiz, kafalarımız "kültür" kollarıyla beslenmemiştir de ondan... (Ertuğrul, s.7)"

Muhsin Ertuğrul'un 1963 yılında getirdiği öneriler 1989'da da büyük oranda geçerliliğini koruyor, çünkü tiyatro, yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası olmuş değil henüz. Üniversite aşamasına gelebilmiş gençlerimizin bir bölümü bile

'roman'la 'tiyatro' arasındaki ayrımı bilmiyorlar ya da tiyatroya ilk kez, dönem ödevinden "not" almak için, zorla gidiyorlar. Doğru, okullarda, basında, radyoda, televizyonda, tiyatro eğitimi veren kurumlarda, tiyatro topluluklarında 27 Mart Dünya Tiyatro Günü değerlendiriliyor, ama tiyatro-insan birlikteliğine etkili bir adım atılmıyor yine de. Belediyeler parklarını gösterilere açamaz mı 27 Mart'ta, amatör tiyatrolar bu parklarda küçük gösteriler düzenleyemez mi, okullar yalın sokak şenliklerinde buluşturulamaz mı il ilçe ve köylerde? 27 Mart'ta beş-on bin kişiye ücretsiz tiyatro sunmakla yetinmek, Muhsin Ertuğrul'un deyişiyle, "Karadeniz'e bir damla gözyaşı akıtmaktan başka nedir?"

Tiyatro sanatçısı Ertuğrul, tiyatroyu yalnızca bir kültür edinme aracı değil, güncel toplumsal sorunların irdelendiği bir "özgür kürsü" olarak da değerlendiriyor. 1978'deki ilk ulusal bildirinin yazarı olan Ertuğrul, perde açılmadan önce şöyle sesleniyor seyirciye:

Gençler gençleri neden öldürüyor?... İşte size şimdiye dek sahneye getirilmiş en acı konu... Siz ve bizler ki, öldürenle kurbanını aramızda yetiştirdik... Hangi katı yürekli, hangi canakıyıcı, hangi ben-cil çıkarıcı perde arkasından bu suçsuz yavruları, sinsi, sinsi, kukla gibi kullanıyor?... Bu sorunları çözmek seyircinin sağduyusuna bırakılmıştır. Çünkü Tiyatro sahnede sorunları yalnızca sergilemekle yetinir... Sorun bu: Neden öldürüyorlar? Niçin ölüyorlar?

Muhsin Ertuğrul bu seslenişleriyle dünyada tiyatro adına eylem veren tüm ilerici, barışçı güçlerle buluşuyor ve 27 Mart Dünya Tiyatro Günü'nün kapsamına insanın tarihsel-toplumsal süreçte güncel olarak yaşadıklarını da katıyor.

Söze tüm zamanların dev ozanı Shakespeare'la başlamıştık; 20. yüzyılın tiyatro devi Bertolt Brecht'in, Helene Weigel'in bildirisinde de yer alan sözleriyle bitirelim:

Bu büyük seçme çağında sanat da seçimini yapmalıdır. Sanat ya körükörüne bir inanişle kaderini bir azınlığa bağlar ve onun aracı olur, ya da çoğunluğun tarafına geçerek kaderini ona bağlar. Ya insanları düşlere sürükler ve onları uyutur, bilgisizliği artırır, ya da insanları gerçeklere yöneltip bilgilyi çoğaltır. Ya yıkıcı yanı ağır basan güçlere ya da yapıcı ve ilerici güçlere seslenir.

Kaynakça:

Ertuğrul, Muhsin (1963) "Dünya Tiyatro Günü" Türk Tiyatrosu Dergisi, sayı 348-9, Nisan 1963, s. 5-7

Tuncay Murat (1984) "Dünya Tiyatro Günü'nün Öyküsü" Dünya Tiyatro Günü İzmir Devlet Opera ve Balesi, İzmir.

Yunan Kadınlarının Barış ve Dostluk Çağrısı

Dr. Özen Aşut

Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği (NÜSHED) Genel Başkan Yardımcısı Dr. Özen Aşut, Yunanistan'daki kadın kuruluşlarınca 1 Kasım 1988 tarihinde Atina'da düzenlenen "Türk-Yunan Kadınlarının Dostluk ve Dayanışma Toplantısı"na, Türkiye'den "onur konuğu" olarak katıldı. Özen Aşut, Yunanistan izlenimlerini dergimiz için kaleme aldı. Bilim ve Sanat.

Türkiye ve Yunanistan halkları arasında uzun yıllardır körüklenen düşmanlık ve nefret duyguları, iki halkın barışsever insanlarının çabalarıyla son yıllarda kırılmaya başladı. Bu çabalar sonucunda, giderek iki halkın daha geniş bir kesimi, "savaş rüzgârları"nın anlamsızlığını kavıyor ve barış sıralarına katılıyor. Çünkü barış, halkların en temel ve nesnel gereksinimidir.

Yunanistan'daki kadın örgütleri, bu yıl Uluslararası Kadın Barış Günü'nde düzenledikleri toplantıya, Türkiye'den de kadınların katılımı için çağrı yaptılar. 1 Kasım 1988 günü gerçekleşen toplantıda, Yunanlı kadınlar, gerçekten de Ege üzerinden Türkiye'ye bir zeytin dalı uzatıyorlardı...

Kasım 1988 Atina'sı, Türkiye'ye ve insanlarına içten dostluk duyguları içindeydi: Bu durumu sokakta, sıradan insanlar arasında bile gözlemek olanağını buldum. Örneğin, bir gün lokantada, Nükleer Savaş Karşı Kadınlar Örgütü Dış İlişkiler Sorumlusu Elly Argiriadis ile yemek yerken, yandaki masada oturan genç bir kadın, İngilizce olan konuşmalarımıza "kulak misafiri" oluyor ve söze karışıyordu:

"- Bu yaz Türkiye'deydim. Türk'ler çok iyi insanlar... Ülkeniz çok güzel. Güney kıyılarınızı gezdim, çok hoşnut kaldım. Gene gideceğim Türkiye'ye.. Umarım, sizin geziniz de böyle iyi geçer."

Türkiye ve Yunanistan halkları, Ege'nin iki yanında, Akdeniz ikliminin ve uygarlı-

ğının ürünü iki toplum... İki halk arasında öyle çok benzerlikler var ki, düşmanlık nasıl körüklenebiliyor, şaşmamak elde değil. Yunanca Türkçeden çok farklı bir dil olmakla birlikte, iki dil arasında birçok ortak sözcük bulunuyor. "İlerici Anneler" in dış ilişkiler sorumlusu, yemekte İngilizce konuşurken, "Biz 'maydanöz' deriz, bilmiyorum siz ne diyorsunuz?" diyor. Ben, "Biz de 'maydanöz' deriz" diye yanıtlıyorum gülüyor:

"- Ne de olsa 400 yıl işgal altında yaşadık. Kimi izler kalmış. Kimi sözcükleri, gelenekleri, alışkanlıkları almışız" diyor ve ekliyor:

"- Benim atalarım Trabzon'dan göç etmiş. Adım da Türkiye kökenli; Santa: Trabzon'da bir kasaba adıdır."

Atina, Yunanistan nüfusunun hemen yarısını oluşturuyor. Ülke ve dünya sorunlarına, politikaya ilgi çok yüksek.. Hemen her yerde, her adımda, her dakika demokrasinin bir yönünü, bir gereğini, bir uygulamasını görebiliyorsunuz: İşte şurada, Atina Üniversitesi önünde açlık grevi ve gösteri yapan "Günaha Son Çağrı" filminin karşıtları... Yanındaki sokakta, Yunan halk şarkılarının yükseldiği bir grev yeri... Az yukarıdaki sokakta, gösteri yürüyüşü yapan sağlıkçılar ve grevdeki taksii şöförleri... Her yerde çeşitli posterler, afişler, duvar yazıları, tüm partilerin propaganda ilanları. Toplumun her kesimine, her bireyine tümüyle açık, geniş hak arama yolları, gözle görülebilir bir gerçeklik Atina sokaklarında... "Nükleer ve Kimyasal Silahlara Karşı Yunan Tıp Birliği" Başka-

nıyla görüşmek üzere gittiğim Üniversite Hastanesi'nde de bu gözlemi yansıtan görünümler vardı...

Yunanistan'da Türkiye'ye karşı ilgi ise, genel politiklik düzeyini de aşıyor. Tanıştığım, konuşabildiğim her kişide aynı konukseverlik, aynı sevecen yaklaşım ve yakınlığı gözliyorum. Lisede edebiyat öğretmeni olan genç Marianna, bana Akropolis'i gezdirirken, pek çok Yunanlı'nın, Yılmaz Güney'in "Sürü", "Yol" ve "Arkadaş" filmleriyle, Türkiye insanına duyduğu düşmanlıktan arındığını anlatıyor. Yakın zamanlara dek, tarih kitaplarında "Yunanistan halkının düşmanının Türkler olduğu", resmi görüş olarak yer alıyormuş. Bu ve benzeri görüşler, kısa bir süre önce okul kitaplarından çıkarılmış.

Çok sayıda "barış hareketi kuruluşu" var Yunanistan'da. Barış örgütlerinin en güçlüsü olan "Yunan Barış Komitesi", 1955'te kurulmuş. Örgütün 300 bin üyesi var. Genel Merkeze bağlı olarak 200 yerel kuruluş, etkin biçimde çalışıyor. Yunan Barış Komitesi, bir süre önce Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri'ne,, "askersel harcamaların azaltılması" için çağrı yapmış. Barış Komitesi'ni ziyaretimde, Genel Sekreter, uluslararası barış hareketinin yeni bir temasını yaşama geçirmeye çalıştıklarını belirtti: "Hükümetler yerine, halklar diplomasist."

Barış Komitesi Başkanı Evangelos Maheras, bu yıl Dikili Festivali'ne katılmış; Türkiye'de tanık olduğu konukseverliği ve coşkuyu dile getiriyor. Ayrıca, Türkiye Barış Derneği'nin hâlâ aklanmamış olmasının Yunan barışçılarındaki yarattığı sıkıntı ve üzüntüyü belirtiyor. (Maheras, bu yıl Haziran ayında aniden ölen Atina Üniversitesi Rektörü ve büyük barış savaşçısı Alkis Argiriadis'in yerine başkan olmuştu.)

Barış Komitesi'nin İkinci Başkanı ise, Emekli General Kostas Konstantinidis. 1961-64 yılları arasında, İzmir NATO Ka-

rargâhi'nda çalışmış. O döneme ilişkin en önemli anısı, Kıbrıs olayları sırasında Türkiye'de Yunanlılara duyulan tepkinin artması nedeniyle, bir Türk komşusunun, kendisini ve ailesini evinde saklayabileceğini belirtmesi... Bu emekli general ve barışsever insan, "İki ülke arasındaki sular ABD bulandırıyor" diyor. Ve Türkiye'deki barışsever emekli subaylarla tanışmak, ortak etkinlikler yapmak istediklerini söylüyor.

Evet, Yunan halkı savaştan, iç savaştan ve "Cuntacı Albaylar"dan çok çekmiş. Özellikle de analar... Bu yüzden, barış örgütlerinin yanı sıra, Yunanistan'da çok sayıda kadın örgütü var. Her siyasal hareket ya da parti, kendi barış ve kadın örgütünü kurmuş. Türkiye kökenli Yorgo'nun yalın deyişyle: "Burada her şeyden 3 tane var."

Kadın hareketinin en büyük kuruluşu olan "Yunanistan Kadınlar Federasyonu"nun 160 yerel örgütü ve 50 bin üyesi varmış. Federasyon üyeleri ve yandaşları, geçen yıl bir kampanyada Reagan'a 400 bin kartpostal göndermişler.

Salona girdiğimde ilk gözüme çarpan, kadınların yaka kartları oldu: Bu kartların üzerinde, Türk ve Yunan bayrakları yan yana duruyordu; aralarında uçan bir güvercin vardı. Salonun giriş kapasında düzenlenmiş olan kitap masasında, Nazım Hikmet, Yaşar Kemal ve Aziz Nesin'in Yunancaya çevrilmiş kitapları satılıyordu. Başlangıç olarak bu iki olgu beni gerçekten etkiledi.

Toplantı, Atinalı kadınların geniş bir katılımıyla gerçekleşti. Barış ve kadın örgütlerinin üst düzey yöneticileri de toplantıyı izlediler ve Türk-Yunan dostluğuna ilişkin görüşlerini, anılarını, deneyimlerini açıkladılar; Türkiye'de yürütülmekte olan barış ve demokrasi savaşımını övdüler. Televizyon, radyo ve çeşitli gazete görevlileri toplantıyı izlerken, halk türkülleri derleyicisi Domna Samlu, güzel sesiyle izleyicileri coşturuyordu. Domna Samlu da Türkiye kökenliymiş ve bir gün Türkiye'de konser verebilmeyi umuyordu...

"Benden Selam Söyle Anadolu'ya" diyen Dido Sotiri da oradaydı; bir kez daha Türkiye halkına selamlarını yollarken, toplantıyı izleyenler, iki halk arasındaki barış ve dostluğa katkıları nedeniyle kendisine teşekkür ediyorlardı.

Başka bir yazar -ve aynı zamanda hekim olan- Maria Sotiropoulou, Kıbrıs'ta öldürülen bir Türk çocuğundan esinlenerek yazdığı, "Kardeşimiz, Düşmanımız Türklere" adlı kitabını bana armağan ederken, dostluk üzerine duygulu bir konuşma yaptı. Başka bir hekim, "Nükleer

Yunanlı Kadınlardan Selam!

TÜRKİYELİ KADIN, ANA;

Bu toplantıyı gerçekleştiren kadın örgütlerinin üyeleri, çok sayıda kadın, bugün Atina'da toplandık ve biz Yunanlı kadınlar, bu toplantıyı sana, Türkiyeli kadına adıyoruz.

Birleşmiş Milletler'in 'Silahsızlanma 10 Günlüğü' çerçevesinde 24 Ekim "Barış İçin Kadınların Eylem Günü" dolayısıyla bugün bu mesajımızla, sevgili dostumuz, sana sesleniyor ve senden de karşılık bekleyerek, dostça elimizi uzatıyoruz.

Çünkü biz kadınlar, geçmişte halklarımız arasındaki savaş ve çatışmaların bedelini ağır ödedik. Kuşkusuz, aramızda o dönemlere tanıklık eden matem elbiseli kadınlar vardır.

Çünkü biz, Ege'yi barış ve dostluk denizi görmek istiyoruz. Halkları ayıran değil, tam tersine, halklar arasında iyi komşuluk ilişkilerini, karşılıklı güven ve saygıyı ilerleterek, halklarını birleştiren bir deniz olarak görmek istiyor ve bunun için mücadele ediyoruz. İki halkın karşılıklı yararına, ekonomik gelişmesine, daha iyi ve eşit bir yaşam sürmesine ilişkin düşlerimizin, hedef ve mücadelelerimizin, yabancı güçlerin dayattığı silahlanma yüküyle yıkılması için savaşım veriyoruz.

Çünkü biz, bu noktada da senin istemlerini ifade ettiğimize inandığımız; üstlere, nükleer silahlara çocuklarımızın yaşamı için karabasan olan tehdide karşı, barış ve güvenin, insanca iletişimin olduğu bir Akdeniz uğruna da savaşım veriyoruz.

Çünkü biz, Akdeniz sularının yıkadığı, en eski kültürlerin beşiği olan ülkelerimizi; demokratik özgürlüklere, insan haklarına ve insani değerlere saygı gösterilen, insanların düşüncelerinden dolayı kovuşturulmadığı ülkeler olarak görmek istiyor ve bunun için savaşım veriyoruz.

DOST TÜRKİYELİ KADIN,

Aynı idaelar için, aynı insansal değerler için savaşım veren sen de, en içten dostluk ve dayanışmamızı, komşumuz Türkiye'de sıcak barış ve güven güneşinin doğması için bizim de elimizden geleni yapacağımıza olan güvenle birlikte kabul et.

Atina 1.11.1988

Nükleer Savaş Karşı Kadınlar Örgütü (EGAK), Yunanistan Kadınlar Birliği (EGE), Yunanistan Ev Kadınları Birliği (SEN), Yunanistan Kadınlar Federasyonu (OGE), İlerici Anneler Örgütü (PEME), Yunanlı Hukukçu Kadınlar Birliği (EEN), Akdeniz Kadınları İçin Araştırma Merkezi (KEGME), Yunanlı Üniversiteli Kadınlar Birliği (SEE).

ve Kimyasal Silahlara Karşı Yunan Tıp Birliği" Genel Sekreteri Neni Stamati ise, çocuklarımızın, düşman değil, dost olarak yetiştirilmesini diliyor; bu amaçla, karşılıklı "çocuk konuk değişimi" öneriyordu. Çünkü, "oğlunun, komşu dostlara karşı yetiştirilmiş bir asker" olmasını istemiyordu...

Gecenin onur konuğu ve konuşmacıları olarak, Reha İsvan ve ben konuştuk. Reha İsvan, kendisi konuşmadı; çünkü çağrılı olmasına karşın, pasaport alamadığından gelemedi. Ama gönderdiği ses bandından iletili dinlendi ve Yunancaya çevrildi; çok da alkış topladı. Toplantı sonunda, "Yunanlı kadınların, Türkiye kadınlarna dostluk iletisi" okundu ve bu metnin Türkiye'de yayımlanma-

sı dileğinde bulunuldu.

İşte Kasım 1988 Atina'sından izlenimler böyle.. Yoruma gerek yok, Yunanistan, demokrasi yolunda önemli aşamalara ulaşmış. Ama halk, "Albaylar Darbesi"nin izlerini hâlâ taşıyor. "İlerici Anneler Örgütü" nün duvarını boydan boya kaplayan bir fotoğraf vardı: Cunta döneminde oğullarını yitirdikleri için yas giysileri içinde yürüyen analar görüntülüyordu. Bu kara giysili, kara yazgılı analar, başka kadınlar, başka analar için yürüyorlardı. Ve bugün, sık sık Türkiye'deki analarla birlikte çarpıyor Atinalı kadınların yürekleri... Ve onlar barış, dostluk, dayanışma için, Ege üzerinden Türkiye halkına ellerini uzatıyorlar...

Hangi Ankara

Seyfi Başkan

*Bin Yıl Bizans'a Bir Yarısı Kadar da Osmanlı'ya Başkentlik Yapan
Güngörmüş İstanbul'dan Başkentlik Misyonunu Devralan Ankara
Kentinin, kentsel ve mimarlık Değişim Süreci Üzerine Düşünceler.*

Ankara, Kurtuluş Savaşı'nın ardından **Dersaadet** gibi bir mitosu yıkarak 13 Ekim 1923'de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletine başkent seçildiğinde, 20-25 bin nüfuslu köy irisi bir Anadolu kasabasıydı. Ancak başkenti oluşu ile birlikte yüzlerce yıllık şans birdenbire döndü ve tarihi boyunca sahip olmadığı bir konuma kavuştu.

Cumhuriyet devletin kurucuları Ankara'nın modern, çağdaş bir kent olarak kurulması ve geliştirilmesini, Cumhuriyet rejiminin başarısıyla bir düşündüklerinden, kentte kısa sürede yoğun bir imar faaliyetine girildi. Bu imar faaliyeti, iki önemli talep üzerinde toplanıyordu. Birincisi, merkezi yönetimin gereksinim duyduğu yönetim yapıları; ikincisi de, bu sistemi yürüten personelin konutları idi. Bu amaçlarda ilk önce Ulus eski dokusu içinde, sonra Ulus yakın çevresinde daha sonra da Yenışehir gibi yeni oluşturulan merkezlerde çeşitli kamu hizmet yapıları ve konutlar yapıldı.

1920'lerin ilk yıllarına rastlayan bu erken imar faaliyeti Ankara'nın gördüğü ilk büyük yapım organizasyonudur. 1930'lu yıllara kadar süren bu süreçte, kentin biçimlenişinde toplu konut yapımının etkin rolü olmakla birlikte, esas olarak kenti makroform ölçeğinde biçimleyen ve etkileyen yapılar kamu hizmet yapılarıdır. O yıllar Ankarasının kent silüetinin genel çizgilerini bu tür yapılar çizmiştir. Özellikle de Ulus merkezi etrafındaki banka yapıları çok biçimlendirici olmuştur.

Bu yapılar, çoğunlukla geniş açıklıklı merdivenlerle çıkılan girişler, bol sütunlu, sivri kemerli anıtsal cephelerle Klasik Osmanlı mimarlığının yapı ve süsleme elemanlarını kullanan bir neo-klasik mimarlık ürünüydüler. Özellikle bir 'cephe mimarlığı'

şeklinde görülen bu üslup süreci Türk mimarlık tarihinde **I. Ulusal Mimarlık Dönemi** adı ile anılır. 'Ulusal Mimarlık' olarak nitelenmesine rağmen sütunlu anıtsal girişler ve görkemli cepheler gibi imparatorluk dönemlerinin nostaljisini yansıtan, otoriteyi simgeleyen formları ile bu üslup, ulusal olduğu kadar da halkçı ve ayrıcalıksız toplum anlayışını güden Cumhuriyet'in temel ilkeleriyle bir çelişki yansıtır. Bir başka deyişle de bir zaman devlet güdümünde resmen oluşturulan bu mimarlık,

1937'de Kızılay

kent estetiğine, Cumhuriyet'in dayandığı ilke ve düşüncelere biraz tersten bakan bir görüntü vermektedir.

1930'larla beraber başkent Ankara'da 'ikinci dönem' yapılaşma süreci başlar. Bu dönem, 1920'lerin sonlarından itibaren önce İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne, daha sonra da Ankara'ya 'yerleşen' Alman mimarlar ile onların yerli temsilcilerinin mimarlıktaki etkinlikleri belirlemiştir. Düz çatı, betonarme iskelet, yatay

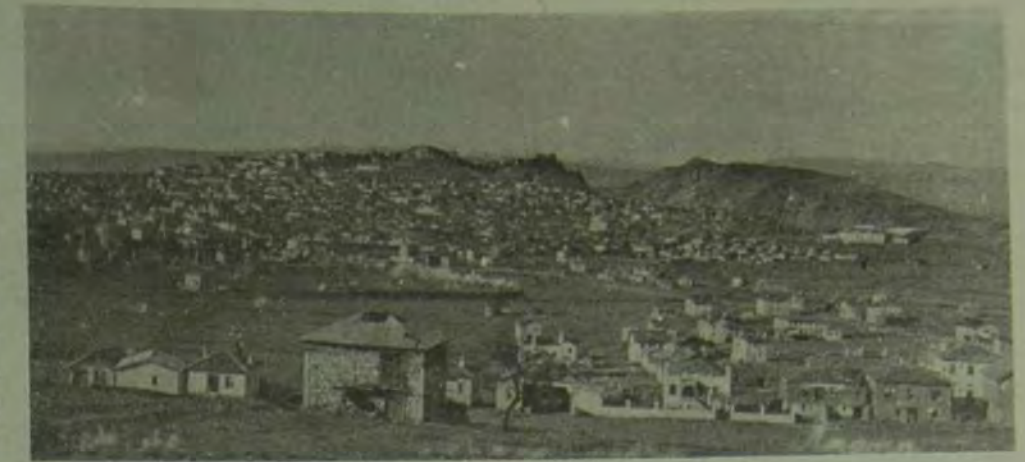
silmeler, asimetrik düzenlemeler ve masif kütlelerle formları oluşan, batıdan sloganları ile ithal edilen bu kübik mimariye yönelme Türk neo-klasizmine batı neo-klasizmini tercih anlamını da taşır. Fakat bu tercih sürekli olmamış, 1920'lerde I. Ulusal Mimarlık Dönemi'ne kaynak olan düşüncelerin 1940'larda yeniden uyanmasıyla ortaya çıkan **II. Ulusal Mimarlık Dönemi** üslubuna yerini bırakmıştır.

Ankara'da bu mimarlık serüvenleri devam ederken biz tekrar 1920'li yıllara dönelim: Cumhuriyet'in ilanının ardından yapılan yapıların görsel ve yapısal yetersizliği, dağınık rastgele yer seçiminin kentsel makroformu dağıtması, bir süre sonra genel bir plan disiplini zorunlu kıldı.

Bu nedenle 1927 yılında dönemin ünlü kent plancıları J. Brix, L. Jausseley ve H. Jansen'e Ankara imar planı ısmarlandı ve sonuçta da bu üç plancının teklif projeleri içinde verileri en iyi kullanan olduğu düşünülen Jansen'in projesinin uygulanması kararlaştırıldı. Jansen'in planının ardından da Yenışehir'de Devlet Mahallesi ve Bakanlıklar'ın yapımına başlandı ve 'yeni Ankara' şeklinde gelişen Yenışehir'in temeli atılmış oldu.

Cumhuriyet yönetiminin 1920'li yıllar boyunca çeşitli şekillerde destekleyerek, tercih ettiği I. Ulusal Mimarlık Üslubunun, Ankara'nın kurulmasında Cumhuriyet devriminin mimarlığı olma niteliğini koruyamamasında ve yerini Alman kübik mimarisine bırakmasında en büyük neden olarak bir kent imar planı önerisi getirememiş olması görülmektedir. Alman etkisinin yaygınlaşmasının ve I. Ulusal üslubun yerini almasının nedeni de bu noktadan hareketle, kendi imar planını da beraberinde getirmesine bağlıdır. Zaten süsleme öğelerinin kuruluşundan ve 'cephe' den öteye gidemeyen I. Ulusal üslubun bir kent planlaması olgusunu ortaya koyması da mümkün değildi.

1940'ların sonuna gelindiğinde artık Ankara metropol görünümünü kazanmaya başlamıştır. Jansen Planı'nın büyük bir kısmı gerçekleşmiş, kentin ana arteri olan Atatürk Bulvarı sağlı sollu sıralanan banka ve kamu yapılarıyla donanarak ilk mimari gömleğini giymiştir. Kentin bu hızlı gelişimini ve nüfus artışını hesaplayamayan, öngöremeyen yönetimlerin yüzünden Ankara'nın ilk konut ve alt yapı problemleri de bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Hele 300.000 kişilik nüfusa göre planlanan Ankara'da daha 1945'de nüfusun yarım milyonu geride bırakması ile iş içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu durum bugünkü Tandoğan Meydanı'na 'arsilulusal hava meydanı' tasarlayabilecek kadar dar görüşlü, ufaksuz bir düşüncenin de iflası demektir.

1928'de Ankara Kenti

nişmaya başlamıştır. Bu tarihler, tüm toplum katlarında olmasa da giyilen elbiseden, yaşanılan ev içine, oturlan yapıdan, kent düzenine kadar Türk ulusunun bünyesini etkileyen, değiştiren bir köşebaşdır. Ankara'nın bu tarihten sonraki kentleşme ve plastik gelişim öyküsüne devam etmeden önce geçen dönemlerin bir değerlendirmesini yapmak doğru olacaktır.

1920'lerde başlayan ve 1950'lere kadar süren Ankara'nın ilk dönem kentleşme süreci, yapıların yüzeysel süslemelerinden kent ölçeğine kadar tüm yönelim ve uygulamalarıyla arkaik bir ele alış dönemidir. Bir kere bu dönemde, yapı ölçeğinde ya da kent ölçeğinde egemen olan üsluplar ve eğilimler dışında, ünik kalan fakat değişik mesajlar veren yapılar da yapılmıştır. Bu durum tam bir arkaik tanım karakteridir. Yine bu karakter içeriğine uygun olarak bu dönemde, akademik pozitivistlikten mesle-

liğin serüveni, sanıldığı gibi hiç bir zaman tek sesli olmamıştır. Bu yılların Ankarası, yakında kaybettiğimiz Prof. Sedat Hakkı Eldem'in "...cetvel caddeler, esmer binalar..." şeklinde hermetik bir ironiyle ifade ettiği işlevle estetiğin birbiriyle mücadele-sini yansıtan bir görünüme sahipti. 1920'lerde ön planda olan 'cepheci' anlayış 1930'larda yerini 'kübizm'e bırakmış ardından tekrar 'cephecilik' uyandırılmaya çalışılmışsa da, bu çaba tutmamıştır. Dönem sonunda da ortaya birbiriyle ilgisiz görüntülere sahip toprak ve kül rengi yapıların oluşturduğu bir garip kent silüeti çıkmıştır. Yine bu yıllarda Ankara kent estetiğine giren önemli öğelerden biri de anıthekellerdir. Ulus Meydanı'ndaki Atli Atatürk Anıtı bu artistik kavramın ilk örneği olarak bir yolu açmıştır. Yenışehir'deki Güven Anıtı da Ankara manzarasına o günlerin bir armağanıdır. Bu anıt döneminin kent estetiği anlayışının da çok güzel bir anlatımıdır. Çünkü Cermensoylu heykeltıraşlar bu anıtta kendi efsanelerinden çekip aldıkları Cermentiplerile ne kadar Türk Kurtuluş Savaşı'nı anlatabilmişlerse, yine kendi kullarlarından gelen mimarlar da bu dönemde, o kadar, Türk 'ulusal mimarlık'ını ortaya koyabilmişlerdir.

Takvimler 1950'li yıllara geldiğinde dönemini çoktan tamamlayan II. Ulusal Mimarlık Üslubunun ardından batılılaşma yolunda yeni bir adım olan **Uluslararası Üslup** Türk mimarlığını etkisi altına almaya başlar. Türk mimarlarının yorumunda realize olan bu üslup batının çağdaş mimarlık teknolojisini Ankara'ya taşır. Bu yılların enteresan bir oluşumu da, mimarlıkta artık çoktan terk edilen kübik eğilimlerin diğer plastik sanat dalları olan resim ve heykelde görülmeye başlamasıdır. Yeni eğilimlerin araştırıldığı erken 1950'lerde Yenışehir ve Bakanlıklar çevresi, eski do-ku Ulus ve civarına alternatif bir merkez durumuna gelmiştir. Ancak yeni oluşan merkezler yanısıra Ulus'ta da önemli yapıların yapıldığı görülür. Bu yıllardaki bir

1933-34 Emlak Bank-Ulus

1950'li yıllar, bütün Türkiye için önemli bir tarihtir. Bir anlamda dönüm noktası niteliği de taşır. Türk insanı bu tarihsel kavşakta yeni politik kabulleri ile birlikte yeni yaşam anlayışları ve standartlarıyla da ta-

ki mükemmeliyetçiliğe kadar çeşitlenen pek çok mimarlık eğilimi de yer alıyordu. Bu nedenle 1950'lere kadar gelen Ankara kent estetiğinin, bir başka deyişle de bu kavramın büyük dilimini ifade eden mimar-

başka enteresan olay da, örgütlenme sorununu çözen mimarların devam edegelen imar ve yapılaşma faaliyetlerine kurumsal mesleki kontrollük olgusunu getirmeleriydi: 1950'li yıllar bir alma, aktarma yıllarıdır. Hazmetme ise takip eden on yıl içinde olmuştur. Toplumsal dinamiğin en devinimli yılları olan bu dönemde, kırsal kesimden kentlere göç başlamış, bundan nasibini alan Ankara'da da gecekondu sorunu büyük boyutlara ulaşmıştır.

1960'larla beraber yeni bir tür rasyonalizmi ve fonksiyonalizmi gündeme getiren "Ulaslararası Üslup", Ankara'ya Ankara taşı kaplı esmer yapılardan sonra betonun yapı bütününe egemen olduğu, cam yüzeylerin arttığı 'ikinci kuşak' bir estetik görüntü kazandırır. Aslında 1950'lerin sonlarından beri varlığını hissettiren bu yeni biçimci teknik üslup 1970'li yıllarda olanca ağırlığını koymuş, özellikle büyük kamu yapıları yoluyla 1980'li yıllarda da Ankara yapılaşmasında etkinliğini sürdürmüştür. Değişik yıllarda fakat 'aynı dönemde' Kızılay Emek İşhanı (1959), Büyük Ankara Oteli (1960), Stad Oteli (1962), Hacettepe Üniversitesi Merkez Kampüsü (1965), Daniştay (1968), İş Bankası Genel Müdürlüğü (1978), Atatürk Kültür Merkezi (19-81), Kızılay SSK İşhanı (1983), Halkbank Genel Müdürlüğü (1983), Ankara Kulesi (1985), Hilton Oteli (1986), Halkbank Genel Müdürlüğü (1983), Ankara Kulesi (1985), Hilton Oteli (1986) gibi yapılar kent görünümüne çoğu Ankara taşı kaplı 'birinci kuşak' 'esmer yapılar' dan çok farklı bir görünüm kazandırmıştır. Bu noktada, aynı dönem içinde ele alınan; Cam yüzeyleri daha fazla olan yazın sıcağından bunaltan, kışın soğuktan donduran Ulus ve Kızılay İşhanı gibi ilk kuşak yapıların ardından Daniştay ve Stad Oteli yapılarıyla örneklenen bu dönemin ikinci kuşak yapıları, küçülen pencereleri ve daralan açıklıklarıyla Ankara iklimine daha uygun bir niteliğe bürünmüşlerdir.

1960'lardan sonra Ankara'nın mimari gelişimi ve değişimi geçmişteki dönemlere göre daha 'planlı' olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri kentin mimari biçimlenişini belirleyen tek patron olan devletin yanı sıra bu yıllarda işe özel sektör de büyük programlı yapılarıyla girmiştir. Yıllardır sürdürülen devlet standartları yanında bu yeni patronların istek ve yaptırımları da yapım faaliyetine canlılık getirmiş, yeni bir yapım dinamiği yaratmıştır. Yapı teknolojisi, araç ve gereçler de bu bağlamda nitelik ve nicelik yönünden gelişmiş, bu alandaki seçenekleri çoğaltmışlardır.

Hele 1970'lere gelindiğinde, yeni yapı teknolojileri ve yeni beğeni oluşumları yapısal ve kentsel gelişmeyi derinden etkile-

1941-Ulus.

miş, Ankara kent plastiği o güne kadar geçirdiği değişimlerden çok daha büyük değişim sürecine girmiştir. Ankara'nın 1920-1940 yıllarındaki ilk büyük kamu yapılaşmasından sonraki ikinci büyük kamu yapılaşma dönemi olan 1980'ler ise bu değişimin doruğa ulaştığı yıllar olmuştur. Ancak, çok sayıda ve önceki dönem yapılarından nispeten Ankara'ya daha uygun yapıların yapıldığı bu yıllarda, metropol belediye şeklinde örgütlenip bir kısım görevlerini ilçe belediyelerine dağıtan Ankara Belediyesi'nin hafifleyen yükü nedeniyle yapım faaliyetinin daha kontrollü, planlı ve yeterli olması beklenirken, çalışmaları kent gelişiminin gerisinde kalmıştır. Büyükşehir Belediyesi'nin 'iş'lerini paylaşan ilçe belediyeleri de bu çerçevede içinde, çözüm bekleyen bir yığın konuyu özellikle de konut ve altyapı problemlerini bir kenara bırakıp geçici kent makyajına yönelik işlerle meşgul olmuşlardır. Yerel yönetimlerin böyiesi etkisiz çalışmaları sonucunda da 300.000 kişilik bir nüfusa göre planlanan Ankara imar planı, nüfus 3.000.000'u aşınca pek çok yerinden delinmiştir. Kent banliyöleri birbiri ile birleşmiş, Batıkent ve benzeri toplu konut programları da nüfus yoğunluğunu dengelemeyi başaramamıştır.

Ankara kent plastiği içinde öteden beri anıt-heykellerin yeri çok önemli olmuştur. 1950'lere kadar yoğun bir şekilde süren Atatürk Anıtı furysı, 1980'lerden sonra da tekrar canlanmış, dönemin hal ve gidişinin ruhuna uygun olarak pek çok kamu yapıları bu heykellerle 'süslenmiştir'. Bu konuyla ilgili düşünceler bir yana, zamanla estetik beğeni düzeyinin gelişmesi beklenirse de görülmüştür ki şu son zamanlarda yapılan çoğu heykel de vaktiyle yapılan heykellerin artistik ve estetik 'kalite'si tutturulamamıştır. Kent içi çevre düzenlemelerinde de estetik düzeyinin varlığı kuşku götürür çalışmalar yapılmıştır. Sözgelimi küçücük Kuşlupark'ın ortasına, bu yazının yazıldığı sırada yıkılan koskocaman beton bir 'boğaziçi köprüsü' oturtulmuştur. Daha altyapı

sorunları 'çözülemedi' Altındağ sokaklarına kadar 'pembe kaldırım' döşenmiş, bir yığın öncelikli sorun gözardı edilerek Çankaya'ya bir kent fallusu gibi 'Ankara Kulesi' dikilmiştir. Daha verilmesi mümkün böylesi bir sürü lüks ve güzel olmayan örneğin yanında kent plastiğinde estetik tercihlerin değişebildiği de görülmektedir. Heykeltıraş Kuzgun Acar'ın Kızılay Emek İşhanı cephesindeki "soyut Kompozisyon"u, Heykeltıraş Hüseyin Gezer'in Emniyet Genel Müdürlüğü yanındaki parkta yer alan "Polis Şehitleri Anıtı" ve yine heykeltıraş Burhan Alkar'ın Sakarya Caddesi'ndeki "Soyut"u bu 'estetik değişimler' sonucunda, yapılacak 'yeni düzenlemeler' için kaldırılmıştır.

Sonuçta; 65 yıllık bir başkentlik öyküsü olan Ankara'ya şöyle bir baktığımızda, hiç bir dönemde 'kent estetiği'nin kendi başına düşünülmendiğini görüyoruz. gerçi 1920'li, 1930'lu yıllarda hatta 1940'lı yıllarda devlet eliyle bir 'tek modelcilik' uygulanmış ve bu güdümlü üslupçuluk bir beğeni düzeyi yaratmışsa da bu beğeni düzeyini ifade eden estetik ölçüler kent dönemleriyle sınırlı kalmışlardır. Bu ve takip eden dönemlerde kalıcı imgelere sahip kent estetiği değerleri oluşturulamamıştır. Sözün gelii, 1935'de Kızılay'a yapılan "Güven Anıtı"nın figürlerine ölçüde Türk kurtuluş savaşının gerçek birer imgesi olabilmişlerse, Kızılay'la Ulus arasındaki bulvar boyuncasızlanan esmer yapılar da o ölçüde genel Türk estetik beğenisinin imgelerini yansıtabilmişlerdir.

Dünün Ankarası hakkında düşünmek ve değerlendirmek yapmak görünen ve yaşanan veriler ışığında kolaydır. Ancak, bugünkü oluşumun ve birikimin gelecekte nasıl bir kent kültürüne temel olabileceğini söylemek ya da en azından düşünmek kanımca çok zordur. Hele yıldan yıla değişen istek ve gereksinimler ve bunların nasıl çözümlenebileceğine ilişkin düşünceler nasıl bir gelecek hazırlayacaktır? İşte bu soruyu cevaplamak sanırım ilkinden çok daha zor olacaktır. □

Sağlık Personeli ve Sendikalaşma

Dr. Ata Soyer

GİRİŞ

Çağdaş bir örgütlenme tipi olan sendika, tüm meslek grupları gibi sağlık personeli arasında da tartışılıyor. Bu konuda çok net perspektife sahip olunduğu söylenemezse de, konuyu tartışan kesimlerin çoğalması ve yaygınlaşmasına paralel olarak bir netleşme sürecinin yaşandığı belirtilebilir. Bundan böyle, tartışmaların daha somut taleplere ilişkin sürdürülmesi ve alternatiflerin yaşama geçirilmesinin gerektiği kanısındayız.

Sağlık personelinin emeği, oldukça nitelikli sayılabilecek bir emektir. Eğitimin uzun ve zor olmasının yanı sıra, üretilen ürünün toplumsal maliyeti, başka ürünlerin toplumsal maliyeti ile kıyaslandığında yüksektir. Çünkü, uğraşılan nesne doğrudan insandır, insan yaşamıdır. Bir insanın yaşamının kurtarılması, sağlığının düzeltilmesinin toplumsal maliyetini, başka neyle kıyaslayabiliriz? Ayrıca, sağlık hizmetlerinin sürekli olması, sağlık personelinin hizmeti zaman sınırı olmaksızın yapması, meslek ile yaşamı iç içe geçmiş bir insan tipi oluşturmıştır. Tıpkı öğretmenler gibi, sağlık personeli de yaşamı büyük ölçüde meslekleri tarafından belirlenen bir insandır. (1)

Ancak mesleğin dışında yaşamı belirleyen, bir takım nesnel süreçler vardır ki, sağlık personeli bu nesnel süreçlerden etkilenmektedir. Sınıfsal ayrışma, tekelleşme, özelleşme vb. gibi. Cumhuriyet sonrası sağlık personeli, özellikle hekimler diğer çalışanlara kıyasla daha ayrıcalıklı bir konum sürdürmüşlerdir. Sayısal olarak da azlığın verdiği avantajla, uzun süre sınıf atlama gücüne sahip olmuşlardır. 1980'lere geldiğimizde çeşitli nedenlerle bu ayrıcalığını yitirmeye başlamış, bunun sonucu toplumsal bir dönüşüm içine girmiştir. Bir yandan kamu sağlık hizmetlerinde çalışan personelin giderek yoksullaşması, çalışma koşullarının olumsuzlaşması sonucu özel sağlık kuruluşla-

rına yönelme, diğer yandan sağlık alanındaki tekelleşme sürecinin yoğunlaşması ile sağlık alanına dışarıdan akan sermayenin yavaş yavaş bu alanda etkin olarak, sağlık personelinin özel kesimde de birer ücretliye dönüştürmesi. Yine, özel sağlık kuruluşlarında tek tek kurtuluşu arayan personel için, "denizin bitmesi". Bu süreçlerin sağlık personelinin emekçi, esnaf ve işveren diye ayrıştırdığını söyleyebiliriz. Bu ayrışma, sağlık örgütlerinde önemli başka bir ayrışmayı gündeme getirmektedir. Aynı meslekten olduğu halde, büyük sağlık merkezlerinde işveren durumunda olan hekim ile onun yanında çalışan ücretli hekimlerin aynı mesleki çıkarlara sahip olduğu söylenebilir mi? Yine, aynı şekilde, bir ecza deposu sahibi ile yanındaki eczacıların ne gibi ortaklıkları olabilir? Bu sıkıntı, mesleki örgütlerimizde henüz çok yoğun olmasa da, sıkıntılı bir şekilde yaşanmaktadır. Farklı ekonomik ve sosyal çıkarlara sahip kesimlerin, ortak noktasını bulmaya çabalamak gibi misyonlar yüklenmek istenmektedir, odalara, derneklere. Ortaçağın

lonca tipi örgütlenmesi anlayışındaki odalar, yönetimlerini alan ekiplerin niteliğine göre tavır alma eğilimindedirler. Bu çerçevede aynı meslek grubu içinde esnaf odası, işveren kuruluşu ya da bir işçi/ücretli örgütü gibi birbirinden farklı yaklaşımlar ortaya çıkabilmekte veya genellikle olduğu gibi bu farklı çıkar gruplarının ortak noktalarını birleştirmeye çalışan "sade suya tirit" bir yapı! Bizler, odaların ve diğer sağlık örgütlerinin önemini göz ardı etmeksizin, sosyal ve ekonomik çıkarları türdeş olan insanların aynı çatı altında birleştiği sendikalarda örgütlenmek istiyoruz. Doğal ki, bu sendikalar yukarıda belirtilen nedenler doğrultusunda işçi sendikaları da olabilir, işveren sendikaları da. Nitekim, Uruguay'da 1981'de sağlık personeline örgütlenme hakkı verildiğinde 56 işçi sendikasının yanında, 3 de işveren sendikası kurulmuş.

Sağlık personelinin son zamanlarda, sendikalaşmaya yoğun ilgisinin bir nedeni, sanırım özelleştirme politikalarının değişmez bir unsuru olarak gündeme getirilen sözleşmeli personel olgusu oldu. Sağlık

Hizmetleri Temel Yasası'nın sağlık personeli için en önemli noktası, verimlilik yaklaşımı doğrultusunda gerekli manüplasyonlara olanak sağlayan sözleşmeli personel statüsündeki insanlardan oluşan sağlık işletmeleriydi. Sağlık personeli, iş güvencesinin yok olması anlamına gelen bu yasaya karşı mücadele ederken, sendikalaşmanın daha fazla gereğine inan- di. "Bir musibet, bin nasihattan iyidir".

NASIL?

Sendikalaşmanın gereğine inanıyoruz. Pekî, nasıl sendikalaşacağız? Somut adımlar ne olacak? Bu sorunlar, henüz sağlık örgütlerinin net olarak yanıtlanmış değil ama bazı olasılıklar üzerinde tartışmak mümkün.

Şu anda özel kesimde, sağlık hizmetleri çalışanları için iki sendika var: Türk-İş'e bağlı Sağlık-İş ve bağımsız Tüm-Has-İş. Ayrıca, özel kesimde çalışanlar için sendikalaşma yasağı yok. Daha somutlayacak olursak, İstanbul Tabip Odası'nın "Sendikalaşma" panelinde DİSK'e bağlı Sosyal-İş Sendikası Başkanı Özcan Kesgeç'in sözünü ettiği bir alternatif var zaten. Şöyle ki; sağlık iş kolunda işçi statüsünde 30.850 işçi var, bunların yüzde 51'i sendikası (yaklaşık 14 bini Sağlık-İş'te 575'i de Tüm-Has-İş'te), bunların 8 bini SSK bünyesinde ve geri kalanı SSK dışında, sendikası kurulabilir. Bu, birinci alternatif. Yine, örgütlenmiş bu 20 bin dolayındaki sağlık personelinin kuracağı bir sağlık sendikası, ikinci alternatif olabilir. Bir üçüncüsü ise, mevcut sendikalarla oluşturulabilecek bir birliktelik içinde sendikalaşmadır.

Bu alternatifler, aynı konumda olup da biri sendikalaşma hakkına sahip, diğeri bu haktan yoksun iki kesim yaratıp, psikolojik-sosyal bir baskı nedeni olabilir⁽²⁾.

Gelelim, kamuda çalışanlara: Kamu sağlık çalışanları 1965'de çıkan 624 sayılı yasa ile diğer kamu çalışanları gibi sendikalaşma hakkına ulaşmış ve çeşitli sendikalar kurmuşlardır. O dönemdeki örgütlenme potansiyelini yansıması açısından kurulan sendikaları sıralamak istiyoruz: Türkiye Memur Hekimler Sendikaları Federasyonu (İst. 1967), Türkiye Sağlık Personelleri Sen. (Ank. 1965) Türkiye Sağlık Memurları Sen. (Ank. 1965), Türkiye Sıtma Eradikasyonu Personeli Sen. (Ank. 1965), SSK Hekim ve Eczacılar Sen. (İst. 1965), Türkiye He-

kimler ve Eczacılar Sen. (Ank. 1965), Sağlık Müesseseleri Memurları Sen. (Sivas, 1965), İstanbul Memur Hekimler Sen. (1965), Diyarbakır Sağlık Personeli Sendikası (1965), Türkiye Hemşireler Sen. (Ank. 1965), SSBY Merkez ve Taşra Teşkilatı Memur ve Hizmetlileri Sen. (Ank. 1965), Türkiye SSK Hemşire, Ebe Sağlık Memuru ve Laborantları Sen. (İst. 1965), İstanbul Florence Nightingale Yüksek Hemşirelik Okulu Öğretim Üyeleri ve Yardımcıları Sen. (1965), Türkiye Hemşire, Ebe-Sağlık Memurları Sendikası (İst. 1965), Türk Veteriner Hekimleri Sen. (Ank. 1965), Türkiye Tıbbi Teknologlar Sen. (Ank. 1966), Devlet Sağlık Örgütleri Öğretim Eğitim ve İdari Hizmetler Sen. (Ank. 1966), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Memur Hemşire Laboratuvar Teknisyeni ve Diğer Mensupları Sen. (1966), Türkiye Yardımcı Tıp Personeli Sen. (Ank. 1966), Türkiye Sağlık Tesisleri Personeli Sen. (Ank.

1968), Türkiye Sağlık Personeli Sen. (İst. 1968).

(2) Çok kısa bir süre içinde bu kadar sendika kuran sağlık personeli, örgütlenme hakkı söz konusu olduğunda çalışanların bu hakkı nasıl sahip çıkacağına en somut örneğini vermişlerdir. Ancak, 1971 sonrası, kamu çalışanlarına sendika hakkı tanıyan Anayasa'nın 46. maddesi iptal edilerek, getirilen 119. madde ile kamuda çalışanlara sendikalaşma hakkı yasaklanmıştır. 1980'lerde ise durum oldukça ilginç. İlk olarak, Prof. Dr. Alpaslan Işık'ın te- bit ettiği bir açık var, Anayasa'da. "1982 Anayasası'nda, eski Anayasa'dan farklı olarak, memurların sendikalara giremeyeceklerine ilişkin herhangi bir yasak hükmü bulunmamaktadır. Buna karşın memurların sendika kurma hakkının açıkça tanındığı da söylenemez. Bu hakkın varlığı Anayasa'da yer alan temel hak ve hürri-

yetler gibi genel hükümlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, temel bir hakkın Anayasa'da zikredilmemiş olması, o hakkın yok olduğunu göstermez, yalnızca anayasal güvenceden yoksun olduğunu gösterir." (4) Anayasanın yanı sıra, 657 Sayılı Devlet Memurları Yasası'nda da sendika hakkına ilişkin açık bir yasak bulunmamaktadır. Toplu davranış ve grev hakkı yasaklanmıştır. Türk Ceza Yasası'nda da, memurların sendika kurmaları ve kurulan sendikalara üye olmaları, herhangi bir ceza yaptırımına bağlanmış değildir. 236. maddesinin yasakladığı toplu hareket, grevdir. Türkiye'nin üye olduğu Avrupa Konseyi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi, silahlı kuvvetler ve polis mensupları ile üst düzey görevliler haricinde, "herkese çıkarlarını savunmak

için başkalarıyla sendika kurma, sendikalara üye olma özgürlüğü" tanınmıştır. Türkiye'nin de onayladığı bu sözleşmenin 19. maddesi, ilk sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri güvence altına almak için Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı kurulmuştur. Bireysel başvuru hakkının da kabulü ile, bu özgürlüklerin tanınmadığı durumlarda, Avrupa İnsan Hakları Divanı'na gitme hakkı söz konusudur. Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) 87, 98 ve 151 sayılı sözleşmeleri de, kamu personeline sendika kurma ve üye olma hakkı tanımıştır. (4) Ek olarak, 149 ve 157 sayılı sözleşmeler, sağlık personelinin hakları ve çalışma koşulları konusunda düzenlemeler getirmiştir. Tüm bunlardan yola çıkarak, memurlara sendika yasağı yasalarımızda olmaması ve uluslararası sözleşmelerde bu hakkın ta-

nınması sonucu, bir hak olarak net biçimde düzenlenmemesine karşın, kamu çalışanlarının ülkemizde varolan sendikalara girebilmesi ya da sendika kurması mümkündür diyebiliriz.

TERCİHLER

Bu alternatifler karşısında sağlık meslek mensuplarını odaları, dernekleri ne yapabilir? Tartışılması gereken nokta bu. Sağlık örgütleri, herşeyden önce bu konuyu gerek üyeleri, gerekse diğer sağlık meslekleri ile tartışmalı, üyelerinin bu konudaki eğiliminin genel bir profilini çıkarmalıdır. Yukarıdaki alternatifler içerisinde yada başka alternatiflerin gündeme getirilmesi, ancak ondan sonra belirlenecektir. Bu tartışmanın sendikalaşmaya karar verip vermemekten ziyade, sendikalaşmanın nasıl olacağı biçiminde olması önemlidir. Örgütlenme hakkının serbest bırakıldığı 1965 yılında sağlık personelinin gösterdiği tepki bunun olumlu bir kanıtıdır. Ayrıca, gidererek ücretinden başka geçinme olanağı kalmayan sağlık personeli sayısı önemli bir orana ulaşacaktır. Bir de uluslararası örnekler var, bizim beklemeyi istememizi haklı kılan. Batı Avrupa'da Norveç ve İsveç bir yana bırakılırsa, sendikalaşma oranı sağlık personeli arasında yüzde 10-25 arasındadır.

Sendikalar oluşunca odalar, dernekler ne olacak? Önemli bir soru da, bu. Diğer ülkelere baktığımızda, odalarla sendikaların birarada bulunduğu ya da bu örgütlerden sadece birinin bulunduğu örnekler görmek mümkün. Örneğin, Danimarka'da oda tipi örgütlenme olmadığı, İngiltere'de iki tip örgütün bir arada bulunduğunu görüyoruz. Gerçekten emek bilincinin olduğu toplumlarda sendikaların varlığı, odaları işlevsiz bırakmayacaktır. Ülkemiz için bir varsayım yaparsak, sağlık personelinin haklarını savunan, toplu sözleşme ve grev hakkına sahip bir sendika, odaların işlevini meşuriyet sonrası eğitimin düzenlenmesi, serbest piyasada yada kamuda sağlık personelinin birbirleriyle ve vatandaş ile ilişkilerini düzenleme ile sınırlayabilecekler. Örneğin, Tabip Odalarının çok güçlü olduğu ABD'de, American Medical Association (Amerikan Tabipler Birliği) işyeri ve işkolu düzeyinde toplu sözleşmelere katılmaz, ancak sağlık sistemi ve hekimlerin eğitimi konusunda güçlü bir odadır. İngiltere'de ise, sendikaların varlığına rağmen, British Medical Association (İngiliz Tabipler Birliği) ve British Dental Association (İngiliz Dişhekimleri Birliği) hükümette, birimlerde oluşturduğu komitelerle, çalışma koşullarının iyileştirilmesi

konusunda pazarlık yapma yetkisine sahiptir. Ülkemizdeki sendikalaşma ve oda örgütlenmesinin olduğu koşullar, oda-sedika ilişkisinin niteliğini de belirleyecektir.

Bir sorun da, oluşacak sendikanın işkolu mu, meslek mi temelinde olacağıdır. Ülkemizde sendikal örgütlenmenin işkolu düzeyinde olmasına, bizlerin de şimdilik bu biçimin doğru olduğu kanaatimize karşın, gelişmenin koşullara bağlı olduğunu, önemli olanın sendikal örgütlenme hakkının kazanılması olduğunu, dolayısı ile bir model fetişizmi yapmanın gereksiz olduğunu söylüyoruz. Sendikalaşma hedefini önüne koyan sağlık personeli, önce gereksinimini ortaya koymalı, sonra ona uygun modeli tartışmalıdır. Bu, meslek temelinde örgütlenen personelin federasyon biçiminde bir araya gelmesi ile de olabilir, işin başında işkolu düzeyinde sendikalaşma biçiminde de olabilir. Biçim ne olursa

olsun, sendikalaşma mücadelesinin birlikte olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bugün, bizler, Tabip Odaları olarak hekimlere sendika hakkı ile mücadele perspektifimizi sınırlarsak, bu eksik ve yanlış bir tercih olacaktır. Başarıya ulaşma olasılığı yüksek tavrı, tüm çalışanların örgütlenme hakkının savunulması ile mümkündür.

Odalarda, derneklerde, kitle örgütlerinde bu sorunlar çözümlenmeye çalışılırken yapılması gereken, mevcut örgütlülük düzeyini yükseltmek ve yaygınlaştırmaktır. 1980 sonrası bulunduğumuz örgütleri, hatıta kişiliklerimizi belirleyen bir süreç yaşadık: Depolitizasyon. Çeşitli araçlarla gündeme getirilen depolitizasyon kitle örgütleri üzerinde, bir yandan örgütlerin işlevsizleştirilmesi ile kitesinden kopartma, diğer yandan toplumsal muhalefete kendi alanından katkılar yapılmasının azaltılması/engellenmesi gibi etkiler yaratmıştır. (5)

Kitle örgütleri sınırlı bir alanda, günlük bürokratik işlerle uğraşan, düzenin bir uzantısı, kitleleri yoğun bir hareketsizlik içinde olan birer "uzlaşma" örgütüne dönüştürülmek amaçlanmıştır. Depolitizasyonun yoğun etkilerinin kırılması konusunda, kitle örgütlerinin yapacakları, aynı zamanda sendikalaşma yolunda da önemli katkılar oluşturacaktır. Bu anlamda kiteselleşme perspektifinin dışına çıkmadan, depolitizasyonun etkilerini kırmaya yönelik çalışma yapılması gerekir. Sendikaların olmadığı durumlarda, kitle örgütlerinin niteliği daha da bir önem kazanmaktadır. Kitle örgütlerini, meslek odalarını birer devlet dairesi, bürokratik örgüt gibi algılayıp, sendikalaşmayı savunmak önemli bir çelişkidir. Bir meslek odasının/kitle örgütünün, adının sendika olup olmamasından öte, özünü belirleyen, kapsadığı kitlelerin çıkarlarını/haklarını savunup savunmaması ve bu kitlelerin örgütte söz ve karar sahibi olup olmamasıdır. Eğer içinde bulunduğumuz yapılarda kitlelerin taleplerini savunabileceğimiz, onları söz ve karar sahibi yapabileceğimiz kanalları oluşturamıyşak, hedeflediğimiz sendika konusunda çok içten olmadığımızı söylemek doğru olur. Ülkenin genel demokratikleşmesinden yana olan, oda (örgüt)- içi demokrasinin kanallarını kurarak temsil ettiği kitlenin tüm potansiyelini örgüte akıtmaya çabalayan, örgüt (oda) içinde oluşan olumlu havanın sadece oda (örgüt) içinde kalmayıp birimlere de taşınması çabası içinde olan, bu yapıları birer kültürel-sosyal-alternatif örgütler haline getirmeyi amaçlayan anlayışlar, sendikalaşma konusunda, sendikal olmayan örgütlerinde yapılması gereken bilincinde olanlardır.

Sağlık personelinin sendikalaşması, toplumun da yararına. Çalışma ve yaşam koşullarında daha fazla söz sahibi bir sağlık personeli, mücadelesi sonucu oluşturacağı olumlu ortamın, toplumun sağlığının iyileştirilmesinde önemli bir katkı olacaktır. Daha iyi ücret koşullarında, bakabileceği kadar hasta bakan mesleğine ve topluma yabancılaşmamış bir sağlık personeli, halkın sağlık hizmetlerini daha iyi koşullarda almasını da güvence-sidir. □

1. Yıldırım Koç, "Hekimler ve Sendikalaşma", ATO söyleşi, 6.1.89.
2. Özcan Kesgeç, "Sağlık Personeli ve Sendikalaşma", İTO Paneli, 18.3.89.
3. Hayrettin Kalkandelen, "Sendikalar ve Kamu Hizmetlerinde Sendikacılık", Ankara 1968.
4. Egit-Der Uzmanlar Kurulu Raporu, "Memurların ve Özellikle Öğretmenlerin Sendikalaşması Konusunda İnceleme ve Öneriler", 27.1.89.
5. Raif gökçeli, "Demokratik Kitle Örgütleri Üzerine ve Bir Örnek Olayı Mimarlar Odası, Kıyı yay., 1987.

Teoman Alptürk

Pirince Göre Su Salınıyor

Söyleşi: Bilim ve Sanat

□ Sn. Alptürk, halen TBMM gündeminde olan konulardan biri de İmar Yasası değişikliği önerisi. Öncelikle, teklife ilişkin yönleriyle, İmar Yasası'nın kabulünden günümüze kadar olan süreç hakkında bilgi verir misiniz?

□ Elbette, ancak buna yanıt vermeden önce, gündemdeki İmar Yasası değişikliği teklifinin içeriğinden söz etmek gerek. Teklifin konusu özetle, mühendisler ve mimarlar dışındaki teknik elemanların sınırlı da olsa, proje yapımında yetkilendirilmesi. (Biliyorsunuz, bu gruba giren teknik elemanlara Fen Adamı (!) denildi.) Yukarıda sözü edilen ve ANAP İzmir Milletvekili Sn. Akın GÖNEN başkanlığında oluşturulan komisyon tarafından hazırlanarak (hatta ANAP Trabzon Milletvekili Sn. Avni AKKAN tarafından; 3308 sayılı Çıkarık ve Meslek Eğitimi Yasasına göre usulî belgesine sahip elemanları da kapsar bir şekilde), TBMM Başkanlığına (23.2.1989 tarih ve 2/160 sayılı ile) sunulan; 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Yasa Teklifi bu konuda verilen ilk teklif değil. Anımsanacağı üzere, konu, 1980 sonrasında ilk kez 27.8.1983 tarihinde ele alınmış, daha sonra, 17.3.1984 ve 4.5.1987 tarihlerinde yönetmelik değişiklikleri ile sözü edilen proje yapım yetkisi, o tarihlere yürürlükte olan İmar Yasası'na aykırı olmasına rağmen, mühendis ve mimarların dışındaki teknik elemanlara verilmek istenmiştir. Ancak, bu değişiklikler başvurumuza ve İmar Yasası'na aykırılığa istinaden Danıştay'a iptal edilmiştir. □ **Yalnız bu arada bir noktaya açıklık getirmek gerekiyor sanırım. 18. Mart 1989 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, Elektrik Teknisyenleri Derneği'nin bir haberi yer aldı. Orada "50 yıllık haklarımız elimizden alınıyor" gibi bir haber vardı. Nedir bu konunun aslı?**

□ Öncelikle şunu vurgulamamız gerekiyor. Teknisyenlerle, teknikerlerle, mühendislerle, mimarlarla hatta çıkarık okulu mezunlarıyla, teknik yapının köşe taşlarını oluşturan bizler; işlevleri, yetki ve sorumlulukları teçhiz edildikleri öğrenimle belirlenmiş teknik elemanlar. Ancak, yaptığımız iş her ne kadar bir bütünün parçaları kadar birbirine yakın ve karmaşık olsa da, bu parçaların birbirine karıştırmamak ve çağdaş dünyanın belirlendiği gibi, branşlaşmayı, uzmanlaşmayı sağla-

mak durumunda olmalıyız. Bu bağlamda, Proje tasarımı konusunun mühendis ve mimarlarınkonusu olduğu apaçık görülecektir. Aldıkları eğitim ve öğrenim gereği mühendisler 'Proje Tasarımı ve Yapımı' ile teknisyenler ise, hayata geçirecekleri bu projeleri tanıma ve okumalarını ve de uygulayabilmelerini teminen teçhiz edilmişlerdir. Teknisyen yetiştiren meslek liselerine öğretmen olmak üzere teçhiz edilen teknikerleri doğal olarak bu konunun dışında bırakıyoruz. Yetki ve sorumluluklar öğrenimle bu denli kesin çizgilerle belirlenmişken, mühendis o günün koşullarının belirlediği İmar Yasası'nın güne getirilmesi elbette aklın ve bilimin gereğidir. Bu nedenle, mühendis ve mimarlar dışında kalan teknik elemanlar zaten öğrenimle teçhiz edilmedikleri bu, "Proje Yapısı" konusunun dışında tutulmuşlardır. Yasalar, çağdaş olmanın gereklerini gözardı etmeden günün koşullarına göre iyileştirirler. İmar Yasası'nda özellikle TMMOB'nin de görüşleri alınarak güne getirilmelidir. Çünkü, İmar Yasası'nın tek açmazı bu konu değildir. Ancak, bu konuda Birliğimizden bir talepte bulunulmamıştır.

□ **Yine basında zaman zaman özellikle teknisyenlerce gündeme getirilen bir görüş söz konusu. Mühendislerin, teknisyenlerin proje yapma yetkilerini ellerinden alarak onları açlığa mahkum ettikleri görüşü..**

□ Az evvelki ifademini yinelemem gerek. Bir kere teknisyen kardeşlerimiz her ne kadar kendileri varlığı konusunda iddia ediyorlarsa da proje yapımı konusunda öğretileri gereği teçhiz edilmiş değiller. Proje yapmak, plân çizmek değildir. Bunu ben söylemiyorum. Bakınız, şu elimdeki yazı bu konuda görüşlerini istediğimiz (ve tümüyle aynı doğrultuda görüş belirten üniversitelerimiz var. *

Gelelim sorunuza: Teknik kesimde bir projenin gerçekleştirilmesi dört ana safhada olur. Proje yapımı, o projenin uygulanması, işin kabulü ve işletmesi: Projenin yapımı, tüm bu safhaların sadece %5'ini oluşturur. Oysa %95'lik kısmında yasayla teknisyene görev ve sorumluluk verilmiştir. Hal böyle iken, mühendisler yüzünden aç kalmıyoruz diye, hemen hemen her seçim öncesinde iktidarlardan böyle bir talepte bulunmanın pek de makul ve sevimli bir yanı olmasa gerek.

□ **Nedir bu önerinin gerekçesi?**

□ Gene gerekçe ve madde gerekçelerinin en çarpıcı bölümlerini aktarayım size...

Genel gerekçeden; "...Ekonomi ve sosyal açıdan yararlı olacağı düşüncesi ile, yukarıda sayılan teknik elemanlar dışında kalan fen adamlarının yetiştirilmesine ağırlık verilmiş olmasına rağmen Kanunun 38.nci maddesi hükmü, mimar ve mühendisler dışında kalan fen adamlarını kısıtlayıcı olmuştur.

Bu nedenlerle, İmar Kanunu uyarınca yapılacak işlemlerde, ülkemizde teknik eleman dağılımı da gözetilerek, bu elemanların uygulamalardaki etkinliğinin belirlenmesi ve uygulamalarda yetkili ve uzman kişilerin sorumlu kılınması amacıyla bu Kanun teklife hazırlanmıştır"

Madde gerekçelerinden; "Ekonomik ve sosyal açıdan yararlı olacağı düşüncesi ile yukarıda sayılan elemanlar dışında kalan fen adamlarının yetiştirilmesine ağırlık verilmesi amaçlanmış olmasına rağmen Kanunun 38.nci maddesi, bu elemanların yetkilerini ve çalışma alanlarını büyük ölçüde kısıtlamaktadır.

AET'ye girmeye hazır bulunduğumuz bu dönemde, Türk milli eğitiminde reform niteliğinde köklü değişimler olmuştur. Bu değişimler neticesinde, 3194 sayılı İmar Kanununun 38.nci maddesinde yer almayan fen adamlarının her türlü imar uygulamalarındaki yetki ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu kanun teklifinin tümü üzerindeki görüşmeler tamamlanarak maddelerine geçilmesi Komisyonumuzca kabul edilmiştir.

Teklifin çerçeve 1-inci maddesiyle, 3194 sayılı Kanunun beşinci maddesine ilave edilen "Fen Adamları" tanımının kapsamına, 3308 sayılı Çıkarık ve Meslek Eğitimi Kanununa göre usulî belgesi alanların da dahil edilmesi Komisyonumuzca uygun görülmüş ve birinci madde bu değişiklik ile Komisyonumuzca kabul edilmiştir.

Evet, Türkiye'nin koşullarını iyileştirmek hükümetlerin birincil görevidir. Ancak, hükümetler işlevleri, Eğitim Programlarının içeriği ve eğitim süreisi ile kesin çizgilerle belirlenmiş olan meslek kuruluşlarının görev, yetki ve sorumluluklarını, ülke koşulları ne olursa olsun, birbirine

karıştırmamak ve karıştırmamak durumunda olmalıdırlar. Nicelikten hareketle, nitelik gözardı edilmemelidir. Hele hele, çağ atlama iddialarıyla AET'de yer edinilmeye yönelik bir dönem; mühendisin, proje tasarımı eğitimi ve öğrenimi ile edindiği bilgi ve beceri sonucu yetkili ve sorumlu kılındığı "Proje Yapımı" konusunda, mühendisin ulaşamadığı küçük yerleşim birimlerinde, mühendislerin dışında kalan diğer teknik elemanlara böylesi bir görevin verilmeye kalkışılmasına yönelik yasa teklifi bu haliyle her şeyden önce, bilim, teknik ve ülkemizin çağdaşlaşması adına kaygı verici ve alabildiğine sakıncalı bir olgu olarak nitelendirilebilir.

□ **Peki, nedir bu sakıncalar sizce?...**

□ 1- Bir kere, halihazırda ülkemizde yaygın bir şekilde varolan; sorunlara, niteliği düşürerek, görünür çözümler getirme ve nitelik artırıcı bilim ve teknolojiye pirim vermeme görüşüne, teknik kesimde de devlet eliyle önyak olma ve bilim, teknikte ve çağdaşlıkta geriye bakışı, devlet eliyle sağlama;w

2- Ülke çıkarlarıyla bağdaşmayan bu tür anlık çözümlerle, diğer birçok konuda görüldüğü üzere, gerçek ve kalıcı çözüm arayışına fırsat verilmemesine ve sorunların, yakın bir gelecekte gerçek bir kaos yaratmasına şimdiden zemin hazırlama;

3- Mühendisler dışındaki teknikelemanların, eğitim ve öğrenimleriyle teçhiz edilmedikleri konularda bile, böyle bir yasa tasarısıyla tanınacak yetki umuduyla, mühendisliğe özendirme vebu arada eğitim ve öğrenimleriyle belirlenmiş olan asli görevlerine karşı ilgi ve sevginin azalmasına, yer yer yok olmasına ve biri, tekniker ve teknisyen açığının çığ gibi büyümesine neden olma;

4- Büyük yerleşim birimlerindeki vatandaşlara değil, fakat küçük, yerleşim birimlerindeki vatandaşlara "Olsun da, mühendislikformasyonu kazanmamış elemanlarca hazırlanmış projeler olsun" gibi bir uygulama ile çözüm getirme düşüncesiyle, aynı ülkenin vatandaşlarına farklı işlem yapmaya, ve bunun yasayla yani devleteliyle sağlanmasına neden olma,

5- Üniversiteleri ve Millî Eğitim Programları'nı hiçe sayma;

□ **Son olarak eklemek istedikleriniz...**

□ Yinelemem gerekir ki, mevcut İmar Yasası; Türkiye'de yıllar önce hazırlanmış ve güne getirilmemiş ya da anlık, "Pirince göre su salma" şeklinde yaklaşılmış birçok yasa gibi, köklü ve ileriye gören değişiklikleri zorunlu kılmaktadır.

Ancak, daha önce de ifade ettiğim gibi İmar Yasası'yla doğrudan ilgili olan, Harita Mühendisleri, Mimarlar, İnşaat Mühendisleri, Makina Mühendisleri ve Elektrik Mühendisleri, yasanın güne getirilmesinde, birinci derecede görevlendirilmelidirler.

Eğitimi ve öğrenimi gereği, proje tasarımı ve yapımı için teçhiz edilmemiş, şimdiki deyişle "Fen Adamları" diye ad-

landırılan ve sayıları yaklaşık olarak 600 binler civarında olan meslektaşlarımıza, sözü edilen yasa teklifinin Madde Gereçekçeleri bölümünde bahsedildiği üzere, "Söz konusu fen adamlarının bağlı olduğu meslek kuruluşlarından, bu sorunların çözülmesi için çok sayıda talep geldiğinden..." düşüncesinden hareketle, sınırlı biçimde dahi olsa, proje imza yetkisi verilmesi ülke çıkarlarıyla bağdaşmaz.

Şunuda üzüntüyle belirtmek gerekir ki, her meslek kuruluşunda olabileceği gibi, Elektrik Mühendisleri kuruluşunda da, sayıları az da olsa, kişisel çıkarlarını meslek onuru ve meslek kuruluşu bilincinden ön planda tutan ard niyetli meslektaşların varlığına zaman zaman tanık olunmuştur. Bu ard niyetli tavır, mühendislerin projelere imza atma yetkilerini, proje yapma, dolayısıyla imza yetkisi olmayan kişilerin hazırladıkları projelerde kullanmaları biçiminde ortaya çıkmıştır ve takdir edilmelidir ki, bu tür uygulamalar, yapan ile yaptırının karşılıklı anlaşması sonucu olduğundan, tüm çirkinliği ve yanlışlığına ve de Elektrik Mühendisleri Odası'nın tüm çabalarına rağmen bire bir tespit edilememektedir. Tespit edilebilen birkaç olaya neden olan meslektaşlarımızı se, meslek odalarına tanınan yetkiler çerçevesinde, disiplin kurulunu işlevi yerine getirilerek sürekli olarak meslekten men cezası ile cezalandırılmaktadırlar. Konu, teknik çatı altındaki tüm meslektaşlarımızın son derece duyarlı olmalarını gerektiren, Hayati önemi haiz bir konu olarak değerlendirilmelidir.

Teknik yapının temel taşlarından olan tekniker ve teknisyen meslektaşlarımızın, sınırlı bir biçimde de olsa proje yapma ve imza taleplerini daha evrensel boyutlarda değerlendirmeleri ve yasa ile getirilmeye çalışılan bu tarihi hataya alet olmamaları ve sadece bugünün değil, geleceğin sorumluluğunu da taşıyıcı bir biçimde davranmaları gerekmektedir.

Hiçbir elemanını yapının dışında bırakmadan, mesleki çıkarlarını ülke çıkarları boyutunda değerlendiren giderek güçlenen sağlık sektörü örneği, tüm meslek birimlerini biraraya toplamış, iktidarların bilinciyle yarattıkları boşluklardan yararlanarak birbirlerinin yetki sınırlarına tecavüz etmek yerine, teçhiz edildikleri konuda en iyiyi yapmaya özen gösteren, yaptığı işle gurur duyan bireylerin oluşturduğu bir teknik sektöre, ülkemizin ivedilikle gereksinimi vardır.

2- Yüksek Teknik Öğretmen Okulu, Erkek Teknik Öğretmen Okulu ve yeni adıyla Teknik Eğitim Fakültesi'nin Elektrik Bölümü dört yıl, Yüksek Teknisyen Okullarının Elektrik Bölümü de üç yıl eğitim süresidir. Teknik Eğitim Fakültelerinin Elektrik Bölümleri dört yıl olmakla beraber bu bölümlerin kuruluş amaçları Meslek Liselerine öğretmen yetiştirmektir. Bu nedenle, görülen Matematik, Fizik ve Kimya gibi temel derslerle, mesleki ihtisas derslerinin isimleri ve hatta kısmende içerikli benzer konuları içerse dahi, bu konuların işleniş amaçları ve haftalık ders saatleri farklıdır. Bu durum, Yüksek Teknisyen Okullarının Elektrik Bölümlerinde daha da bariz bir farklılık göstermektedir.

3- Söz konusu okulların ilgili bölümlerinde okutulan ders isimlerindeki benzerliklere ve hatta içeriklerindeki benzerliklere bakarak, bunların Elektrik Mühendisliği Eğitim programları ile aynı olduğunu söylemek mümkün değildir.

4- Dış ülkelerde de benzeri eğitim kurumlarının olduğu ve bunlarda da yapılan eğitimlerin ve buna göre verilen diplomaların farklı olduğu bilinmektedir.

Belirtilen nedenlerle, bu şekildeki bir düşüncenin, tamamiyle yanlış olduğunu ve gerçekleri sapırdığı kanaatinde olduğumuz bilgilerinize arz ederiz.

9 Eylül Üniversitesi'nde Görüşü: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi'nin 15.8.1988 tarih ve 286/30 sayılı yazısında belirtilen konuyla ilgili görüşlerimiz aşağıda sunulmuştur:

1. Yüksek Teknik Öğretmen Okulu, Teknik Eğitim Fakültesi ve Meslek Yüksek Okulu gibi, tekniker, yüksek tekniker ve teknisyen yetiştiren eğitim kuruluşlarının eğitim program ve amaçları mühendislik eğitiminin program ve amaçlarından farklıdır. Mühendislik eğitiminde esas olan proje ve tasarım çalışmaları tekniker ve teknisyen eğitiminde yüzeysel olarak ele alınmaktadır.

2. YÖK'ün 5.2.1988 tarihli toplantı kararlarıyla başlatılan, tekniker, yüksek tekniker ve meslek yüksek okulu mezunlarına uygulanan mühendislik eğitimi programında adaylar 6 haftalık yoğun bir eğitime alınıp, Mühendislik eğitiminin ilk iki yılındaki dersleri başarıyla tamamlayanlar, mühendislik eğitiminin 3. sınıfına intibak ettirilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, tekniker, yüksek tekniker ve meslek yüksek okulu eğitim programları YÖK tarafından mühendislik eğitiminin ilk yılının programına dahi eşdeğer tutulmamaktadır. Kaldı ki, proje ve tasarım yönelik dersler 3. sınıftan itibaren başlamaktadır.

Şu anda bölümümüzde yapılmakta olan söz konusu eğitim sırasında, tekniker, yüksek tekniker ve meslek yüksek okulu mezunlarının, intibak eğitimi dahi gereğince izlemeyecek bir düzeyde oldukları görülmektedir.

Yukarıdaki hususlar dikkate alınarak, Tekniker, Teknisyen ve Meslek Yüksek Okulu mezunlarının proje çizimi için yeterli eğitime sahip olmadığı ve projelere imza atmaya yetkileri olamayacağı görüşü beşirmiştir.

İZMİR MİLLETVEKİLİ AKIN GÖNEN'İN TEKLİFİ

3194 Sayılı İmar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi

MADDE: 1- 3194 Sayılı İmar Kanununun 5.inci maddesine aşağıdaki fen adamları tanımları ilave edilmiştir.

"Fen Adamları: Yapı, elektrik tesisatı, sıhhi tesisat ve ısıtma, makine, harita kadastro ve benzeri alanlarda mesleki ve teknik öğrenim veren en az lise dengi okullardan mezun olmuş veya lise mezunu olup da bir öğretim yılı süresince bakanlıkların açmış olduğu kursları başarıyla tamamlamış olan elemanlardır."

MADDE: 2- 3194 sayılı İmar Kanunun 38. inci maddesinin 2. inci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Yapılın mimari, statik ve her türlü plan, proje, resim ve hesapların hazırlanmasını ve bunların uygulanmasıyla ilgili fenni mesuliyetleri, uzmanlık konularına ve ilgili kanunlarına göre mühendisler, mimarlar ile görev, yetki ve sorumlulukları yönetmelikle düzenlenecek olan fen adamları deruhte ederler."

BAYINDIRLIK-İMAR- ULAŞTIRMA VE TURİZM KOMİSYONU'NUN KABUL ETTİĞİ METİN

MADDE: 1- 3194 sayılı İmar Kanununun 5.inci maddesine son fıkrasından önce gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiştir.

"Fen adamları; yapı, elektrik tesisatı, sıhhi tesisat ve ısıtma, makine, harita kadastro ve benzeri alanlarda mesleki ve teknik öğrenim veren en az lise dengi okullardan mezun olmuş veya lise mezunu olup, bir öğretim yılı süresince bakanlıkların açmış olduğu kursları başarıyla tamamlamış olanlar ile 3308 sayılı Çıkarık ve Meslek Eğitimi Kanununa göre usulî belgesine sahip olan elemanlardır."

1- Elektrik Mühendisliği eğitimi dört yıl süresidir. Bunun ilk iki yılı Matematik, Yüksek Matematik, Fizik ve Kimya gibi temel derslerin okutulmasına, son iki yılı da mesleki ihtisas derslerinin öğrenimine ayrılmıştır. Dört yıl içinde görülen derslerin; içerikleri, haftalık ders saatleri ve konuların işleniş amaçları tamamiyle Mühendislik hizmetlerine yöneltilmiştir.

DÖNÜŞ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER (*)

I.

Hiçbir çehre çocukluk arkadaşlarımı anımsatmıyor bana burda
Sokak aralarında koşmadım buranın
Ne bir lohusa şerbeti getirdi komşular
Bana ne de ölü lokması
Ne ilk avazını işittim komşu çocuğunun
Ne omuzlarda taşınan bir tabut gördüm
Ramazanda top patlamıyor burada
Bayram yeri kurulmuyor
Sokaklarında toz olmuyor ayakkabım
Terleten bir güneşi bile yok buranın
Bilemediğim için dilini gelmişim dile.

Eriği, bademi çiçekte görmez oldum
Bostan sergisi, sepet sepet incir yok burda
Kayısıyı, dalında değil, adından bilir oldum
Karası, akı kalmadı dutun.

Benim burada çocukluk arkadaşlarım yok ki
Kıran kıran silah silah gök
Ne asker oldum burda, ne gerdeğe girdim.
Çayı rakıyı getirdim, kurufasulyayı döneri
Getiremedim kendimi bir türlü buraya.

II.

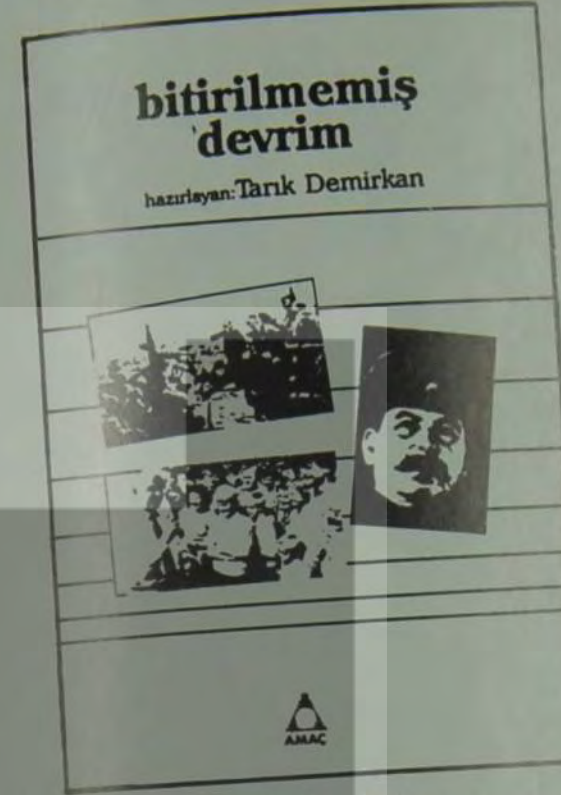
Burada bütün çocuk günlerim
Dilimin bütün sözcükleri buralı
Adımdan başka
Anamın babamın adından başka.

Yuvasına, okuluna gittim
Salamlı ekmek ve akıtmadan nasıl geçerim
Çarşısını, mağazasını bilirim
Yeraltı yerüstü tramvayını.

Semp kulübünün E takımında sağaçıgım
Arkadaşlarımın doğum günü partisi burada
Uzaklardan nasıl gelirim,
Nasıl çağırıyorum onları doğum gününe
Gidersem bir gün burdan uzaklara?

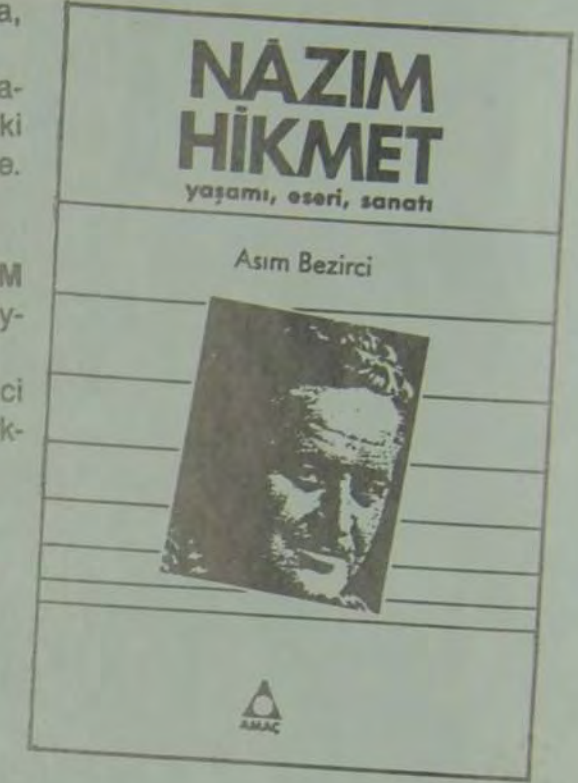
Ben bir yerden gelmedim ki
Döneyim bir gün oraya.

AMAC'tan haberler... yeni kitaplarımız...

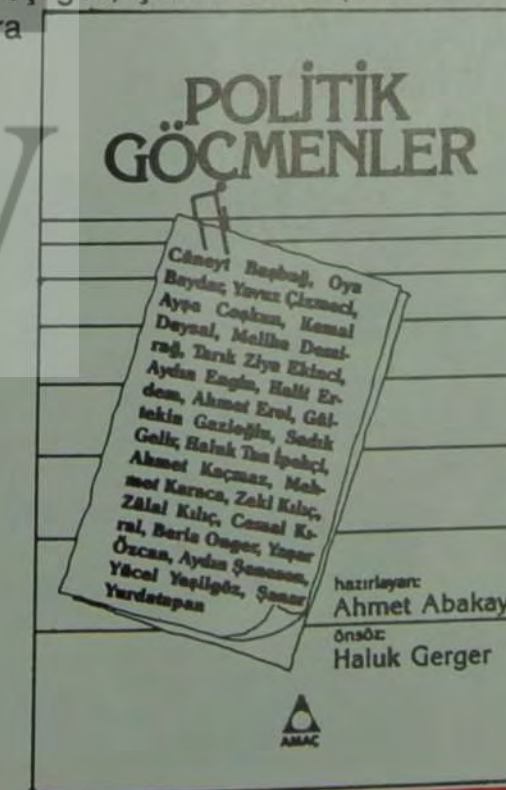
NÂZİM HİKMET yaşamı, eseri, sanatı
Asım Bezirci (288 sayfa, 5200 lira)
Nâzım Hikmet'in tüm yapıtlarının ve hakkındaki yayınların tam listesiyle.

BİTİRİLMEMİŞ DEVRİM
Tarık Demirkan (182 sayfa, 3800 lira)
Stalin dönemini, "birinci ağızlar"dan tartışan, türkçede ilk kitap.

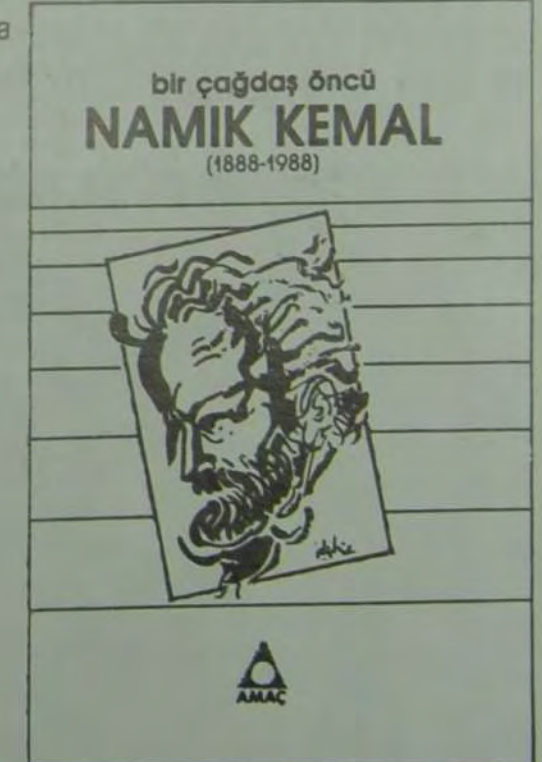
Politik Göçmenler

Hazırlayan: Ahmet Abakay, Önsöz: Haluk Gerger, Cüneyt Başbuğ, Oya Baydar, Yavuz Çizmeci, Ayşe Coşkun, Kemal Daysal, Melike Demirağ, Tarık Ziya Ekinci, Aydın Engin, Halit Erdem, Ahmet Erol, Gültekin Gazioğlu, Sadık Gelir, Haluk Tan İpekçi, Ahmet Kaçmaz, Mehmet Karaca, Zeki Kılıç, Zülal Kılıç, Cemal Kırak, Beria Onger, Yaşar Özcan, Aydın Şenesen, Yücel Yeşilgöz, Şanar Yurdatapan.
3800 lira

bir çağdaş öncü: Namık Kemal (1888-1988)

İlhan Selçuk'un önsözüyle, Fakir Baykurt, Server Tanilli, Nermin Menemencioğlu, Irène Melikoff, Paul Dumont, Serol Teber, Demir Özlü (Namık Kemal'in ölümünün 100. yılına bir kitap.)
1750 lira

Istekleriniz için Çatalçeşme Sk. 15/1, Cağaloğlu, İstanbul (522 11 96)'ya yazın.
Postayla isteklerinizde ederi kadar posta pulu gönderin.
Ödemeli istekler karşılanmamaktadır.

FIVE EVENINGS

5 A K Ş A M

●1985 İSTANBUL SİNEMA FESTİVALİ

THE THEME

T E M A

●1987 BERLİN FİLM FESTİVALİ
ALTIN AYI ÖDÜLÜ
●1988 İSTANBUL FİLM FESTİVALİ

THE COMMISSAR

●1988 BERLİN FİLM FESTİVALİ
GÜMÜŞ AYI ÖDÜLÜ
●1989 ANKARA FİLM ŞENLİĞİ
●1989 İSTANBUL SİNEMA GÜNLERİ

S İ N E M A L A R D A

BİLİM ve SANAT

Sahibi
MAHİR VECDİ BAŞKESİK

Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖZER ESMER

TÜSTAV

Yazışma adresi: G.M. Kemal Bulvarı Onur İş Hanı
7. Kat No: 170 Kızılay-ANKARA Tel: 125 52 02 Po-
sta Çeki No: 12526-1 • İzmir Temsilcisi: Haluk DÖ-
LENEKEN • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box:
38045 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi:
Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1 404 Neuss • İs-
viçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56
5614 Sarmenstorf • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULU-
DAĞ 19 Necmi Alkran Sk. Lefkoşe/Kıbrıs • Dizgi:
Yeşim, Tel: 117 57 52 • Sayfa Düzeni: Ali YILDIZ
Tel: 131 07 86 • Film: Arsu Ofset Tel: 229 72 22

Yaygın Dağıtım Tel: 513 77 10 İst. Abone: Yıllık
12.000 - Altı Aylık 7000 - TL Avrupa Yıllık 40 DM -
ABD (Ucukla) 30 Dolar - Avustralya 35 Avustralya
Doları

• Baskı: ÖZYESİM VEB OFSET TESİSLERİ /
İ.S. Tel: 287 31 92

SUNUŞ
Bilim ve Sanat

4

NATO, TÜRKİYE, DÜNYA
Söyleşi: Aykut Göker/Hasan Esat Işık, Haluk Gerger,
Galip Yalman

6

ÇİÇEKLERİN SAHİPLERİ VARDIR
Ayfer Coşkun

15

BAĞIMSIZLIK ve ANADİL
Demirtaş Ceyhun

16

GÜNEŞ, KARBONHİDRAT ve RUHSAL ÇÖKÜNTÜ
Sabahattin Ögün, Aysun Umay

20

GENÇAY ŞAYLAN
"SİYASAL SİNEMA BİR HESAPLAŞMADIR"
Söyleşi: Taner Gürel

22

AYTAÇ ARMAN
"TÜRK SİNEMASI KABUK DEĞİŞTİRİYOR"
Söyleşi: M. Vecdi Başkesik

26

2'İNCİ ANKARA FİLM ŞENLİĞİ'NİN ARDINDAN
Oğuz Onaran

28

ELEŞTİRMEN GÖZÜYLE
ANKARA 2. FİLM ŞENLİĞİ'NİN ARDINDAN
Burçak Evren

30

TÜRK SİNEMASI'NDAN BİR KESİT
Musa Aydoğan

32

İNGİLİZ KÜRTLERİ
Abdullah Yılmaz

33

VAGİF İBRAHİMOĞLU
"ÇAĞDAŞ BİR SOVYET SİNEMASI YARATILMAYA
ÇALIŞILIYOR"
Söyleşi: Semir Arslanyürek

34

27 MART DÜNYA TİYATROLAR GÜNÜ 28'İNCİ YILINDA
Ayşegül Yüksel

38

YUNAN KADINLARININ BARIŞ ve DOSTLUK ÇAĞRISI
Dr. Özen Aşut

40

HANGİ ANKARA
Seyfi Başkan

42

SAĞLIK PERSONELİ ve SENDİKALAŞMA
Dr. Ata Soyer

44

TEOMAN ALPTÜRK
"PİRİNCE GÖRE SU SALINIYOR"
Söyleşi: Bilim ve Sanat

48

DÖNÜŞ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Yüksel Pazarkaya

50

Foto: Mehmet Güzel

KIZILIRMAK SİNEMASI SUNAR

1989 OSKAR EN İYİ YABANCI FİLM ÖDÜLLÜ

FATİH PELLE

■ MAX VON SYDOW
■ PELLE HVENEGRAAD
■ YÖNETMEN BILLE AUGUST.

- 1988 CANNES EN İYİ FİLM ÖDÜLÜ
- EN İYİ ERKEK OYUNCU ÖDÜLÜ / MAX VON SYDOW
- 1988 ALTIN KÜRE / GOLDEN GLOBE ÖDÜLÜ
- 1989 DANI MARKA ALTIN BÖCEK / BODIL ÖDÜLLERİ
- EN İYİ FİLM. ■ EN İYİ ERKEK OYUNCU
- EN İYİ YARDIMCI KADIN OYUNCU
- EN İYİ YARDIMCI ERKEK OYUNCU ÖDÜLLERİ SAHİBİ

10 nisan'dan itibaren

S İ N E M A L A R D A